

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYAL PSİKOLOJİ BİLİM DALI**

**LİNÇ KÜLTÜRÜNE KATILMA NİYETİNİN İÇ GRUP KAYIRMACILIĞI,
İNSANLIKTAN UZAKLAŞTIRMA VE LİNÇ KÜLTÜRÜNÜN OLUMSUZ
ETKİLERİ HAKKINDA BİLGİLENDİRİLMEYLE İLİŞKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hafize Öznur EREM

Ankara- 2025

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYAL PSİKOLOJİ BİLİM DALI**

**LİNÇ KÜLTÜRÜNE KATILMA NİYETİNİN İÇ GRUP KAYIRMACILIĞI,
İNSANLIKTAN UZAKLAŞTIRMA VE LİNÇ KÜLTÜRÜNÜN OLUMSUZ
ETKİLERİ HAKKINDA BİLGİLENDİRİLMEYLE İLİŞKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hafize Öznur EREM

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Derya HASDAĞ

Ankara- 2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYAL PSİKOLOJİ BİLİM DALI

**LİNÇ KÜLTÜRÜNE KATILMA NİYETİNİN İÇ GRUP KAYIRMACILIĞI,
İNSANLIKTAN UZAKLAŞTIRMA VE LİNÇ KÜLTÜRÜNÜN OLUMSUZ
ETKİLERİ HAKKINDA BİLGİLENDİRİLMEYLE İLİŞKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Derya HASDAĞ

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1- Prof Dr. Derya HASDAĞ**
- 2- Doç. Dr. Affe Başak OK**
- 3- Doç. Dr. Ahmet ÇOYMAK**

Tez Savunması Tarihi: 16/06/2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Derya HASDAĞ danışmanlığında hazırladığım “**Linç Kültürüne Katılma Niyetinin İç Grup Kayırmacılığı, İnsanlıktan Uzaklaştırma ve Linç Kültürünün Olumsuz Etkileri Hakkında Bilgilendirilmeye İlişkisi (Ankara, 2025)**” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

30/06/2025

Hafize Öznur EREM

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının her aşamasında değerli bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, sabırla destek olan ve her zaman yapıcı geri bildirimleriyle gelişimime katkı sağlayan danışmanım Prof. Dr. Derya HASDAĞ'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Kendisinin yönlendirmeleri ve desteği benim için büyük bir şans oldu.

Tez jürimde yer alarak kıymetli görüş ve önerileriyle çalışmama katkıda bulunan Doç. Dr. Afife Başak OK ve her daim çalışmalarımnda yol gösteren Doç. Dr. Ahmet ÇOYMAK'a da teşekkür ederim.

Çalışmalarım sırasında bilgi ve tecrübeleriyle beni destekleyen Doç. Dr. M. Siyabend KAYA'ya, Dr. Öğr. Üyesi Bağdat Deniz KAYNAK'a ve Dr. Öğr. Üyesi Muhammet COŞKUN'a da katkıları için ayrıca teşekkür ederim.

Bu süreçte bana her daim destek olan, sevgileri ve sabırlarıyla yanımda olduklarını hissettiren sevgili annem, babam ve abime minnettarım. Onların manevi desteği, bu yolu yürümemde en büyük motivasyon kaynağı oldu.

Ayrıca, Abdullah Gül Üniversitesi Psikoloji Bölümü'ndeki değerli hocalarıma ve asistan arkadaşlarıma, süreç boyunca desteklerini ve samimi yardımlarını esirgemedikleri için teşekkür ederim. Bu yolculukta bana moral veren ve her zaman yanımda olan yakın arkadaşım Gözde'ye ve evdeki huzur kaynağım, sevgili kedim Balım'a da özel bir teşekkür borçluyum.

TÜBİTAK'a 2210 Yurt İçi Yüksek Lisans Burs Programı Kapsamında sağladığı burs desteği için teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
İÇİNDEKİLER	ii
TABLolar	iv
ŞEKİLLER	v
1. GİRİŞ	1
1.1 Linç Kültürü	3
1.2 Linç Kültürünün Tarihçesi	8
1.3 Linç Kültürü ile İlişkisi İncelenecek Sosyal Psikolojik Değişkenler	17
1.3.1 Hedef Kişinin Grup Üyeliği	17
1.3.2 İnsanlıktan Uzaklaştırma	19
1.3.3 Linç Kültürünün Olumsuz Sonuçları Hakkında Bilgilendirme	22
1.3.4 Empati	23
2. ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI (Çalışma 1)	25
2.1 Çalışma 1 Yöntem	25
2.2 Örneklem	29
2.3 Veri Toplama Araçları	30
2.3.1 Çalışma 1 Demografik Bilgi Formu.	30
2.3.2 Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği (ÇBLKÖ)	30
2.3.3 Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ)	30
2.3.4 Siber Zorbalık Ölçeği	31
2.4. İşlem	32
2.5 Bulgular	33
2.5.1 Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği (ÇBLKÖ) İçin Geçerlik Bulguları	33
2.5.2 Güvenirlilik Bulguları	41
2.6 Çalışma 1 Tartışma	42
3. TEMEL ÇALIŞMA (Çalışma 2)	48
3.1 Araştırma Soruları ve Hipotezler	49
3.2 Yöntem	51
3.2.1 Örneklem	51
3.2.2 Veri Toplama Araçları	53
3.2.3 İşlem	58
3.3 Bulgular	60
3.4 Çalışma 2 Tartışma	65
3. GENEL TARTIŞMA	70
KAYNAKÇA	73

EKLER	89
5.1 EK 1: Gönüllü Katılımcı Bilgilendirme Formu	89
5.2 EK 2: Demografik Bilgi Formu	90
5.2.1 EK 2.a: Çalışma 1 Demografik Bilgi Formu	90
5.3 EK 3: Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği	92
5.4 EK 4: Siber Zorbalık Ölçeği (Cyber-Bullying Scale-CBS)	94
5.5 EK 5: Toronto Empati Ölçeği (TEÖ)	96
5.6 EK 6: Grup ve İnsanlıktan Uzaklaştırma Değişkenlerine İlişkin Manipülasyonlar .	97
5.7 EK 7: Grup ve İnsanlıktan Uzaklaştırma Değişkenlerine İlişkin Manipülasyonların Kontrol Soruları	99
5.8 EK 8: Linç Kültürüne Dair Bilgilendirme Manipülasyonu	100
5.9 Ek 9: Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği	102
5.10 EK 10: İnsandılaştırma Ölçeği	104
5.11 EK 11: Deney Sonrası Bilgilendirme Formu	105
ÖZET	107
ABSTRACT	109

TABLÖLAR

Tablo 1. Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği Faktör Analizi ve Madde Test Korelasyon Tablosu	35
Tablo 2. ÇBLKÖ Değişkenler Arası Korelasyon Katsayıları Tablosu	40
Tablo 3. ÇBLKÖ Test Tekrar-Test Güvenirlik Analizi Korelasyon Tablosu.....	422
Tablo 4. Linç Kültürüne Katılma Niyeti Üzerinde Grup Üyeliği, İnsanlıktan Uzaklaştırma ve Bilgilendirmenin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Tablosu	61
Tablo 5. Bağımlı Değişkenler ile Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler Tablosu	63
Tablo 6. Bilgilendirme Değişkeni ile ÇBLKÖ'nün Niyet Alt Boyutu Arasındaki İlişki Tablosu	644
Tablo 7. İç Grup Kayırmacılığı Değişkeni ile Linç Kültürüne Katılmaya İlişkin Niyeti Ölçen Tek Madde Arasındaki İlişki Tablosu	65

ŞEKİLLER

Şekil 1. Çalışmanın Modeli	25
Şekil 2. ÇBLKÖ Doğrulayıcı Faktör Analizi Grafiği	38

1. GİRİŞ

Sosyal medya, kişilerin herhangi bir mekân sınırlaması olmaksızın kendi ürettikleri içerikleri diğer kullanıcılarla paylaşabildikleri sanal iletişim alanıdır (Davis, 2016; Vural ve Bat, 2010). Günümüzde bireylerin birbirleriyle iletişim kurmasına olanak tanıyan pek çok sosyal medya platformu bulunmaktadır. Instagram, Facebook, X (eski adıyla Twitter) ve YouTube bu platformlara örnek olarak verilebilir. İnsanlar arasındaki fiziksel mesafeyi kapatan sosyal medya, kişilerin hem paylaşım yapmalarına hem de diğer insanların paylaşımlarını görmelerine ve etkileşimli bir şekilde tartışmalara katılmalarına olanak tanımaktadır (Baruah, 2012; Vural ve Bat, 2010). Bu özellikleri sayesinde sosyal medya platformları, kullanıcılarına farklı kişilerle bir araya gelerek sosyalleşme, onay veya takdir görme ve ünlü olma gibi fırsatlar sunmaktadır (Fidan, 2021).

Sosyal medyadan ayrıca bilgi kaynağı olarak da yararlanılmaktadır. Bunların yanında sosyal medya, pazarlama ve müşterilerle etkileşim kurma aracı olarak kullanılmakta, daha düşük maliyetlerle ve çok daha kısa sürelerde birçok işin hızlıca tamamlanmasına yardımcı olmaktadır (Baruah, 2012). Bu avantajlarına karşın sosyal medyanın, kişilerin mahremiyetine saldırıda bulunulmasını kolaylaştırmak, aşırı kullanılması durumunda aile bağlarında kopmalara ve çalışanların veriminin düşmesine neden olmak, yalan haberlerin hızlı bir şekilde yayılmasına hizmet etmek (van der Linden ve ark., 2021), bazı insanlar hakkında olumsuz yorumlara ve nefret söylemlerine (Nisbet, 2021) yol açmak gibi dezavantajları bulunmaktadır (Baruah, 2012). Sosyal medyanın dezavantajları arasında bu çalışmanın odağını oluşturan linç kültürü de yer almaktadır (Haskell, 2021).

Linç kültürünün sosyal medyanın bir dezavantajı olarak görülmesinin bazı nedenleri vardır. Örneğin, linç kültürü bazı durumlarda hedefi haline gelen kişilerde psikolojik sorunlara, dışlanmaya ya da intihar düşüncelerine (Beiner, 2020; Fidan, 2021; Newport Institute, 2022) yol açmaktadır. Linç kültürünün linç eylemlerine katılan kişiler açısından da olumsuz sonuçları vardır. Örneğin, söz konusu kişilerin öfke düzeylerini artırabilmekte, onların sosyal adaletsizlikleri çözmek için kişileri haksız şekilde cezalandırmalarına yol açabilmektedir (Newport Institute, 2022). Kuşkusuz linç kültürünün, ilerleyen kısımlarda değinileceği üzere olumlu sonuçları da vardır (Aggarwal ve Brenner, 2020; Clark, 2020; Duque ve ark., 2021). Ancak biraz önce değinildiği üzere olumsuz sonuçları göz ardı edilemeyecek boyuttadır (Beiner, 2020; Fidan, 2021; Newport Institute, 2022). Bu olumsuz sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, bireylerin linç kültürüne katılmalarının ardında yatan sosyal psikolojik etmenleri belirlemek önem kazanmaktadır. Zira bu etmenleri belirlemek konuya ilişkin çözüm önerileri geliştirilirken nelere dikkat edilmesi gerektiği konusunda çözüm arayışında olanlara yardımcı olacaktır. Buradan hareketle bu çalışmada, sosyal medyada eleştiriye açık paylaşım yapan bir kişinin iç grup ya da dış grup üyesi olmasının, insanlıktan uzaklaştırılma düzeyinin ve linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgi sahibi olup olmamanın söz konusu kişiye yönelik linç kültürüne katılma niyetini nasıl etkilediği araştırılmaktadır (Çalışma 2). Çalışmada ayrıca, hedefin grup üyeliği ve linç kültürüne katılma niyeti arasındaki ilişkide empatinin aracı rolü; grup üyeliği ve empati arasındaki ilişkide ise linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirilmenin düzenleyici rolü Şekil 1’de gösterilen model üzerinden incelenecektir. Bu sosyal psikolojik değişkenlerin neden seçildiği ve linç kültürü ile nasıl ilişkilendirildiği ise yazının sonraki kısımlarında detaylı olarak açıklanacaktır.

Ek olarak çalışmada, ilgili alan yazında linç kültürü kavramı ile ilgili bir ölçek bulunamadığı için katılımcıların linç kültürüne katılma niyetlerini ölçmeye yönelik bir

ölçüm aracı geliştirmek de amaçlanmıştır (Çalışma 1). Belirtilen amaçlar doğrultusunda gerçekteştirilecek çalışmalara geçmeden önce ilk olarak aşağıda linç kültürünün ne anlama geldiğinden bahsedilecek ardından linç kültürünün olumlu ve olumsuz sonuçlarından örnekler verilecektir. Bunu linç kültürünün tarihçesi izleyecektir. Ardından linç kültürü ile ilişkisi incelenecek olan sırasıyla grup üyeliği, insanlıktan uzaklaştırma, linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirme ve empati değişkenlerine değinilecektir.

1.1 Linç Kültürü

Alan yazın incelendiğinde sosyal medyada gerçekteşen linçlerin “iptal kültürü” (cancel culture) olarak ele alındığı görölmektedir (Ör. Clark, 2020; Jaafar ve Herna, 2023; Martinez, 2021; Tandoc ve ark., 2024). Ancak Türkiye’de henüz sınırlı sayıda çalışmaya konu olan iptal kültürü, farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Bazı araştırmacılar, iptal kültürü ile linç kültürünün birbirine oldukça benzediğini ileri sürerken (Beyhan, 2021; Güntürkün ve Altunay, 2023), bazıları ise bu iki kavramın özünde aynı anlama geldiğini savunmaktadır (Uçtu ve ark., 2022; Sarı, 2022). Dolayısıyla bu iki kavramın eř anlamlı olduğu düşünölebilir. Bu tez çalışmasında ise hem Türkçe alan yazında hem de sosyal medyada ve halk arasında yaygın olarak kullanılmasından dolayı “linç kültürü” kavramı tercih edilecektir.

Linç kültürü, geçmişte toplum tarafından onaylanmış ya da olağan karşılanmış davranışların, zamanla değişen normlar doğrultusunda eleştirilmesi ve bu davranışların sahiplerinin yoğun toplumsal tepkiyle karşılaşması olarak tanımlanabilir. Bu tepki bir grup insanın sosyal medyada bir araya gelmesi ve söz konusu kişi veya kişileri terk etmeleri/takipten çıkarmaları şeklinde gerçekteşmektedir. Sosyal medyada bir grup

insanın verdiği bu tepki hedeflerinde yer alan bireyi cezalandırmak amacıyla ortaya çıkmaktadır ve saldırgan bir yapıya sahiptir (Bromwich, 2018; Newport Institute, 2022).

Türk Dil Kurumu'na (TDK, 2022) göre linç kelimesi, bir kişinin yasalar dışında, herhangi bir yargılama süreci olmaksızın ve birden fazla kişi tarafından, suç sayılan bir eylemi nedeniyle öldürülmesi anlamına gelmektedir. Linç kültürü bu anlamda günlük hayatta kullanılan linç ifadesinden farklılaşmaktadır. Linç eylemlerinde ya da linç girişimlerinde kitle başka bir kişiye yönelik fiziksel bir saldırı gerçekleştirir. Ortaya çıkması sosyal medya ile kolaylaşan linç kültüründe ise (Hooks, 2020) kitlenin mekânsal ya da fiziksel olarak linçin hedefindeki kişiyle aynı ortamda bulunması gerekmemektedir. Dolayısıyla bireyler herhangi bir temas söz konusu olmadan bir başkasını sosyal medya aracılığıyla linç edebilmektedir (Karataş, 2022). Bununla birlikte fiziksel bir temasın olmaması linç kültürünün zararsız olduğunu göstermemektedir. Taşla, sopayla ve belli bir mekânda gerçekleşen linç, hedefteki kişinin fiziksel olarak zarar görmesiyle ve hatta o kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanabilir (Bora, 2016). Benzer şekilde, linç kültürü de psikolojik ve sözel şiddete maruz kalmasına sebep olarak yine hedefindeki bireyin zarar görmesiyle sonuçlanabilir (Fidan, 2021; Karataş, 2022). Öyle ki bazı durumlarda sosyal medyada başlayan linç kültürü, fiziksel linçe dönüşebilmekte ve kitlenin bireye doğrudan fiziksel olarak zarar vermesine de yol açabilmektedir (Aksöz, 2019).

Linç kültürü ilk olarak 2010 yılında kullanılmaya başlayan ve sosyal medyanın da etkisiyle yaygınlaşan bir kavramdır (Tan, 2020; Tandoc ve ark., 2024). Bazı kaynaklar ise linç kültürünün 2017 yılında ortaya çıkan bir kavram olduğunu belirtmektedir (Fikri ve ark., 2022; Khoirunisa ve Julianti, 2023). Nispeten yeni bir kavram olması sebebiyle linç kültürü konusundaki çalışmalar sınırlı sayıdadır. Var olan çalışmalar ise genellikle nitel yöntem kullanılarak yürütülmüş ve çoğunlukla linç

kültürünü kavramsallaştırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir (Fidan, 2021; Mueller, 2021; Nguyen, 2021). Bu çalışmalardan birinde linç kültürü, katılımcıların sosyal olarak yanlış yapan kişiyi cezalandırmak için kullandıkları bir yöntem olarak ele alınmıştır (Nguyen, 2021). Bu çalışmada katılımcılar linç kültürünün faydalı olmasa da gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Bir başka çalışma ise bireylerin sosyal bir yanlışa tepki gösterdikleri ve bu yanlışı gerçekleştiren kişilerden özür bekledikleri için linç kültürüne katılmaya motive olduklarına işaret etmiştir (Mueller, 2021). ABD’li yetişkinlerle yürütülen bir diğer çalışmada katılımcılara linç kültürü ifadesinden ne anladıkları sorulmuştur. Öncelikle katılımcıların %44’ünün daha önceden linç kültürünü duyduğu ve bu kavramdan haberdar olduğu belirlenmiştir. Linç kültüründen haberdar olan bu katılımcıların %49’u için linç kültürü, hatalı bir davranışından dolayı kişilerin bu davranışlarının sorumluluğunu alması için ortaya konulan tepkiyi ifade etmektedir. Yine linç kültüründen haberdar olan katılımcıların %14’ü ise bu kavramın kişilerin ifade özgürlüğünü engellediğine ve bir çeşit sansür olarak tanımlanabileceğine değinmişlerdir (Pew Research Center, 2021).

Linç kültürünün tanımlarına ve etkilerine bakıldığında hem sosyal adaletsizliklerle mücadele etmeyi amaçlayan bir yönünün bulunduğunu (Romano, 2020) hem de başkalarının ifade özgürlüğünü elinden alabildiğini söyleyebiliriz (Clark, 2020). Başka bir deyişle linç kültürü, olumsuz sonuçlarına karşın bazı durumlarda sosyal adaletsizliklere tepki çekerek bu adaletsizliklerin ortadan kaldırılmasına da yardımcı olabilmektedir. Örneğin “Black Twitter” hareketi siyahi bireylerin sosyal medyada yapılan haksızlıkları ve sosyal adaletsizlikleri duyurabilmek amacıyla linç kültürünü kullanarak gerçekleştirdikleri bir eylemdir (Clark, 2020). Linç kültürünün tarihçesi kısmında bahsedilecek olan “Me Too” hareketi de cinsel taciz mağduru olan kadınların tacizcileri ifşalamak amacıyla ortaya çıkan bir linç kültürü hareketidir (Duque ve ark., 2021). Bir diğer örnek de “OscarsSoWhite” hareketidir. Bu hareket Oscar ödülleri

eleştirmek ve bu ödüller için belirlenen adayların genellikle beyaz olmalarına dikkat çekmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu hareketin sonucunda kamuoyunda bir farkındalık oluşmuştur. Oscar ödüllerine gösterilen adaylarda etnik çeşitlilik zaman içerisinde artış göstermiştir (Newport Institute, 2022).

Linç kültürünün olumsuz sonuçlarına dikkat çeken araştırmacılar ise onu, sosyal adaletsizlikleri çözen bir süreç olarak değerlendirmemektedirler. Aksine, linç kültürünü sosyal adaletsizliklerin sürmesine yardımcı olan bir yapı olarak görmektedirler. Bunun sebebi, linç kültürünün toplumsal bir soruna odaklanmak yerine belli bir kişiye odaklanarak bu kişiye tepki vermesidir (Bouvier, 2020; Bouvier ve Machin, 2021). Bu durum sosyal psikoloji alan yazınındaki günah keçisi kavramıyla açıklanabilir. Günah keçisi toplumun başına gelen olumsuz olaylardan sorumlu tuttuğu ve hesap sormak için seçtiği kişidir (Campbell, 2013). Linç kültüründe de sosyal bir yanlışla karşılaşan sosyal medya kullanıcıları, söz konusu yanlışta tepki vermek ya da onu ortadan kaldırmak yerine seçtikleri kişileri hedef alarak bu kişileri (genellikle ünlü bireyleri) cezalandırmaktadırlar. Dolayısıyla linç kültürü, asıl amacı olan sosyal adaletsizlikleri ortadan kaldırma amacından uzaklaşabilmektedir (Bouvier ve Machin, 2021).

Linç kültürünün bir diğer olumsuz yanı, hedef haline gelen kişiye verilen cezanın boyutu ile ilgilidir. Sosyal bir yanlışla karşılık verilen cezanın ne derecede orantılı olduğu tartışmalı bir konudur (Ramadhani, 2022). Toplum bazen cezalandıracağı kişiyi seçer ve kişinin davranışı hakkında doğru bilgi edinme gereksinimi duymayabilir. Yalnızca bir kitle bir kişiyi linç ediyor diye bu linçe diğer bireyler de dâhil olabilir (Khoirunisa ve Julianti, 2023). Bu durumda hedefteki bireyler hak etmedikleri bir ceza ile karşılaşabilir ve maruz kaldıkları linçten olumsuz etkilenebilirler.

Linç kültürü, hedefteki bireyi cezalandırarak onun sosyal olarak dışlanmasına da yol açabilmektedir. Sosyal olarak dışlanan birey ise içerisinde yer aldığı gruba aidiyet hissetme konusunda zorluk çekebilmektedir (Newport Institute, 2022; Schwirblat ve ark., 2022). Linç kültürünün etkisiyle bireyler aynı zamanda mesleki itibarlarını kaybedebilmekte, bazı durumlarda işlerinden dahi olabilmektedirler (Webster, b.t.). Bu tepkilerin sonucunda ise kişi/ler psikolojik olarak sorun yaşayabilmekte hatta bazıları maruz kaldıkları zorbalığın sonucunda intihar dahi edebilmektedirler (Fidan, 2021). Daha önce bahsedildiği gibi, linç kültürü bazı durumlarda fiziksel linçe dönüşebilmekte, bireylerin sosyal medya üzerinden uğradıkları linç fiziksel ortamlara da taşınabilmektedir. Hatta kimi durumlarda fiziksel şiddet gruplar arası çatışma yaşanmasına da sebep olabilmektedir (Nisbet, 2021).

Linç kültürünün mağdurları üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra failleri üzerindeki olumsuz etkilerinden de söz edilebilir. Örneğin bireyler linç kültürüne katıldıklarında, sosyal bir yanlışa tepki göstermenin yolunun bir bireye hakaret etmek ya da bu kişiye karşı yıkıcı eleştirilerde bulunmak olduğunu öğrenebilir. Bu durum ise bireylerin görüşlerini uygun bir şekilde ifade etmeyi öğrenmelerine engel oluşturabilmektedir (Newport Institute, 2022).

Yukarıdaki bilgiler göz önünde bulundurulduğunda linç kültürünün, genel olarak hedefindeki kişiye zarar vermekle birlikte sosyal yanlışları ve adaletsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla toplum tarafından gösterilen tepkileri ifade ettiği düşünülebilir. Bu karmaşık, yeni ve günümüzde oldukça yaygın kullanılan kavramı, bireylerin hayatlarına olan etkisi de dikkate alındığında incelemek önemli görülmektedir. Özellikle olumsuz sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, linç kültürünün ortaya çıkmasını kolaylaştıran dolayısıyla ona dâhil olmayı etkileyen etmenler konusunda bilgi edinmek yararlı olabilir. Benzer şekilde Schwirblat ve arkadaşları (2022) da bir kişinin linç

edilmeye yatkın hale gelmesinde hangi özelliklerin etkili olabileceğinin incelenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Buradan hareketle bu çalışmada, linç kültürüne katılmaya yönelik niyetlerin “hedef kişinin grubu (iç grup – dış grup)”, “hedefin insanlıktan uzaklaştırılma düzeyi (düşük - yüksek insanlıktan uzaklaştırma)” ve “linç kültürünün olumsuz sonuçları konusunda bilgilendirilmeye (bilgi var – bilgi yok)” göre değişip değişmediği 2X2X2’lik faktöriyel desene uygun olarak incelenmektedir. Tez kapsamında aynı zamanda, hedefin grup üyeliği ve linç kültürüne katılma niyeti arasındaki ilişkide empatinin aracı rolü; grup üyeliği ve empati arasındaki ilişkide ise linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirilmenin düzenleyici rolü incelenecektir. Böylece önceki araştırmalarda daha çok nitel olarak incelenmiş olan linç kültürü konusunda yeni bilgilere ulaşılabileceği tahmin edilmektedir. Değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamadan önce aşağıda, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için sırası ile linç kültürünün tarihçesinden, dijital şiddet türlerinden ve linç kültürünün bu şiddet türleri ile ilişkisinden söz edilecektir.

1.2 Linç Kültürünün Tarihçesi

Linç kültürü teknolojinin ilerlemesiyle ortaya çıkmış olsa da birinin varlığını silmek amacıyla gerçekleştirilen eylemler geçmişte de sıkça yaşanmıştır. Yüzyıllar önce yaşanan bazı olaylarda da linç kültürünün izleri karşımıza çıkmaktadır. Örneğin “boykot” teriminin ortaya çıkmasında etkili olan İrlanda’da yaşanan “Toprak Savaşı” olayında, topluluğun Charles Boycott isimli kişiyi sosyal hayattan “iptal” ettiği söylenebilir. Boycott, verimsiz bir hasat mevsimi geçirmesinin ardından çiftlik çalışanlarını işten çıkarmıştır. Bu olayın üzerine parlamento üyesi Charles Parnell, Boycott’tan ve onun gibi davranan diğerlerinden uzak durulması gerektiğini belirtmiştir. Sonuç olarak halk parlamento üyesinin sözüne uyarak Boycott’tan uzak durmuş,

yanında çalışan kişiler işi bırakmış ve onu hem sosyal hem de mesleki hayatında boykot etmişlerdir (Schwirblat ve ark., 2022).

Tüketici davranışlarından biri olan boykot, bireylerin belirli bir ürün ya da hizmeti satın almaktan bilinçli olarak kaçınmalarını amaçlayan kolektif bir tutum olarak tanımlanabilir (Friedman, 1985). Bu yaklaşım, tüketicilerin satın alma gücünü sosyal ve etik değerleri doğrultusunda bir tür oy hakkı gibi kullanmalarına imkân tanır (Shaw ve ark., 2006). Tüketiciler bu yolla destekledikleri kişi ve kuruluşlara ekonomik katkı sağlayarak onları ödüllendirebilirken, uygun bulmadıkları kişi veya firmalara yönelik satın almama davranışı sergileyerek cezalandırıcı bir tepki de ortaya koyabilirler (Neilson, 2010).

Bazı çalışmalarda linç kültürünün, boykot kavramının dijital ortamda ve toplumsal hassasiyetler çerçevesinde dönüşüme uğramış bir biçimi olarak ele alındığı görülmektedir (Fikri ve ark., 2022). Her iki kavram arasında belirli benzerlikler bulunsa da farklı bağlamlarda ortaya çıktıkları ve farklı amaçlara hizmet ettikleri açıktır. Boykot, daha çok tüketici davranışlarıyla ilişkilendirilmekte ve bireylerin satın alma tercihleri üzerinden gerçekleştirdikleri bir protesto biçimi olarak değerlendirilmektedir. Schwirblat ve arkadaşlarına (2022) göre, teknoloji aracılığıyla boykot gerçekleştirmek ve yaymak kolaylaşmış, teknoloji boykot kavramını büyük ölçüde etkilemiştir. Teknolojik gelişmelerle birlikte daha görünür ve etkili hale gelen linç kültürü, yalnızca bir ürün ya da hizmete karşı durmakla sınırlı değildir. Bromwich'in (2018) ifade ettiği üzere, bu kültür daha çok toplumun onaylamadığı bir davranış ya da söylem nedeniyle bir bireyin "iptal edilmesini" ya da sosyal varlığının yok sayılmasını hedeflemektedir. Üstelik linç kültürünün özellikle sosyal medya aracılığıyla hızlı biçimde yayılması (Velasco, 2020), onu geleneksel boykot eylemlerinden ayıran temel noktalardan biridir.

Linç kültürünün gelişiminde etkili olan önemli hareketlerden biri “Me Too” hareketidir. Bu hareket, özellikle kadınların maruz kaldığı cinsel taciz ve saldırıların kamuoyuyla paylaşılması ve failerin sosyal olarak cezalandırılması amacıyla doğmuştur. Cinsel şiddet mağduru kadınlar, faileri dijital platformlarda ifşa ederek toplumsal bir farkındalık oluşturmuş ve bu durum zamanla çevrimiçi bir direniş biçimine dönüşmüştür (Aggarwal ve Brenner, 2020; Xiong ve ark., 2019). Linç kültürünün hedefinde genellikle ırkçılık, cinsiyetçilik ya da taciz gibi toplumsal açıdan hassas suçlarla ilişkilendirilen bireyler bulunmaktadır (Mueller, 2021). Buna ek olarak, siyah bireylerin sosyal adaletsizliklere dikkat çekmek amacıyla yürüttükleri “Black Twitter” hareketi de linç kültürünü, görünürlük ve hak arayışı açısından bir araç olarak kullanmıştır (Clark, 2020).

“Black Twitter” ve “Me Too” eylemleri aynı zamanda linç kültürünü de içinde barındıran kolektif hareketlerdir (Clark, 2020; Harlow ve Benbrook, 2019; Mueller, 2021). Bu tür eylemler kolektif eylem olarak nitelendirilebilirler, çünkü kolektif eylemler de temelde bireylerin grup üyesi olarak hareket etmelerini ve grup hedefleri için harekete geçmelerini içermektedir (van Zomeren, 2016). Kolektif eylemin ortaya çıkmasında nesnel bir dezavantajın bulunması ve bu nesnel dezavantaja bireylerin kolektif bir şekilde karşı çıkması gerektiği öne sürülmektedir (van Zomeren ve ark., 2008). “Me Too” ve “Black Twitter” gibi eylemlerin bu koşulu da karşıladığı söylenebilir. Benzer şekilde linç kültürü de bir çeşit kolektif eylem olarak değerlendirilebilir. Literatürde kolektif eylem ile linç kültürü arasındaki ilişkiye değinen araştırma sayısı oldukça sınırlı olsa da Traversa ve arkadaşları (2023), linç kültürünün kolektif eyleme katılma ile ilişkili olduğunu ve bu ilişkiye kolektif doğrulamanın aracılık ettiğini göstermişlerdir. Dolayısıyla linç kültürü ve kolektif eylemin birbirleriyle yakından ilişkili olduğunu, linç kültürünün bir çeşit kolektif eylem olduğunu ve bazı durumlarda kolektif eyleme katılımında linç kültürünün etkili olduğunu öne sürebiliriz.

Linç kültürünün, “çevrimiçi ayıplama” (online shaming) kavramı ile yakından ilişkili olduğu ve boykot ile şekillendiği yönünde de görüşler mevcuttur (Laidlaw, 2017; Duque ve ark., 2021). Bu bağlamda, linç kültürüyle doğrudan ilişkili olduğu düşünülen çevrimiçi ayıplama (online shaming), dijital şiddet (digital violence), siber taciz (cyber harassment), siber zorbalık (cyberbullying) ve siber takip (cyber stalking) kavramlarının ele alınması faydalı olacaktır.

Eric Posner’e (2015) göre, “çevrimiçi ayıplama” toplumsal normları ihlal eden bireylerin kamuoyu tarafından eleştirilmesi, dışlanması ve sosyal ilişkilerden uzaklaştırılmasıdır. Ona göre çevrimiçi ayıplama, bir tür sosyal kontrol mekanizmasıdır ve toplumsal yanlışların düzeltilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Bu tür dijital tepkiler yalnızca bireylere değil, zaman zaman Facebook, GoDaddy gibi büyük şirketlere karşı da yöneltilebilmektedir (Laidlaw, 2017). Ancak bu uygulama, bazı durumlarda norm ihlalinde bulunan kişilerin orantısız biçimde cezalandırılmasına neden olabilmektedir (Laidlaw, 2017). Klonick (2015) gibi bazı araştırmacılar çevrimiçi ayıplamayı taciz ve zorbalıktan ayrı bir olgu olarak değerlendirirken, Laidlaw (2017) gibi isimler ise bu uygulamayı kimi zaman ciddi psikolojik ve sosyal sonuçlara yol açabilen bir istismar biçimi olarak görmektedir. Dijitalleşmenin etkisiyle yeniden şekillenen bu uygulama, kökleri geçmişe uzanan bir toplumsal davranış biçimini yansıtmaktadır. Tarihsel olarak, suç işleyen bireylerin kamusal alanlarda fiziksel cezalarla (örneğin linç ya da kırbaçlama) karşı karşıya kalması söz konusu iken, günümüzde benzer cezalandırma uygulamaları çevrimiçi ortamlar aracılığıyla gerçekleşmektedir (Laidlaw, 2017).

Dijital kanunsuzluk (vigilantism), çevrimiçi ayıplamanın alt kategorilerinden biridir. Kamuoyunun bir sosyal yanlışı tespit etmesinin ardından, söz konusu eylemi gerçekleştiren kişileri küçük düşürerek ve ifşa ederek cezalandırmasını ifade etmektedir (Laidlaw, 2017). Benzer şekilde, linç kültüründe de toplumsal normları ihlal eden

bireyler, çevrimiçi platformlarda “iptal edilerek” cezalandırılmaktadır. Bu bağlamda, linç kültürü dijital kanunsuzluğun bir biçimi olarak değerlendirilebilir ya da en azından bazı durumlarda bu uygulamayla örtüşen yönler taşıdığı ileri sürülebilir (Schwirblat ve ark., 2022).

Dijital şiddet kavramı, gelişen teknoloji ile birlikte ortaya çıkan yeni bir şiddet türünü ifade etmektedir (Cebecioğlu ve Altıparmak, 2017; Özmen, 2018). Dijital şiddet alan yazında birçok farklı kavram aracılığıyla tanımlanmaktadır. Siber zorbalık (cyberbullying), siber takip (cyber stalking) ve siber taciz (cyber harassment) kavramları dijital ortamlarda meydana gelebilen şiddet ile ilgili olan kavramlardan bazılarıdır. Siber zorbalık (cyberbullying), bir grubun veya bir bireyin dijital bir ortamda, savunmasız bir kişiye karşı kasıtlı olarak gerçekleştirdiği saldırgan eylemleri ifade etmektedir (Smith ve ark., 2008). Bu eylemler zaman içerisinde tekrarlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Siber zorbalık, kısa mesaj, e-posta ya da çeşitli dijital medya araçları aracılığıyla gerçekleştirilebilmektedir (Giumetti ve Kowalski, 2022). Kişiler siber zorbalığın mağduru, tanığı ya da faili olabilmektedir (Giumetti ve Kowalski, 2022). Yapılan çalışmalar özellikle siber zorbalığın mağduru olan kişilerin öz saygı, depresyon ve sosyal destek gibi özelliklerini inceleyerek siber zorbalık mağduru olmanın sonuçlarına odaklanmıştır (Holmgren ve ark., 2020). Çalışmalar siber zorbalığa maruz kalma düzeyi ile yüksek düzey depresif belirti (Cao ve ark., 2019), olumsuz psikolojik sonuçlar (Schunk ve ark., 2022), intihar düşüncesi (Bai ve ark., 2021) ve düşük düzey yaşam memnuniyeti (Viner ve ark., 2019) arasında ilişkiler olduğunu göstermektedir. Çalışmalar ayrıca, olumsuz içerikli sosyal medya paylaşımında bulunmak gibi riskli sosyal medya kullanımı davranışlarının (Peluchette ve ark., 2015), sosyal medyada geçirilen sürenin (Kokkinos ve Saripandis, 2017), yüksek dışadönüklük ve düşük uyumluluk (Pelucette ve ark., 2015) gibi kişilik özelliklerinin siber zorbalık mağduriyeti ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Siber zorbalıkla ilgili yürütülen

çalışmalar, depresyon (Kırcaburun ve ark., 2019) ve yüksek sadizm (Kırcaburun ve ark., 2018) gibi özelliklerin ise siber zorbalığın faili olma ile ilişkili değişkenler olduklarını göstermektedir. Ayrıca siber zorbalık mağduru olan kişinin fazla kişisel gönderi paylaşımında bulunmuş olması, zorbalığa tanıklık edenlerin mağduru daha fazla suçlamasına ve mağdura yönelik daha az empati hissetmesine sebep olmaktadır (Schacter ve ark., 2016).

Siber takip (Cyber Stalking), elektronik cihaz kullanımı ile bir bireyin ısrarlı bir şekilde takip edilmesini ifade etmektedir (Reyns ve ark., 2012). Bu takipler takip edilen kişide korku yaratabilmekte ve bahsedilen kişilerin tehdit hissetmesine sebep olabilmektedir (Hazelwood ve Koon-Magnin, 2013). Siber taciz (Cyber Harassment) kavramının ise hem siber takibi hem de siber zorbalığı kapsayan geniş bir terim olduğu düşünülmektedir (Keeper, 2023). Siber taciz, e-posta veya kısa mesaj aracılığıyla bir kişiye zarar vermek ve onu rahatsız etmek amacıyla dijital ortamda ortaya çıkan davranışları ifade etmektedir (Hazelwood ve Koon-Magnin, 2013). Bir başkası adına sosyal medya hesabı açmak, bu hesap aracılığıyla bir kişinin onayını almadan bu kişiyi rahatsız edebilecek içerikte paylaşımlar yapmak veya bir kişinin Photoshop aracılığıyla uygunsuz görüntülerini paylaşmak siber tacizin örneklerinden bazılarıdır (Hazelwood ve Koon-Magnin, 2013). Siber zorbalık, siber taciz veya siber takip kavramları birbirleriyle benzer özellikler göstermektedir. Bu kavramlar alan yazında birbirlerinin yerine kullanılabilen Türkçe alan yazında ise bu kavramlardan genel olarak dijital şiddet terimi ile bahsedilmektedir (Cebecioğlu ve Altıparmak, 2017).

Linç kültürünün, siber zorbalık ve siber taciz gibi dijital şiddet türleri ile benzer ve farklı olan yönlerinin belirtilmesi gereklidir. Linç kültürü temel olarak söylediği sözler veya davranışları kamuoyu tarafından yanlış bulunan ve kabul edilmeyen kişi/lere kamuoyunun sunduğu her türlü desteğin geri çekilmesi olarak açıklanabilir (Khoirunisa

ve Julianti, 2023). Dolayısıyla linç kültürünün genellikle belirli ünlülere, şirketlere veya markalara karşı gerçekleştirilen bir çeşit boykot olduğu da belirtilebilmektedir (Greenspan, 2020). Bu bilgilerden yola çıkarak linç kültürünün, genellikle belirli bir olay veya duruma tepki olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Daha önce de belirtildiği üzere, linç kültürü toplumsal düzeyde hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bireyler toplumun normlarını ihlal eden kişilerden hesap sormak ve adaletsizliği önleme amacı ile linç kültürüne katılabilmektedirler (Khoirunisa ve Julianti, 2023). Ancak bazı durumlarda bireyler, gerçekleşen bir olay karşısında doğru bilgiyi edinmeden sosyal etki yoluyla harekete geçebilir ve linç kültürüne katılabilirler (Khoirunisa ve Julianti, 2023). Bu noktada linç kültürü, adaletsizliği ortadan kaldıran bir süreç işlevi görmek yerine bir çeşit siber zorbalığa dönüşebilir. Nitekim Khoirunnisa ve Julantila (2023) sosyal medya üzerinden gerçekleşen linç kültürünün bir siber zorbalık biçimi olduğunu belirtmektedir.

Linç kültürü ve siber zorbalığın en önemli ortak özellikleri her ikisinin de dijital ortamlarda gerçekleşmeleri ve bir kişiye yönelik kasıtlı olarak zarar verme niyeti taşıyabilmeleridir. Linç kültürü, hedefteki kişiyi sosyal medya üzerinden ağır eleştiriler, hakaretler ve kaba yorumlara maruz bırakma yoluyla gerçekleşebilmektedir (Khoirunisa ve Julianti, 2023). Dolayısıyla linç kültürünün, temel amacı siber zorbalık olmamasına rağmen kimi zaman siber zorbalık boyutuna ulaşan bir dijital cezalandırma biçimi olduğu düşünülebilir.

Linç kültürünün siber zorbalıktan ve diğer dijital şiddet türlerinden ayrılmasını sağlayan önemli bir özelliği ise linç kültürünün hedefi haline gelen kişinin belirli bir söylemi ya da eylemi nedeniyle protesto edilmesidir. Bir birey ya da gruba teknolojiyi kullanarak çeşitli açılardan zarar verme olarak tanımlanan siber zorbalık (Arıcak, 2011) ise bireylerin toplum normlarını ihlal eden belirli bir söylem ya da eyleminden yola

çıkmayı gerektirmez. Dolayısıyla bireyin siber zorbalığa uğraması için toplumun normlarını ihlal etmesi gerekmez. Bireyler kişisel sebeplerden ötürü de siber zorbalığa uğrayabilmektedir. Sonuç olarak, linç kültüründe toplum tarafından belirli söylemleri ya da eylemleri yanlış bulunan kişi veya gruplar hedef alınırken siber zorbalık böyle bir durum söz konusu olmasa da meydana gelebilmektedir. Bu durum siber zorbalık ölçeklerindeki maddeler üzerinden de ele alınabilir. Farklı siber zorbalık ölçeklerinin (Ör. Siber Zorbalık Ölçeği (Arıcağ, 2011), Siber Zorbalık Üçgeni Ölçeği (Özdemir ve Bektaş, 2021)) maddeleri incelendiğinde, bu maddelerde belirli bir olaydan yola çıkan ifadeler değil, başka bir kişiye yönelik genel ifadelerin yer aldığı görülmektedir (örnek maddeler: “İnternette arkadaşlarımla ya da başka kişilerin kişisel bilgilerini kullanırım”, “Arkadaşın hakkında internete utanç verici şakalar, söylentiler, dedikodular veya yorumlar yazmak”, “Başkalarının görmesi için izinsiz çekilen rahatsız edici görüntüleri internette paylaşmak”).

Linç kültürünü siber zorbalık ve diğer dijital şiddet türlerinden farklılaştıran bir diğer özellik ise linç kültürünün bir kitle eylemi olarak değerlendirilebilmesidir. Siber zorbalık da kimi zaman bir kitle tarafından gerçekleştirilebilir. Ancak bireysel olarak gerçekleştirilmesi de mümkündür (Arıcağ ve ark., 2012). Siber zorbalığın iki çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan ilki elektronik zorbalıktır ve kişilerin çeşitli sosyal medya hesaplarının şifrelerini ele geçirerek hacklemek veya kişilere virüs içeren e-postalar göndermek gibi davranışları içerir. Siber zorbalığın ikinci türü olan elektronik iletişim zorbalığı ise teknolojinin imkanlarını kullanarak başka bir bireyle alay etme, internet üzerinden hakaret etme ve kişilerin onaylarını almadan fotoğraflarını paylaşma gibi davranışları içerir (Arıcağ, 2011; Arıcağ ve ark., 2012). Görüldüğü üzere, siber zorbalığın her iki türünde gerçekleştirilen davranışlarla linç kültüründe gerçekleştirilen davranışlar arasında benzerlikler bulunmaktadır. Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi siber zorbalık kapsamında yer alan davranışlar bireyler tarafından doğrudan

gerçekleştirilebilmektedir. Linç kültürü ise çok sayıda kullanıcının bir durumu sorun olarak görmesiyle ve bu duruma toplu olarak tepki göstermesiyle meydana gelmektedir (Martinez, 2021). Siber zorbalık ve dijital şiddet ile ilgili örnek vakalar da bu çıkarımı desteklemektedir. Siber zorbalık vakalarını inceleyen Doğan ve arkadaşlarının (2018) çalışmasındaki beş örnek siber zorbalık vakasında da siber zorbalığın faili tek bir kişidir. Benzer bir durum siber takipte de geçerlidir. Örnek bir vakada siber takip, belirli bir hedef kişiye yönelik amaçlı olarak saldırgan eylemlerde bulunan bir kişiyi içermektedir (Hazelwood ve Koon-Magnin, 2013). Dolayısıyla siber zorbalığı gerçekleştiren kişilerin genellikle bir kitleyle değil de bireysel olarak ya da küçük gruplar halinde hareket ettikleri söylenebilir. Ek olarak, siber zorbalığın genelde okul çağındaki çocuklar veya gençler tarafından akranlarına karşı gerçekleştirilen bir zorbalık türü olduğu bilinmektedir (Doğan ve ark., 2018; Keeper, 2023). Ancak linç kültürünü oluşturan kitle için bu şekilde bir sınırlama bulunmamaktadır.

Ayrıca, dijital şiddet pek çok farklı sanal mecrada ortaya çıkabilirken linç kültürü kitleyi bir araya getirebilen ve engelleme, takibi bırakma gibi özelliklere sahip olan sosyal medya mecralarında ortaya çıkabilmektedir (Newport Institute, 2022). Linç kültürünün dijital şiddet kavramı ile arasındaki bir diğer farklılık, linç kültüründe yer alan kitlenin hedef haline getirdiği kişi ya da kişilere yalnızca zarar vermeyi amaçlamamasından kaynaklanmaktadır. Linç kültüründe dijital şiddetin amaçlarından olan kişiye zarar verme isteğinin yanı sıra o kişiden uzak durulması ve kişinin iptal edilmesi (cancelled) amacı da bulunmaktadır (Bromwich, 2018). Dolayısıyla kişi toplumdan uzaklaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu spesifik amacı sebebiyle de linç kültürünün dijital şiddetten farklılaştığı düşünülebilir.

Başta da belirtildiği gibi bu çalışmada oldukça güncel bir kavram olan ve yukarıda değinilen farklılıkları nedeniyle dijital şiddet türlerinden ayrılan linç kültürüne

ilişkin araştırma yapmak hedeflenmiştir. Ayrıca, siber zorbalık gibi dijital şiddet türlerinde olduğu gibi, linç kültürünün de maruz kalan kişilere verebileceği potansiyel zarara dikkat çekilmek istenmiştir. Linç kültürünün hem linç eyleminin hedefinde yer alan hem de linç eylemine katılan bireyler açısından dışlanma, kendini ifade sorunları yaşama ve saldırgan davranışlara maruz kalma gibi birçok olumsuz etkisinin olduğu bilinmektedir (Bouvier ve Machin, 2021; Fidan, 2021). Bu olumsuz etkileri azaltabilmek ya da sosyal medyada kontrolsüz bir şekilde yayılan linç kültürünü kontrol altına alabilmek için öncelikle bu kavram tanınmalı ve linç etme isteğinin altında yatan nedenlerin farkında olunmalıdır (Newport Institute, 2022). Bu doğrultuda bu araştırmada bir önceki başlık altında belirtildiği üzere; hedef kişinin grup üyeliğinin, bu kişinin insanlıktan uzaklaştırılmasının ve linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirme yapılmasının katılımcıların linç kültürüne katılmaya yönelik niyetlerini etkileyip etkilemediğini incelemek amaçlanmaktadır. Bununla birlikte hedefin grup üyeliği ve linç kültürüne katılma niyeti arasındaki ilişkide empatinin aracı rolü; grup üyeliği ve empati arasındaki ilişkide ise linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirilmenin düzenleyici rolü incelenecektir. Bu doğrultuda bir sonraki kısımda linç kültürü ile ilişkisi incelenecek olan bu sosyal psikolojik değişkenlere değinilecek ve bu değişkenlerin seçilme sebepleri açıklanacaktır.

1.3 Linç Kültürü ile İlişkisi İncelenecek Sosyal Psikolojik Değişkenler

1.3.1 Hedef Kişinin Grup Üyeliği

Araştırmada sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen linç kültürüne katılma niyeti üzerinde etkisi incelenen değişkenlerden biri iç grup kayırmacılığıyla ilişkili olarak iç – dış grup üyeliğidir. Sosyal kimlik kuramına göre, bireyler kendilerini ve diğer insanları farklı kategorilere ayırırlar (Tajfel ve Turner, 1979). Yaptıkları bu kategorileme işleminden sonra bireyler kendilerinin içlerinde yer aldığı iç grupları,

diğer insanların içerinde yer aldığı dış gruplardan olumlu anlamda farklılaştırırlar. Bir başka ifadeyle bireyler i gruplarını dış gruplarına kıyasla kayırma eğilimi gösterirler (Tajfel ve Turner, 1979). Kurama göre bunun nedeni, insanların üyesi oldukları grubun olumlu konumundan kendilerine pay çıkararak benlik saygılarını geliştirme ve sürdürme gereksinimleridir.

Sosyal kimlik kuramı ile linç kültürünü ilişkilendiren çalışmalar bulunmaktadır. Plieger (2021) yürüttüğü çalışmada, linç kültürünün neden ortaya çıktığı ve Twitter söylemlerinin grup polarizasyonlarına nasıl yol açtığını açıklamak üzere birkaç sosyal psikoloji kuramından yararlanmıştır. Bunlardan biri de sosyal kimlik kuramıdır. Plieger (2021) sosyal medyada -özellikle Twitter- woke kültürünün ya da linç kültürünün bir parçası olan insanların birbirlerini iç grup olarak gördüklerini, linç kültürüne karşı olan kişileri ise dış grup olarak gördüklerini belirtmiştir. Sosyal kimlik kuramı doğrultusunda sosyal medya kullanıcılarının i gruplarını yüceltme ve dış gruplarını aşağılama davranışında bulunmasını beklemiştir. Twitter verileri ile yürüttüğü nitel analizler sonucunda, kişilerin çeşitli şekillerde i gruplarını ycelttikleri sonucuna ulaşmıştır. Verileri kullanılan Twitter kullanıcılarının kendi i gruplarının kusurlarını azaltarak ya da sosyal değişimi kullanıp linçlenen iç grup üyelerini müdafaa ederek i gruplarını ycelttikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra sosyal kimlik kuramı doğrultusunda bu kullanıcıların eleştirdiği ya da linlediği kişileri de dış grup üyesi olarak gördükleri dikkat çekmektedir. Bir başka ifadeyle bireyler i gruplarının üyelerini kayırıp onların hatalarını hafifletirken i gruplarında yer almayan bireyleri tekileştirip bu kişileri daha sert bir şekilde linleyebilmektedirler. Hatta bu sosyal medya linçleri kişisel saldırı ya da ayrımcılığa kadar varabilmektedir.

Bu tez kapsamında da sosyal kimlik kuramından yararlanılmaktadır. Plieger'in (2021) alışmasından farklı olarak bu tezde katılımcıların linç kültürüne dâhil olan ya da olmayan kişileri farklı grupların yeleri olarak görmeleri değil, iç grup ya da dış grup

üyesi olarak gördükleri kişilere karşı ne düzeyde linç kültürüne katılacakları incelenmiştir. Bu yönüyle çalışma Plieger'in (2021) çalışmasından ayrılrsa da onun çalışması, linç kültürünün sosyal kimlik kuramı ile birlikte nasıl çalışılabileceği ve kişilerin iç grup ve dış grup üyelerine karşı farklı davranış eğilimlerinin linç kültürü konseptine nasıl uyarlanabileceği konusunda aydınlatıcı olmuştur. Bununla birlikte, Plieger'in (2021) çalışması deneysel olarak gerçekleştirilmemiştir. Diğer bir ifadeyle bireylerin iç grup üyelerini linç kültüründen korumaya yönelik davranışlar gösterdiği ve linç kültürüne maruz kalan diğer bireyleri dış grup üyesi olarak algılama eğiliminde oldukları nedensel bir şekilde gösterilmemiştir. Yalnızca Twitter kullanıcılarının paylaşımlarının analiz edilmesiyle belirtilen sonuçlara varılmıştır. Dolayısıyla linç kültürü bağlamında sosyal kimlik kuramının deneysel bir desenle sınanması ve nedensel sonuçlara ulaşılması Plieger'in (2021) çalışmasının desteklenmesi ve alan yazına katkı sağlaması açısından önemli görülmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda ve iç grup kayırmacılığı göz önünde bulundurulduğunda, "katılımcıların *iç grup üyelerine karşı dış grup üyelerine* kıyasla daha az linç kültürüne katılma niyeti *göstermeleri*" beklenmektedir. Başka bir deyişle, kişilerin iç grup üyelerini kayıracakları ve onları sosyal medya aracılığıyla linçlemekten nispeten de olsa kaçınacakları düşünülmektedir.

1.3.2 İnsanlıktan Uzaklaştırma

İnsanlıktan uzaklaştırma kuramına göre (infraculturalization theory) insanlar, bir başka bireye insani öz atfederken bu bireyin yer aldığı grubu göz önünde bulundurlar (Leyens ve ark., 2000). Kişiler, kendilerinin de içinde yer aldığı grup olan iç grubun üyelerini daha fazla insani özelliklerle ilişkilendirirken dış grup üyelerini ise insani özelliklerle daha az ilişkilendirirler. Dış grubu daha az insani özelliklerle ilişkilendirmek o dış grubun üyelerine karşı daha fazla olumsuz tutumların oluşmasına yol açabilmektedir (Leyens ve ark., 2000). Bu durum ayrıca, bireylerin dış grup üyelerine ayrımcı ve

olumsuz davranışlarda bulunmalarını da kolaylaştırmaktadır. Bu olumsuz davranışlardan biri de bir başka kişiyi sosyal medya üzerinden linçleme eylemi olabilir. Sosyal medyada linç eylemine katılan bireylerin kendilerini ahlaki olarak hedeflerindeki kişilerden üstün gördükleri bilgisi (Schwirblat ve ark., 2022) de dikkate alındığında, linç kültürüne katılan kişilerin “*hedeflerinde yer alan kişilerin insanlıktan uzaklaştırılma düzeyleri arttıkça onlara yönelik daha fazla linç kültürüne katılma niyeti göstermeleri*” beklenebilir. Bu noktada, insanlıktan uzaklaştırma kavramıyla yakından ilişkili olan ve genellikle onunla karıştırılan insandışılaştırmaya (dehumanization) kısaca değinmek yararlı olabilir. İnsandışılaştırma, bir kişinin ya da grubun insani özelliklerini reddederek diğer kişi ya da kişileri insandan aşağı olarak algılama ve sınıflamadır (Haslam ve Stratemeyer, 2016; Kelman, 1973). Konuyla ilgili araştırmalar özellikle dış grup üyelerinin çok daha kolay insandışılaştırdıklarını (Leyens ve ark., 2001) ve böylece bu kişilere uygulanan şiddetin çok daha kolay kabul edilebildiğini (Viki ve ark., 2013) göstermektedir.

Bu çalışmada insanlıktan uzaklaştırılma düzeyi, hedefin birincil ya da ikincil olumsuz duygularla tanımlanması yoluyla manipüle edilmiştir. İnsanlıktan uzaklaştırma kuramına göre, kişilerin bir başka kişiye yönelik hissettiği duygular bu kişinin iç grup ya da dış grup üyesi olmasından etkilenebilmektedir. Kişiler hayranlık, umut, suçluluk gibi olumlu ve olumsuz ikincil duyguları iç gruplarına daha fazla yakıştırırken şaşırma ve iğrenme gibi olumlu ve olumsuz birincil duyguları yakıştırma açısından iç grup ve dış gruplar arasında bir yanlılık göstermemişlerdir (Vaes ve ark., 2006). Bu sebeple çalışmada hedef kişinin insanlıktan uzaklaştırılma düzeyi bu kişinin birincil (yüksek insanlıktan uzaklaştırma) ve ikincil (düşük insanlıktan uzaklaştırma) olumsuz duygularla tanımlanması yoluyla değişimlenmiştir. Birincil duygular biyolojik temele dayalı duygulardır. Kişiler bu duyguları içerisinde buldukları kültürden bağımsız olarak yaşamlarının erken dönemlerinde kazanmaktadırlar (Izard, 1997; Leyens ve ark.,

2000). İnsan haricinde başka canlılarda da bulunabilen birincil duygular genellikle tepkisel olarak ortaya çıkmakta ve kısa süreli olmaktadır. Zevk, üzüntü, öfke ve korku gibi duygular birincil duygulara örnek olarak verilebilir (Leyens ve ark, 2000). İkincil duygular ise birincil duyguların aksine sosyal etkileşimler ve kültürün etkisiyle ortaya çıkmaktadır (Kemper, 1987; Leyens ve ark, 2000). Dolayısıyla bu duygular insan yaşamının erken döneminde ortaya çıkmaz ve zaman içerisinde sosyal yaşantıların etkisiyle öğrenilebilir. Bu nedenle ikincil duygular kişiler açısından daha insani duygular olarak kabul edilmektedir. Nitekim pek çok çalışma olumlu ya da olumsuz fark etmeksizin insanların kendi iç gruplarına daha çok ikincil duyguları atfettiklerini göstermektedir (Ör., Boccato ve ark, 2007; Leyens ve ark, 2001). Hayranlık, gurur, pişmanlık ve kin gibi duygular kişilerin özellikle iç gruplarına atfettikleri ikincil duygulara örnek olarak verilebilir (Leyens ve ark, 2000). Birincil ve ikincil duygular kendi içlerinde negatif (olumsuz) ve pozitif (olumlu) duygular barındırmaktadır. Bu çalışma kapsamında birincil ve ikincil duygulardan yalnızca negatif olanlar hedef kişiyi insanlıktan uzaklaştırma manipülasyonu için kullanılmıştır. Bunun nedeni, katılımcılara içerik olarak kesinlikle onaylamadıkları ve onları aşırı derecede rahatsız eden bir paylaşımı yaptığı belirtilen kişinin linç kültürünün hedefi haline getirilmek istenmesidir. Paylaşımı yaptığı belirtilen bu hedef kişi, olumsuz duygularla tanımlanarak daha yüksek bir ihtimalle linç kültürünün hedefi haline gelmesi istenmiştir. Bu nedenle bahsedilen manipülasyonun amacına ulaşabilmesi için pozitif birincil ya da ikincil duyguları dışarıda bırakıp yalnızca negatif birincil ya da ikincil duyguların kullanılmasına karar verilmiştir.

1.3.3 Linç Kültürünün Olumsuz Sonuçları Hakkında Bilgilendirme

Linç kültürünün ve onun beraberinde getirdiği olumsuz sonuçların önlenmesi, bireylerin düşüncelerini daha yapıcı ve sağlıklı yollarla ifade etmeyi öğrenmeleriyle mümkün olabilir (Newport Institute, 2022). Bireylerin linç kültürünün ne anlama geldiğini kavramaları ve bu tür davranışlara yönelmelerinin altında yatan nedenlerin farkına varmaları, daha bilinçli ve sorumlu bir iletişim biçimini benimsemelerine katkı sağlayacaktır (Newport Institute, 2022). Linç kültürüne dâhil olan bireyler, bu kültürün doğası ve sonuçları hakkında bilgi sahibi oldukça daha fazla farkındalık geliştirecek ve böylece hem bireysel hem de toplumsal düzeyde bu tür yıkıcı uygulamalara karşı direnç gösterebileceklerdir. Bu doğrultuda araştırmada, söz konusu olumsuz etkiler hakkında bilgilendirilmenin kişilerin linç kültürüne katılmaya yönelik niyetleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bilgilendirme yöntemi önleme çalışmalarında kullanılabilir. Linç kültürüyle yakından ilişkili olan ve çeşitli teknolojik araçların kullanımıyla bir başkasına kasıtlı ve tekrarlı olarak zarar verme davranışı olarak tanımlanan (Hinduja ve Patchin, 2009) siber zorbalığın önlenmesi için bilgilendirme ve bilinçlendirme önemli ve etkili yöntemlerdendir (Akgül, 2020). Akgül (2020)'e göre, siber zorbalığın önlenmesine yönelik alınabilecek bazı tedbirler şunlardır: Kişileri siber zorbalığın tanımı ve türleri, siber ortamın özellikleri, siber zorbalığın sonuçları konularında bilgilendirmek ve siber zorbalığın olumsuz sonuçları konusunda insanların farkındalığının artırılmasını sağlamak. Bir başka makalede siber zorbalığın önüne geçmek için alınabilecek önlemler arasında konuyla ilgili bilgilendirici filmler, broşürler veya siteleri oluşturulması önerilmiştir (Slonje ve ark., 2012). Benzer şekilde siber zorbalık ile ilgili yürütülen bir başka çalışmada siber zorbalığın önüne geçebilmek için gençlerin, ebeveynlerin ve okuldaki çalışanların bilgilendirilmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu bilgilendirmelerin genellikle bloglar aracılığıyla yapıldığına da değinilmiştir (Espelage ve Sung Hong, 2017). Bu bilgiler

doğrultusunda “*linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirme yapmanın, katılımcıların linç kültürüne katılma niyetlerini azaltacağı*” tahmin edilmektedir.

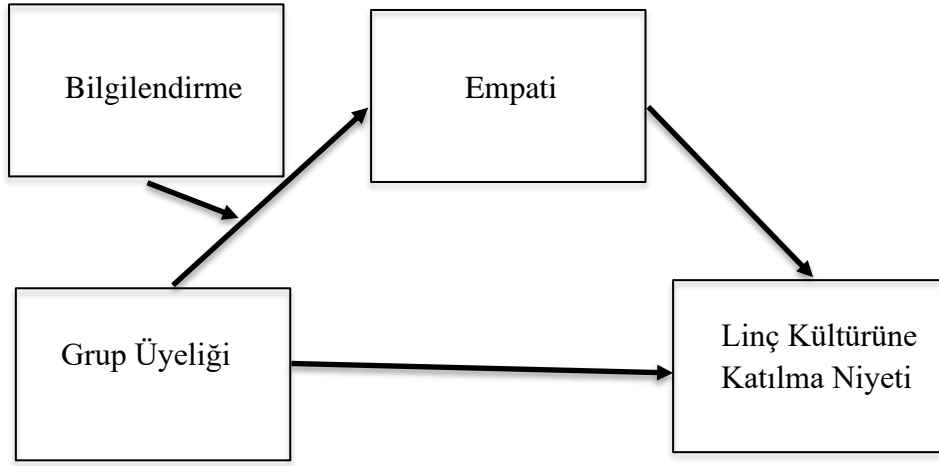
Çalışmada linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirilmenin, bağımsız değişken olarak incelenmesinin yanı sıra grup üyeliği ve empati arasındaki ilişkide düzenleyici rolü olup olmadığı da incelenecektir.

1.3.4 Empati

Başta da belirtildiği gibi, çalışmada, hedefin grup üyeliği ve katılımcıların linç kültürüne katılma niyeti arasındaki ilişkide empatinin aracı rolü de incelenmek istenmiştir.

Empati bir başkasının duygularını, hislerini tanıma ve anlama becerisi olarak tanımlanabilmektedir (Singer ve de Vignemont, 2006). Empati, duygusal ve bilişsel olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Bilişsel empati başkalarının duygularını anlamayı içerirken duygusal empati başkalarının duygusal durumlarını deneyimlemeyi içermektedir (Davis, 1983; Jolliffe ve Farrington, 2006). Empatinin hem bilişsel hem de duygusal boyutu saldırgan davranışlarla negatif yönde ilişkilidir (Jolliffe ve Farrington, 2004). Benzer şekilde empati suç işleme eğilimi ve siber zorbalık davranışı gerçekleştirmeyle de negatif yönde ilişkilidir (Davis, 1994; Steffgen ve König, 2009). Her ne kadar bu çalışmada linç kültürünün siber zorbalık gibi dijital şiddet türlerinden ayrıldığı kabul edilse de Khoirunnisa ve Julanti (2023) sosyal medya üzerinden gerçekleşen linç kültürünün bir siber zorbalık biçimi olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple empatinin siber zorbalıkta olduğu gibi linç kültürü konusunda da önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. Örneğin, gazeteci Jon Ronson kişilerin linç kitlesine dahil olarak bir başka kişiyi linçlemeden önce kendilerini bu kişinin yerine koyarak empati yapmalarını önermiştir (Mackenzie, 2022). Dolayısıyla kişilerin empati düzeyleri ile linç kültürüne katılma niyetleri arasında bir bağlantı bulunduğu öne sürülebilir. Linç

kültürü ve empati arasındaki bu bağlantı ve iç grup üyelerinin kayırıldığı yönünde (insanlıktan uzaklaştırma ve iç – dış grup kimliği bağlamında) yukarıda verilen bilgiler göz önünde bulundurulduğunda; “*hedefin grup üyeliği ve linç kültürüne katılma niyeti arasındaki ilişkide empati aracı bir rol oynuyor*” olabilir (bkz. Şekil 1). Başka bir deyişle katılımcıların grup üyeliklerine bağlı olarak onlara duyulan empati düzeyi arttıkça linç kültürüne katılma niyetleri azalacaktır. Bu modelde iç grup üyelerine daha fazla empati duyulacağı ve onlara yönelik linç kültürüne katılma niyetinin daha az olacağı tahmin edilmektedir. Modelde ayrıca, grup üyeliği ve empati arasındaki ilişkide linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirme yapılıp yapılmamasının düzenleyici rol oynaması da beklenmektedir. Empatinin bir başkasının duygularını, hislerini tanıma ve anlama becerisi olduğu (Singer ve de Vignemont, 2006) ve iç grup üyelerinin kayırıldığı bilgisi (Tajfel ve Turner, 1979) göz önünde bulundurulduğunda, linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgi sahibi olmanın grup üyeliği ve empati arasındaki ilişkiyi etkilemesi olası görünmektedir. Olumsuz sonuçlar konusunda bilgilendirilmenin grup üyeliği ve empati arasındaki ilişkiyi bilgilendirmenin olmadığı koşula kıyasla daha fazla artıracığı (özellikle iç grup üyeleri söz konusu olduğunda) tahmin edilmektedir.

Şekil 1. *Çalışmanın Modeli*

2. ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI (Çalışma 1)

Çalışmada bahsedilen bağımsız değişkenlerin (hedefin grup üyeliği, insanlıktan uzaklaştırma düzeyi ve bilgilendirme) linç kültürüne katılma niyeti ile ilişkisinin incelenebilmesi ve planlanan modelin test edilebilmesi için bağımlı değişkeni ölçebilecek bir ölçüm aracı geliştirmek hedeflenmiştir. Bunun için Çalışma 1 adı altında ayrı bir örneklem grubuyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışma 1 kapsamında geliştirilen Likert tipi bu ölçek aracılığıyla daha çok nitel olarak çalışılan linç kültürü konusunda yapılacak diğer görgül çalışmalara da katkıda bulunulacağı düşünülmektedir.

2.1 Çalışma 1 Yöntem

Bu çalışmada, hem temel çalışmada (Çalışma 2) bağımlı değişken olan linç kültürüne katılma niyetini ölçebilmek hem de alana bu konuda bir ölçek kazandırmak amacıyla Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği (ÇBLKÖ) geliştirilmiştir. Çalışma 2’de yalnızca linç kültürüne katılma niyeti değişkeni ölçülecek olmasına rağmen ölçek, alan

yazına linç kültürüne katılmaya yönelik daha geniş kapsamlı bir ölçüm aracı kazandırmak için çok boyutlu olarak geliştirilmiştir.

Ölçeğin çok boyutlu tasarlanmasının bir sebebi de önceki araştırmaların linç kültürüne ilişkin çeşitli boyutların olduğuna işaret etmesidir (Bouvier ve Machin, 2021; Mueller, 2021; Tandoc ve ark., 2024). Örneğin, bireyler bazı durumlarda linç kültürünü halkın maruz kaldığı sosyal yanlışlara karşı yerine getirilmesi gereken bir görev olarak görürken (Nguyen, 2021) bazı durumlarda ise linç kültürünü acımasız bir cezalandırma yöntemi olarak değerlendirmişlerdir (Khoirunnisa ve Juliantila, 2023). Bu çelişkili bulgular linç kültürüne yönelik tutumların kapsamlı olarak ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Tutumlar gibi linç kültürünün yarattığı duygular da önemli görünmektedir. Duygular çoğu zaman davranışlarımıza rehberlik etmektedir (Baumeister ve ark., 2007). Nasıl ki sosyal bir çevrede yaşadığımız suçluluk duygusu davranışlarımızı düzeltmemizi sağlıyorsa (Fischer ve Manstead, 2008) yaşadığımız haksızlık, karşı tarafa yönelik suçlama duyguları da hesap sorma davranışlarına yol açabilir. Ayrıca öfke ve tiksinti gibi duyguların bireylerin linç kültürü gibi bir başkasını cezalandırmaya yönelik eylemlere katılmalarını motive ettikleri de bilinmektedir (Newport Institute, 2022). Bu doğrultuda ölçek maddeleri hazırlanırken duygu boyutunu yansıtan ifadeler de ölçeğe dâhil edilmiştir.

Son olarak planlanan Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinde linç kültürüne katılma niyetini ölçmeye yönelik maddelere de yer verilmek istenmiştir. Bilindiği gibi, psikoloji araştırmalarında davranış gözlemi yapmanın mümkün olmadığı durumlarda bireylerin söz konusu davranışı gerçekleştirmeye yönelik niyetleri ölçülebilmektedir (örn., işten ayrılma niyeti (Cammann ve ark., 1979); aldatmaya yönelik niyet (Jones ve ark., 2011). Linç kültürünün yukarıda bahsedilen olumsuz sonuçları da dikkate

alındığında bazı durumlarda linç davranışını doğrudan gözlemlemek yerine bireylerin linç kültürüne katılmaya yönelik niyetlerini ölçmek pratik olabilir.

Aktarılan bilgiler doğrultusunda ölçeğin toplamda 3 alt boyuttan oluşması düşünülmüştür. Bu boyutlar; “linç kültürüne katılmaya yönelik niyet”, “linç kültürüne katılmaya yönelik tutumlar” ve “linç kültürünün hedefine yönelik duygular” olarak tasarlanmıştır. Ölçeğin madde havuzu oluşturulurken bu üç boyut dikkate alınmış ve alan yazın incelenerek linç kültürü ile ilişkili olduğu düşünülen niyet, tutum ve duygulara yönelik maddeler oluşturulmuştur.

Planlanan linç kültürü ölçeğinin madde havuzu oluşturulmadan önce linç kültürü ile ilgili alan yazında yer alan çalışmalar incelenmiştir. İncelenen bazı çalışmaların kavram olarak linç kültürünü açıklamaya çalıştığı görülmektedir. Örneğin, Martinez (2021) linç kültürünü 3 kategori altında açıklamıştır. Bu kategorilerden ilki hesap verebilirliktir. Bireylerin linç kültürüne katılma nedenlerinden biri, sosyal bir yanlışlığı gerçekleştiren kişiyi hedef alarak bu kişinin hesap vermesini sağlamaktır. Bir diğer kategori zorbalıktır. Linç kültürüne katılan bireyler hedef aldıkları kişiye yönelik saldırgan davranışlarda bulunabilir ve bu kişiye zarar vererek zorbalık uygulayabilirler. Son kategori ise politik süreçlerdir. Araştırmacı, politik süreçlerin de linç kültürünü açıklamada rol oynadığını öne sürmektedir. Linç kültürünün ilişkili olduğu ifade özgürlüğü, siyasi eğilimler ve gündemde yer alan politik olaylar linç kültürünün politik bir tarafı olduğunu da göstermektedir. Bahsedilen araştırmada ayrıca, linç kültürüne özellikle genç Y kuşağı ve Z kuşağının dâhil olduğu anlaşılmaktadır (Martinez, 2021). Bir diğer araştırmada Tandoc ve arkadaşları (2024), linç kültürünü tanımlayabilmek için katılımcılarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Yapılan nitel analizler sonucunda katılımcıların, linç kültürünü kamuya açık bir şekilde sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen ayıplamalardan daha fazlası olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Katılımcılar ilk olarak linç kültürünü çeşitli eylemlerle tanımlamışlardır.

Bunlar aktif ve pasif eylemlerden oluşmaktadır. Kişileri sosyal medyada takipten çıkartmak gibi eylemler pasif, kişiyi sosyal medya üzerinden kınayan paylaşımlarda bulunmak, kişiye yönelik olumsuz yorumlarda bulunmak ve markaların desteğini bu kişiden çekmesini istemek gibi eylemler aktif eylemler olarak değerlendirilmektedir. Katılımcılar ayrıca linç kültürünü bir grup eylemi olarak tanımlamışlardır. Aynı katılımcılar linç edilen kişiyi güç sahibi, kendilerinin içerisinde yer aldıkları linç eden grubu ise güç sahibi olmayan şeklinde algılamaktadırlar. Bir başka araştırmada ise bireylerin linç kültürüne katılmaya ilişkin motivasyonlarının ne olduğunu belirlemeye yönelik görüşmeler yapılmıştır. Gerçekleştirilen nitel görüşmelerin sonucunda katılımcıların özellikle sosyal medyada hedef haline gelen kişinin özür dilemesi gerektiğini düşündükleri için linç kültürüne katıldıkları saptanmıştır (Mueller, 2021). Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği'nin maddeleri oluşturulurken bütün bu bilgiler değerlendirilmiştir.

Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği'nin örtüşen geçerliğini belirleyebilmek için Buss-Perry Saldırganlık Ölçeğinin (BPSÖ) (Buss ve Perry, 1992) öfke ve sözel saldırganlık alt boyutlarından yararlanılmıştır. Ölçeğin örtüşen geçerliği için katılımcılara ayrıca Arıca ve arkadaşları (2012) tarafından geliştirilmiş olan 24 maddelik Siber Zorbalık Ölçeği de verilmiştir. Örtüşen geçerliği için bu ölçeklerin seçilmesinin nedeni hem saldırganlığın hem de siber zorbalığın linç kültürüyle ilişkili olmasıdır. Linç kültürüne katılmada saldırgan tavırların ve şiddet içeren davranışların önemli bir yeri vardır (Pew Research Centre, 2021; Tandoc ve ark., 2024). Siber zorbalık ise teknoloji yoluyla bir bireye ya da gruba zarar verme davranışlarını ifade etmektedir (Arıca, 2011). Linç kültürünün sosyal medya üzerinden kişileri cezalandırma amacı taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda (Clark, 2020) siber zorbalık ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Ayrıca bazı araştırmacılar linç kültürünün bir çeşit siber zorbalık olduğunu da ifade etmektedir (Khoirunnisa ve Julianti, 2023). Bu

bilgiler doğrultusunda araştırmada Çok Boyutlu Linç Kùltürü Ölçeği'nden alınan puanların; Buss-Perry Saldırđanlık Ölçeğinin (BPSÖ) öfke ve sözel saldırđanlık alt boyutlarından alınan puanlar ve Siber Zorbalık Ölçeği'nden alınan puanlarla pozitif yönde ilişki göstermesi beklenmektedir.

2.2 Örnekleme

Çalışmada, 18-65 yaş aralığında bulunan 502 kişiye ulaşılmıştır. Ölçek geliştirme çalışmaları için 300 kişinin yeterli olduğu (Nunnally, 1978), 500 kişinin ise iyi bir büyüklük olduğu (Comrey ve Lee, 1992) yönünde görüşler bulunmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda ölçek geliştirme çalışmasının ulaştığı örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu söylenebilir. Bu örnekleme ulaşmak için kolaylıkla bulunabilen örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmaya katılımcıların soruları okuyup okumadıklarını anlamak üzere 2 adet kontrol sorusu (Bu soruyu okuyorsanız, lütfen “3” seçeneğini işaretleyiniz.) eklenmiştir. Kontrol sorularını doğru yanıtlanmayan 45 kişi elenmiştir. Ardından Z Puanı göz önünde bulundurularak ± 3.29 aralığı dışında kalan 9 kişi daha analizlere dahil edilmemiştir. Son olarak “Sosyal medya kullanıyor musunuz?” sorusuna “Hayır” yanıtını veren 3 kişi çalışmanın verilerinden çıkartılmıştır. Dolayısıyla analizlere 445 kişiden oluşan bir örnekleme devam edilmiştir. Katılımcıların biyolojik cinsiyetleri incelendiğinde 340 (%76.4) kadın, 104 (%23.4) erkek ve diğer seçeneğini işaretleyen 1 (%0.2) katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 26.86'dır ($SS = 9.78$). Çalışmada birçok farklı meslek grubundan katılımcı bulunmasına karşın katılımcılarının büyük bir çoğunluğunu öğrenciler (238, %53.4), akademisyenler (11, %2.3) ve memurlar (59, %12.9) oluşturmaktadır. Katılımcıların sosyal medya ağlarında geçirdikleri günlük ortalama süre ise 175.68 dakika ($SS = 104.86$) olarak bulunmuştur.

2.3 Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri; Demografik Bilgi Formu, Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği, Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Öfke ve Sözel Saldırganlık alt boyutları ve Siber Zorbalık Ölçeği kullanılarak elde edilmiştir.

2.3.1 Çalışma 1 Demografik Bilgi Formu.

Bu formda katılımcıların yaşlarını, biyolojik cinsiyetlerini, sosyal medya kullanıp kullanmadıklarını, kullandıkları sosyal medya uygulamalarını ve sosyal medyada günlük olarak geçirdikleri ortalama süreyi belirlemeye yönelik sorular yer almıştır.

2.3.2 Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği (ÇBLKÖ)

Katılımcıların linç kültürüne katılmaya yönelik niyetlerini, tutumlarını ve linç kültürüne katılmaya yönelik duygularını ölçebilmek amacıyla bu çalışma kapsamında geliştirilen ölçek 5'li Likert tipinde puanlanmaktadır (1 = Hiç katılmıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum) ve ölçeğin madde havuzu 37 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçek için alınan puan arttıkça katılımcıların linç kültürüne katılmaya yönelik niyetlerinin ve olumlu tutumlarının arttığı ve linç edilecek kişiye yönelik daha olumsuz duygulara sahip oldukları söylenebilir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik bilgileri bulgular başlığı altında aktarılmıştır.

2.3.3 Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ).

Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği'nin örtüşen geçerliğini belirlemek üzere Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin öfke ve saldırganlık alt boyutları kullanılmıştır (Buss ve Perry, 1992). Ölçeğin tamamı 29 maddeden oluşmaktadır. Ölçek fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, düşmanlık ve öfke olmak üzere dört alt boyuta sahiptir. Ölçek beşli

Likert tipindedir (1 = Hiç katılmıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum). Ölçeğin Türkçeye uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışması Madran (2012) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada linç kültürü ile ilişkili olduğu düşünüldüğü için ölçeğin sözel saldırganlık ve öfke alt boyutları kullanılmıştır. Sözel saldırganlık alt boyutu 5 maddeden oluşmaktadır (Örnek madde: “İnsanlar benim görüşlerime katılmadıklarında onlarla tartışmaktan kendimi alıkoyamam.”). Madran (2012) tarafından bu alt ölçek için hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayısı 0.48’dir. Öfke alt ölçeği ise 7 maddeden oluşmaktadır (Örnek madde: “Bazı arkadaşlarım benim öfkeli biri olduğumu söylerler.”). Ölçekten alınan puanın yükselmesi saldırganlığın yükselmesine işaret etmektedir. Bu alt ölçek için yine Madran (2012) tarafından hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayısı 0.76’dır. Belirtilen alt ölçekler için bu çalışma kapsamında hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayıları Öfke alt boyutu için .82 ve Sözel Saldırganlık alt boyutu için .68’dir.

2.3.4 Siber Zorbalık Ölçeği.

Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği’nin örtüşen geçerliğini belirlemek üzere kullanılan bir diğer ölçek Siber Zorbalık Ölçeğidir. Siber Zorbalık Ölçeği Arıcak ve arkadaşları (2012) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçek ergenlerin siber zorbalık davranışlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçek 24 maddeden oluşmaktadır. Dörtlü Likert tipinde bir ölçektir (Hiçbir Zaman, Bazen, Çoğu Zaman, Her Zaman). (Örnek maddeler: “İnternette başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.”, “Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim.”). Ölçekten alınan puanın yükselmesi siber zorbalığa katılma düzeyinin yükselmesine işaret etmektedir. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin tamamı için hesaplanan

Cronbach alfa katsayısı .95'tir. Ölçek için bu çalışma kapsamında hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayısı .76'dır.

2.4. İşlem

Linç kültürü ile ilgili yapılan literatür taramasında linç kültürüne katılan kişilerin eylemlerinde çeşitli tutumların, niyetlerin ve duyguların belirleyici olduğu görülmüştür (örn., Bouvier ve Machin, 2021; Mueller, 2021; Newport Institute, 2022; Tandoc ve ark., 2024). Bu sebeple linç kültürüyle ilgili bu çok boyutlu yapıyı ölçebilecek bir ölçek geliştirmek hedeflenmiştir. Literatür taraması doğrultusunda ölçek için madde havuzu oluşturulurken kullanılması planlanan maddelerin/ ifadelerin incelenmek istenen kavram ile ilgili olmasına, ayrıca net ve yalın olmalarına dikkat edilmiştir. Bu şekilde madde havuzu için 37 madde oluşturulmuştur. Ölçek maddelerinin kapsamı ve amaca uygunluğu 3 sosyal psikolog tarafından değerlendirilmiş ve her üçünün hem fikir olduğu maddelere ölçekte yer verilmiştir. Uzmanlar maddelerde herhangi bir azaltma yapmamış yalnızca bazı maddeler için çeşitli düzenlemelere gidilmesini önermişlerdir. Uzmanların önerisi doğrultusunda maddeler düzenlenmiştir. Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği ile ilgili analizler bu 37 madde üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın verileri online olarak Google Forms aracılığıyla toplanmıştır. Çalışmanın yürütülebilmesi için Ankara Üniversitesi Etik Kurulu'ndan gerekli onay alınmıştır. Katılımcılardan yönergeler yoluyla kendilerine en uygun olan yanıt işaretlemeleri istenmiştir. Çalışmada gönüllülük ilkesi esas alınmıştır ve katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu sunulmuştur. Bu onam formunu okuyup onaylayan katılımcıların verileri araştırmaya dâhil edilmiştir. Katılımcılara önce Demografik Bilgi Formu (Ek 2.a) verilmiştir. Ardından Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği'nin niyet alt boyutu "Lütfen sosyal medya'da (Twitter, Instagram, Facebook gibi) gezinirken içerik olarak kesinlikle onaylamadığınız ve sizi aşırı derecede rahatsız eden bir gönderi ile

karşılaştığınızı olabildiğince gerçekçi bir biçimde hayal ediniz. Bu durumda ne yapardınız? Paylaşımı ve paylaşımı yapan kişiyi göz önünde bulundurarak aşağıdaki ifadelere ne kadar katıldığınızı belirtiniz.” yönergesiyle sunulmuştur. Tutum boyutu için benzer şekilde “Lütfen, içerik olarak kesinlikle onaylamadığınız ve sizi aşırı derecede rahatsız eden söz konusu paylaşımı ve paylaşımı yapan kişiyi göz önünde bulundurarak aşağıdaki her bir maddeyi okuyunuz ve size en uygun gelen seçeneği işaretleyiniz.” yönergesi sunulmuştur. Duygu alt boyutu ise “İçerik olarak kesinlikle onaylamadığınız ve sizi aşırı derecede rahatsız eden söz konusu paylaşımı yapan kişi sizde aşağıdaki duyguları ne kadar uyandırdı?” yönergesiyle sunulmuştur. Daha sonra Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği (Ek 3) ve Siber Zorbalık Ölçeği (Ek 4) katılımcılara verilmiştir.

Ölçeklerin doldurulması yaklaşık 10-15 dakika sürmüştür. Çalışmanın veri toplama aşamasının tamamlanmasının ardından veriler SPSS istatistik programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Ayrıca Doğrulayıcı Faktör Analizini gerçekleştirebilmek için AMOS 21 istatistik programı kullanılmıştır.

2.5 Bulgular

2.5.1 Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği (ÇBLKÖ) İçin Geçerlik Bulguları

Analizlerin gerçekleştirildiği maddeler üzerinde ilk olarak normallik testi yapılmıştır. Shapiro-Wilk testi ($W = .99, p = .17$) ve Q-Q plot analizi, verilerin normal dağılıma uygun olduğunu göstermiştir.

Öncelikle ölçeğin her bir maddesinin ölçek toplam puanı ile korelasyonları hesaplanarak madde test korelasyonu analizi gerçekleştirilmiştir. Madde-test korelasyonu için .30 ve üzeri değerlerin kabul edilebilir değerler olduğu belirtilmektedir (Nunnally ve Bernstein, 1994). Bu analiz sonucunda tüm maddelerin ölçek

ortalamasıyla .30'un üzerinde korelasyona sahip olduğu görülmüştür. Maddelerin ölçek toplam puanları ile korelasyonları .47 ile .78 arasında değişmektedir.

2.5.1.1 Açımlayıcı Faktör Analizi

Ölçeğin faktör yapısını belirlemek üzere ilk olarak verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını test etmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett Küresellik Testi yapılmıştır. KMO'nun .80 ile .90 arasında olması iyi bir düzeyi göstermektedir (Field, 2009). Yapılan analiz sonucunda ölçek için hesaplanan KMO değeri .86 olarak bulunmuştur. KMO ve Bartlett Testi sonuçları verinin faktör analizi gerçekleştirmek için uygun olduğunu göstermiştir ($KMO = .857$; $Bartlett's \chi^2 = 3822.03$; $p < .001$). Bu işlemlerin ardından Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Faktör analizinde maddelerin faktör yüklerinin .30'un üzerinde olması tercih edilmektedir (Costello ve Osborne, 2005). Bu sebeple faktör yükleri .30'dan düşük olan, içerisinde bulunduğu faktörden çıkarıldığı durumda ölçeğin açıkladığı toplam varyansı arttıran 21 madde ölçeğe dahil edilmemiştir.

Değişken kümelerin tanımlanması ve yorumlama gücünün artması için faktör döndürme işlemi gerçekleştirilmiştir. Faktörler yüksek korelasyona sahip oldukları için Promax döndürme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem ile gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizinin sonuçları Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği Faktör Analizi ve Madde Test Korelasyon Tablosu

Maddeler	Faktör Yükleri				Düzeltilmiş Madde Toplam r
	Tutum	Duygu	Aktif Niyet	Pasif Niyet	
T7. Bu kişi düşmanca söylemleri hak etmektedir.	.94				.58
T8. Bu kişi ayrımcı davranışları hak etmektedir.	.88				.66
T9. Bu kişi toplumdan dışlanmalıdır.	.87				.64
T11. Bu kişi her türlü acımasızlığı hak etmektedir.	.85				.51
D5. İrrite olmak		.89			.59
D1. Rahatsızlık		.84			.57
D4. Tiksinti		.84			.59
D2. Öfke		.68			.64
N7. Bu kişinin sosyal medya hesaplarının silinmesi için elimden gelen her türlü paylaşımı yaparım.			.88		.69
N8. Bu kişinin kamusal alandan varlığının silinmesi için başlatılan eylemlerde yer alırım.			.84		.67
N16. Bu kişinin sosyal medya hesabının/hesaplarının kapatılması için sosyal medyada elimden gelen her türlü paylaşımı yaparım.			.79		.61
N1. Sosyal medyada bu kişiyi eleştiren paylaşım/larda bulunurum.			.74		.50

N9. Bu kişinin sosyal medyadaki paylaşımlarını beğenmeyi bırakırım.	.83	.53		
N2. Bu kişiyi sosyal medyada takip ediyorsam takipten çıkarım.	.83	.51		
N5. Bu kişinin ortaya koyduğu ürünlere/sanat eserlerine (eğer varsa) ilgi göstermeyi (beğenmeyi) bırakırım.	.82	.56		
N6. Bu kişinin reklamını yaptığı ürünlere ilgi göstermeyi bırakırım.	.75	.58		
Açıklanan Varyans %	35.34	14.84	11.34	9.36
Özdeğer	5.66	2.37	1.81	1.50

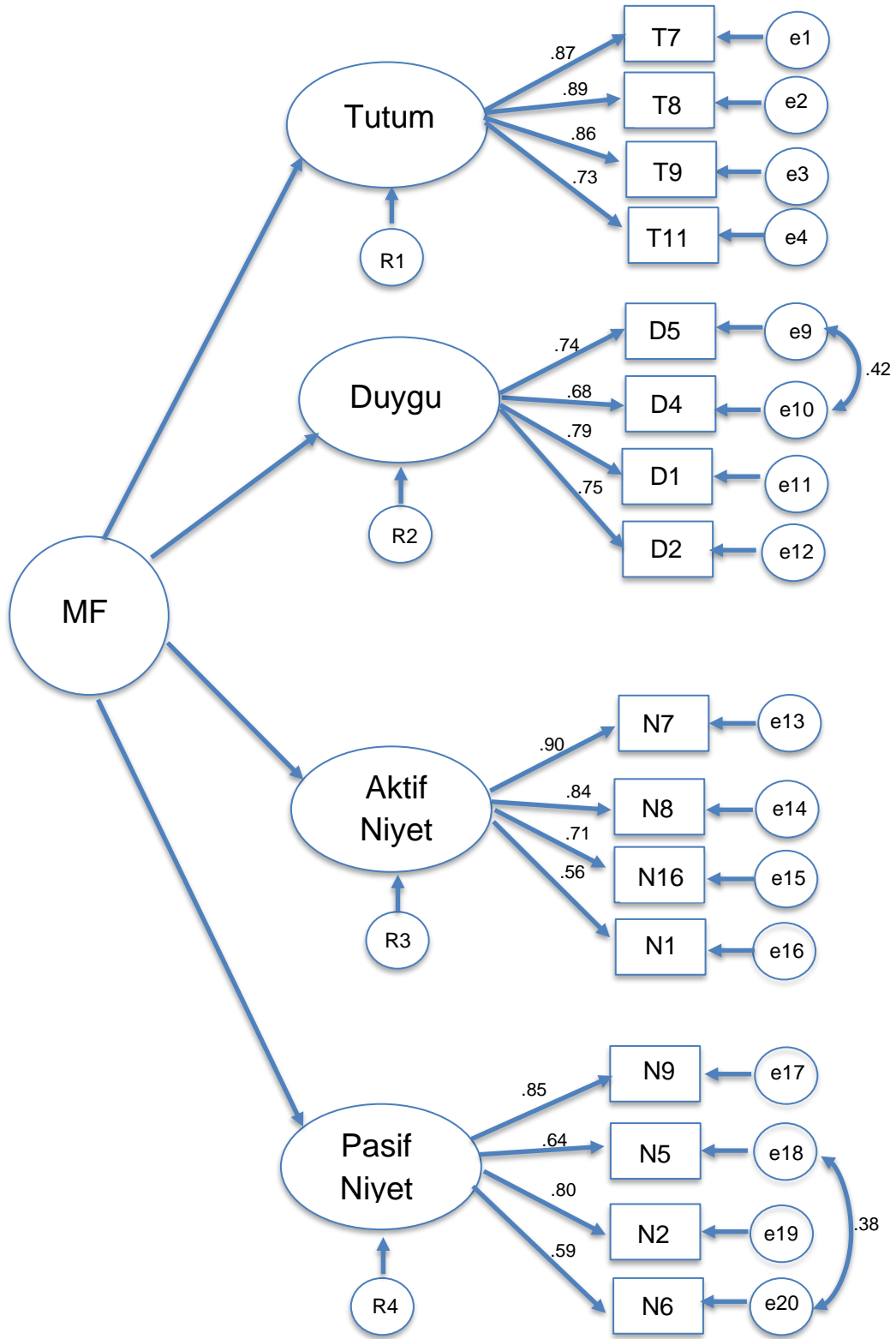
Tablo 1’de görüldüğü üzere açımlayıcı faktör analizinden sonra 16 madde ve 4 alt boyut (Linç Kültürüne Katılmaya Yönelik Tutumlar, Linç Kültürüne Katılmaya Yönelik Duygular, Linç Kültürüne Katılmaya Yönelik Aktif Niyetler, Linç Kültürüne Katılmaya Yönelik Pasif Niyetler) oluşmuştur. Her bir alt boyuta 4 madde düşmektedir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans oranı % 70.88’dir.

Tutum alt boyutu toplam varyansın %35.34, Duygu alt boyutu toplam varyansın %14.84’ünü, Aktif Eylem Niyeti alt boyutu toplam varyansın %11.34’ünü ve Pasif Eylem Niyeti alt boyutu toplam varyansın %9.36’sını açıklamaktadır. Her bir alt boyutun öz değerleri sırasıyla 5.66, 2.37, 1.81 ve 1.50’dir. Bu değerlerin 1’in üzerinde olması faktörlerin anlamlı olduğunu göstermektedir (Field, 2013). Çalışma kapsamında bulunan değerler yeterli büyüklüğü işaret etmektedir. Ölçekte yer alan maddelerin faktör yük değerleri .74 ile .94 değerleri arasında değişmektedir.

2.5.1.2 Doğrulayıcı Faktör Analizi

Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin 16 madde ve 4 alt boyuttan oluşan yapısı açımlayıcı faktör analizi uygulanan örneklem üzerinden doğrulayıcı faktör analizine de tabi tutulmuştur. Aslında AFA ve DFA'nın farklı örneklem üzerine uygulanması önerilmektedir (Henson ve Roberts, 2006; Worthington ve Whittaker, 2006). Ancak bu çalışma için süre kısıtlılığı ve katılımcı bulma güçlüğü her iki analizin aynı örneklem üzerinden gerçekleştirilmesini gerektirmiştir. Faktör analizi sonuçları Grafik 1'de gösterilmektedir.

Faktör analizi sonucunda ortaya çıkan 4 alt boyut içerdikleri maddeler göz önünde bulundurularak isimlendirilmiştir. İlk 4 madde linç kültürüne katılmaya yönelik tutumlar ile ilgili maddeler içerdiği için F1 (1. Faktör)'in ismi "Tutum" olarak belirlenmiştir (örnek madde "Bu kişi düşmanca söylemleri hak etmektedir."). İkinci dört maddeyi içeren alt boyut linç kültüründe hedefe yönelik duygular ile ilgili maddeler içerdiğinden F2 (2. Faktör)'nin ismi "Duygu" olarak belirlenmiştir (örnek madde "Rahatsızlık"). Üçüncü dört maddeyi içeren alt boyut linç kültürüne katılmaya yönelik aktif eylem niyetlerini içerdiği için F3 (3. Faktör)'ün ismi "Aktif Niyet" olarak belirlenmiştir (örnek madde "Bu kişinin sosyal medya hesaplarının silinmesi için elimden gelen her türlü paylaşımı yaparım."). Son dört madde ise linç kültürüne katılmaya yönelik pasif eylem niyetlerini içerdiği için F4 (4. Faktör)'ün ismi "Pasif Niyet" olarak belirlenmiştir (örnek madde "Bu kişinin sosyal medyadaki paylaşımlarını beğenmeyi bırakırım."). Her bir alt boyuttan alınan toplam ya da ortalama puandaki artış kişinin linç kültürüne katılmayla ilgili boyuttaki tutum, duygu ya da niyetlerinin arttığını göstermektedir.

Şekil 2. ÇBLKÖ Doğrulayıcı Faktör Analizi Grafiği

Şekil 2 incelendiğinde, 16 madde ve dört alt boyuttan oluşan Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği'nin uyum indekslerinin anlamlı olduğu görülmektedir ($CMIN/df$: 2,59). χ^2 'nin serbestlik derecesine oranının 3'ün altında olması yüksek düzeyde uyuma işaret etmektedir (Kline, 2011; Seçer, 2015). Modelde 9. (İrrite olmak) ve 10. (Tiksinti) maddeler arasında ve ayrıca 18 (N5. Bu kişinin ortaya koyduğu ürünlere/sanat eserlerine (eğer varsa) ilgi göstermeyi (beğenmeyi) bırakırım.) ve 20. (Bu kişinin reklamını yaptığı ürünlere ilgi göstermeyi bırakırım.) maddeler arasında modifikasyon işlemi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen modifikasyonlar uyum indeks değerlerini arttırdığı için tercih edilmiştir. DFA sonuçlarına göre uyum indeks değerleri AGFI: .90, GFI: .93, NFI: .93, CFI: .96, IFI: .96, TLI: .95 ve RMSEA: .06 olarak bulunmuştur ve bu düzeyler modelin uyum düzeyinin iyi olduğunu göstermektedir (Cole, 1987; Hu ve Bentler, 1999; Loehlin, 2004; Tabachnick ve Fidell, 2007).

2.5.1.3 Örtüşen Geçerlik

Ölçeğin örtüşen geçerliğini belirlemek için ölçekten alınan puan ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Öfke ve Saldırganlık Alt Boyutlarından ve Siber Zorbalık Ölçeği'nden alınan puanlar arasındaki ilişkilere bakılmıştır. Bu ölçekler arasındaki korelasyon katsayıları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. ÇBLKÖ Değişkenler Arası Korelasyon Katsayıları Tablosu

	1	2	3	4	5	6	7	X ortal ama	SS
1. Tutum								1.76	.93
2. Duygu	.37**							3.69	.96
3. Aktif Niyet	.39**	.35**						2.11	1.05
4. Pasif Niyet	.21**	.36**	.35**					4.18	.96
5. Öfke	.09	.16**	.10*	.06				2.57	.84
6. Sözel Saldırganlık	.11*	.16**	.11*	.05	.51**			2.81	.77
7. Siber Zorbalık Ölçeği	.11*	.10*	-.02	-.01	.22**	.30**		1.06	.11

* $p < .05$. ** $p < .01$.
*** $p < .001$

Tablo 2’de görüldüğü üzere ölçeğin alt boyutlarından her birinin bir diğeriyle ilişkisi pozitif yönde ve anlamlıdır.

Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin tutum alt boyutundan alınan puanlar ile sözel saldırganlık ve siber zorbalık ölçeklerinden alınan puanlar arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişki bulunmaktadır. Tutum alt boyutundan alınan puanlar ile Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği’nin öfke alt boyutundan alınan puanlar arasında ise anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Ölçeğin duygu alt boyutundan alınan puanlar ile öfke, sözel saldırganlık ve siber zorbalık ölçeklerinden alınan puanlar arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişkiler bulunmaktadır. Ölçeğin aktif niyet alt boyutundan alınan puanlar ile öfke ve sözel saldırganlıktan alınan puanlar arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler bulunmasına rağmen Siber Zorbalık Ölçeği’nden alınan puanlar ile arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Ölçeğin pasif niyet alt boyutundan alınan puanlar ile öfke alt boyutu, sözel saldırganlık ve siber zorbalık puanları arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Beklendiği üzere öfke ile sözel saldırganlık alt boyutlarından alınan puanlar arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Benzer şekilde siber zorbalık puanları ile öfke ve sözel saldırganlık puanları arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişkiler bulunmuştur.

2.5.2 Güvenirlik Bulguları

Ölçeğin güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla Cronbach's alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği için Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin alt boyutları için belirlenen Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayıları Tutum alt boyutu için .94, Duygu alt boyutu için .91, Aktif Niyet için .90 ve Pasif Niyet alt boyutu için .89'dur.

Ölçek ve alt boyutları için test-tekrar test güvenilirlik analizleri de gerçekleştirilmiştir. Bu analizi gerçekleştirebilmek için farklı bir örneklem grubuyla bir çalışma yürütülmüştür. Bu çalışma için iki farklı zamanda aynı örnekleme ölçek formu gönderilmiştir. Çalışmanın ilk aşamasına 45 kişi katılmıştır. Bu katılımcıların 36'sı kadın (%78.3), 10'u erkektir (%21.7). Çalışmanın ikinci aşamasına ise 30 kişi katılmıştır. Bu kişilerden çalışmayı yarıda bırakanlar, uç değere sahip olan ya da kontrol sorularından elenen katılımcılar çıkarılmıştır. Dolayısıyla test-tekrar test güvenilirlik analizleri 25 kişilik bir katılımcı grubu ile gerçekleştirilmiştir. Güvenirlik analizlerinin gerçekleştiği grupta 21 kadın (%84), 4 erkek (%16) bulunmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması ise 24.56'dır ($SS= 5.95$).

Tablo 3. ÇBLKÖ Test Tekrar-Test Güvenirlik Analizi Korelasyon Tablosu

Maddeler	2. Ölçüm Zamanı
	r
Aktif niyet alt boyutu maddeleri	.63**
Pasif niyet alt boyutu maddeleri	.51**
Tutum alt boyutu maddeleri	.67**
Duygu alt boyutu maddeleri	.69**
Ölçek tüm maddeler	.76**

Tablo 3'te görüldüğü üzere test-tekrar test güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin toplam test-tekrar test korelasyon katsayısı ve her bir alt boyutun sahip olduğu test-tekrar test korelasyon katsayısı yeterli büyüklüğe sahiptir (Nunnally ve Bernstein, 1994).

2.6 Çalışma 1 Tartışma

Bu çalışmanın amacı başta da belirtildiği gibi Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği'ni geliştirmektir. Bulgular 4 boyuttan ve 16 maddeden oluşan Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğuna işaret etmektedir. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre maddelerin faktörlere dağılımı serbest bırakıldığında maddelerin 4 faktöre dağıldığı görülmüştür. Bu faktörlerin her biri dörder madde içermektedir. Faktörlere dağılan maddelerin içeriklerine göre bu faktörler Tutum, Duygu, Aktif Niyet ve Pasif Niyet olarak isimlendirilmişlerdir.

Maddeler yüksek katsayılar ile belirtilen faktörler altında toplanmıştır. Faktör yük değeri maddelerin faktörlerle olan ilişkisini açıklamaktadır. Maddelerin her biri için faktör yük değerlerine bakıldığında, bu değerlerin .74 ile .94 değerleri arasında değiştiği görülmektedir. Başka bir deyişle bütün maddeler ilgili faktör için .30 değerinden daha büyük yük değerine sahiptir. Yapılan çalışmalar .30 ve üzeri yük değerinin yeterli bir büyüklük olduğunu göstermektedir (Costello ve Osborne, 2005). Dolayısıyla Çok

Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinde faktör yük değerlerinin yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

Yapılan DFA'nın sonuçlarına göre 16 madde ve dört alt boyuttan oluşan Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin uyum indeksleri de oldukça iyi ve anlamlı bulunmuştur. Ölçeğin örtüşen geçerlik sonuçlarına bakıldığında, ölçeğin duygu ve aktif niyet alt boyutları ile öfke puanları arasında anlamlı ve pozitif korelasyonlar bulunmaktadır. Ancak ölçeğin tutum ve pasif niyet alt boyutları ile öfke puanları arasındaki ilişkiler anlamsızdır.

Öfke, temel bir duygu olarak, Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği'nin duygu alt boyutunda yer alan maddelerle beklendiği üzere anlamlı bir ilişki göstermektedir. Aktif niyet alt boyutu ise bireylerin linç kültürüne aktif olarak katılmaya yönelik davranışsal eğilimlerini ölçmektedir. Alan yazında öfkenin, özellikle cezalandırmaya yönelik eylemleri tetikleyebilen saldırgan davranışlara dönüşebileceği sıklıkla vurgulanmaktadır (Anderson ve Bushman, 2002; DeWall ve ark., 2011). Bu bağlamda, linç kültüründe yer alan aktif eylemlerin, öfke temelli saldırgan davranışların bir yansıması olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, duygu ve aktif niyet alt boyutları ile öfke arasındaki anlamlı ilişkiler, alan yazınla tutarlıdır. Beklenen yönde olmasına karşın bu ilişkiler zayıftır. Bu durumun nedeni ölçekteki duygu alt boyutuna ilişkin maddeler olabilir. Duygu alt boyutunda yalnızca öfkeye yönelik maddeler yer almamaktadır. Tiksinti, rahatsızlık gibi maddeler de yer almaktadır.

Öte yandan, tutum ve pasif niyet alt boyutları daha çok bireylerin linç kültürüne ilişkin bilişsel değerlendirmelerini ve doğrudan eyleme geçmeksizin sahip oldukları düşünceleri yansıtmaktadır. Öfkenin ise öncelikli olarak davranışsal ve duygusal tepkileri tetiklediği; bilişsel tutumlar veya edilgen niyetlerle her zaman güçlü bir ilişki içerisinde olmayabileceği bilinmektedir (Berkowitz, 1993). Bu nedenle, tutum ve pasif niyet alt boyutları ile öfke arasında anlamlı bir ilişki bulunmaması, öfkenin yalnızca

belirli koşullarda saldırgan davranışlara dönüşebileceğini ve her zaman eylemsel sonuç doğurmayabileceğini düşündürmektedir.

Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin tutum, duygu ve aktif niyet alt boyutları sözel saldırganlık ile pozitif yönde ve anlamlı ilişkiye sahipken pasif niyet ile sözel saldırganlık arasında anlamlı ilişki yoktur. Bu durumun sebebi pasif niyet alt boyutunun sözel ya da davranışsal olarak aktif bir eylem niyetini içermemesi olabilir. Tandoc ve arkadaşları (2024), kişileri sosyal medyada takipten çıkartmak gibi eylemleri pasif eylemler olarak nitelemektedir. Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinde de pasif eylem niyeti alt boyutu Tandoc ve arkadaşlarının (2024) değindiğı pasif eylemlere benzer maddeler içermektedir. Sözel saldırganlık ölçeğinde bireyin sözel olarak saldırgan ifadelerde bulunmasına yönelik maddeler bulunmaktadır. Bu sebeple Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin pasif niyet alt boyutu ile sözel saldırganlık arasında anlamlı ilişki bulunmamış olabilir.

Bulgular, bireylerin öfke ve sözel saldırganlık puanlarının artmasının bu bireylerin özellikle linç kültürüne katılmaya yönelik aktif niyetlerinin de artmasıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu ilişkinin ortaya çıkmasının nedeni, linç kültürünün de saldırgan bir yapıya sahip olması olabilir. Linç kültürü bireylerin toplumda hoş görmedikleri davranışları gerçekleştiren kişilere karşı saldırgan bir şekilde tepki göstermeleri olarak açıklanabilir. Bu tür tepkiler ise bireyin öfke duygusunu ifade etmesini sağlayabilir. Ayrıca saldırgan ve şiddet içeren davranışların linç kültürüne katılmada önemli bir yere sahip olduğı bilinmektedir (Pew Research Centre, 2021; Tandoc ve ark., 2024). Bu bilgiler bir arada değeriendirildiğinde, Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin bazı alt boyutlarından alınan puanların öfke ve sözel saldırganlık puanları ile ilişkili bulunması ölçeğın örtüşen geçerliğini desteklemektedir.

Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin tutum ve duygu boyutları ile Siber Zorbalık Ölçeğı'nden alınan puanlar arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişkiler bulunmuştur.

Khoirunnisa ve Juliantila (2023), linç kültürünü siber zorbalığın bir türü olarak görmektedir. Linç kültürünü siber zorbalığın bir türü olarak görmeyi tam olarak doğru bir yaklaşım olarak kabul etmemekle birlikte her iki kavramın birbiriyle yakından ilişkili olduğu düşünüldüğünde bulunan ilişkiler beklenen yöndedir. Bununla birlikte söz konusu ilişkilerin yeterince güçlü olmadığı da görülmektedir. Bunun ise linç kültürü ve siber zorbalığın farklı yapılar olduğunu destekleyen bir bilgi olduğu öne sürülebilir.

Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin aktif ve pasif niyet boyutları ile Siber Zorbalık Ölçeği'nden alınan puanlar arasında pozitif yönde ilişkiler beklenirken bulgular bu beklentiye doğrulamamıştır. Siber zorbalık, bir grubun veya bir bireyin dijital bir ortamda, bir kişiye karşı kasıtlı olarak gerçekleştirdiği saldırgan eylemler olarak ifade edilmektedir (Smith ve ark., 2008). Linç kültürünün sosyal medya üzerinden kişileri cezalandırma amacı taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda (Clark, 2020), özellikle linç kültürüne katılmaya yönelik niyetin siber zorbalık ile pozitif yönde ilişkiye sahip olması beklenmiştir. Ancak yapılan analizler sonucunda beklenen sonuca ulaşılamamıştır. Bu durumun olası sebeplerinden biri, her ne kadar bazı araştırmacılar linç kültürünü siber zorbalığın bir türü olarak görse de (Khoirunnisa ve Juliantila, 2023) aslında her iki kavramın birbirinden birçok yönden ayrılması olabilir. Siber zorbalık bireysel eylemleri içerebilir ve kişilerin bir başka kişiye yönelik bireysel sorunları doğrultusunda ortaya çıkabilirken linç kültürü genellikle bir grubun sosyal adaleti sağlama amacıyla bir hedefe yönelik saldırganca davranmasını içerir. Bu farklılık sebebiyle aktif ve pasif niyet alt boyutları ile Siber Zorbalık Ölçeği'nden alınan puanlar arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamış olabilir. Bu ilişkinin ortaya çıkmama nedenlerinden bir diğeri de siber zorbalığın daha çok okul çağındaki çocuklar veya gençler tarafından akranlarına karşı gerçekleştirilebilen bir zorbalık türü olması olabilir (Doğan ve ark., 2018; Keeper, 2023). Bununla birlikte çalışma kapsamında kullanılan Siber Zorbalık Ölçeği de okul çağındaki çocuklara yönelik maddeler içermektedir. Siber

Zorbalık Ölçeği oluşturulurken yararlanılan örneklem ile bu çalışmada veri toplanan örneklem farklı demografik özelliklere sahiptir. Bu çalışmaya katılan katılımcıların genel yaş ortalaması 26'dır. Siber Zorbalık Ölçeği'nin uyarlama çalışmasında kullanılan örneklem ise 11-18 yaş arası katılımcıları içermektedir. Söz konusu bulgu beklentiye ters olsa da siber zorbalık ile linç kültürünün farklı kavramlar olduğuna işaret etmesi açısından önemlidir.

Bazı araştırmacılar linç kültürünü siber zorbalığın bir türü olarak değerlendiriyor olsa da aslında her iki kavram yukarıda bahsedildiği gibi birçok yönden farklılaşmaktadır. Bu sebeple linç kültürünü siber zorbalık kavramı ile bir tutmak yanlış bir yaklaşım olabilir. Eğer ölçeğin tüm alt boyutları ile Siber Zorbalık Ölçeği birbirleriyle yüksek düzeyde ilişkili olsaydı bu çalışma kapsamında da linç kültürü ile siber zorbalığın birbiri ile yakından ilişkili kavramlar olduğu ileri sürülebilirdi. Ancak şimdiki durumda linç kültürünü siber zorbalığın bir türü olarak ele almak yanlış olabilir.

Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek için Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayıları ve test tekrar test güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular ölçeğin tüm alt boyutlarının yeterince güvenilir olduğuna işaret etmektedir.

Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği birçok alanda kullanılacak bir ölçektir. Sosyal medyada sıklıkla karşılaştığımız linç kültürü vakalarını incelemek isteyen araştırmacılar bu ölçekten faydalanabilirler. Linç kültürü toplumun bir olaya ya da duruma gösterdiği tepki ile ortaya çıktığından öngörülemeyen bir eylem olarak ele alınabilir. Bir kişinin ne zaman tepki göreceği bir davranışta bulunacağı ve sosyal medyada bir araya gelen bir grubun ne zaman bu olaya tepki göstereceği doğrudan tahmin edilemez. Bu sebeple araştırmacıların bu konuda yapacakları araştırmalarda hızlı bir reaksiyon göstermeleri gerekebilir. Dolayısıyla alan yazında yer alacak birçok boyutlu linç kültürü ölçeği araştırmacılara ilgili vaka ile ilgili hızlı bir şekilde çalışma

tasarlamalarına yardımcı olabilir. Şöyle ki Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin maddeleri yönergede yapılacak ufak bir değişikle linçlenen belli bir paylaşım ya da kişi referans alınarak kullanılmaya da müsaittir. Yapılacak diğer çalışmalarda bu ölçeğe ek olarak katılımcıların sosyal etki ile mi bu linç kültürüne katılıp katılmadıkları ölçülebilir.

Bahsedilen güçlü yönlerin yanı sıra çalışmanın bazı kısıtlılıkları da bulunmaktadır. Çalışmanın en önemli kısıtlılıklarından biri AFA ve DFA'nın aynı örneklemlerden alınan veriler üzerinde gerçekleştirilmesidir. Bu durumun sebebi çalışmanın belli bir zaman kısıtlılığı içinde tamamlanmak zorunda kalınmasıdır. Çalışmanın bir diğer kısıtlılığı örneklem büyüklüğüdür. Test tekrar-test analizlerini gerçekleştirebilmek için daha yüksek bir örneklem sayısı çalışmanın bulguların güvenilirliğini arttırabilir. Bu sebeple örneklem sayısı çalışmanın bir diğer kısıtlılığı olarak değerlendirilebilir. Daha geniş bir örneklemele test-tekrar test analizi tekrarlanabilir.

Ölçek ile ilgili yapılacak diğer çalışmalarda iki farklı örneklem grubundan veri toplanarak AFA ve DFA'nın farklı gruplar üzerinden gerçekleştirilmesi önerilebilir. Ayrıca öfke, saldırganlık ve siber zorbalığın yanı sıra başka ölçümlerden de örtüşen geçerliğini belirlemek için yararlanılabilir. Örneğin, boykota katılma ile ilgili bir ölçek Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği'nin örtüşen geçerliğini ölçmek için kullanılabilir. Çünkü bazı kaynaklar boykotun linç kültürü ile ilişkili ve benzer yapıda olduğunu söylemektedir (Fikri ve ark., 2022). Ancak genel olarak Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir yapısı göz önünde bulundurulduğunda bu ölçeğin alana katkı sağlayacağı ve alan yazındaki önemli bir eksiği giderebileceği düşünölmektedir.

3. TEMEL ÇALIŞMA (Çalışma 2)

Bu çalışma, deneysel yöntem kullanarak linç kültürüne katılma niyeti üzerinde hedef kişinin grup üyeliği, insanlıktan uzaklaştırılma düzeyi ve linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirmenin etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma 1 kapsamında geliştirilmiş olan Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin aktif ve pasif niyet boyutları kullanılarak katılımcıların linç kültürüne katılmaya yönelik niyetleri ölçülmüştür. Bu ölçümden alınan puanlarla hedef kişinin iç ya da dış grup üyesi olarak algılanması, insanlıktan uzaklaştırılma düzeyleri ve katılımcıların linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgi sahibi olup olmaması arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bunun yanı sıra hedefin grup üyeliği ve linç kültürüne katılma niyeti arasındaki ilişkide empatinin aracı rolü; grup üyeliği ve empati arasındaki ilişkide ise linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirilmenin düzenleyici rolü incelenmiştir.

Bireylerin linç kültürünün ne ifade ettiğini ve maruz kalanlar açısından ne tür olumsuz sonuçlara yol açabileceğine yönelik yeterince farkındalık taşımadıkları öne sürülebilir (Vreskala, 2016). Bu sebeple toplumda ve sosyal medya kullanıcıları arasında bu farkındalığı oluşturmak ve linç kültürünün olumsuz sonuçlarına yönelik önlemler geliştirmek oldukça önemlidir. Alan yazındaki araştırmalar linç kültürünü genellikle nitel yöntem ile incelemiştir (Ör. Fidan, 2021; Mueller, 2022).

Türkiye’de linç kültürü konusunda yapılan çalışmaların sayıca az olduğu ve genellikle iletişim (Fikri ve ark., 2022; Mueller, 2021; Türk, 2017), medya (Fidan, 2021; Schwirblat ve ark., 2022) ve gazetecilik (Özgür, 2007) alanlarında gerçekleştirildiği de dikkate alındığında, linç kültürünü sosyal psikolojik bir bakış açısıyla ele alan bu çalışmanın ilgili alan yazına güncel bilgiler kazandıracağı düşünülmektedir.

Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda linç kültürü ile ilgili görgül çalışmaların yapılması ve linç kültürüne katılmanın hangi değişkenlerden etkilendiğinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Türkiye’de çoğunlukla linç kültürünün lisansüstü tez çalışmalarında ele alındığı görülmektedir. Bu tezlerde, sosyal medya linçlerinin neyi ifade ettiğinin belirlenmesi (Sağlam, 2021), linçe maruz kalan kişilerle görüşmeler yaparak linçin olumsuz sonuçlarının ortaya konulması (Nisbet, 2021), Twitter üzerinden linçlenen kişilere gelen yorumların analiz edilmesi (Karataş, 2022) ve hangi temalar çerçevesinde linçlerin gerçekleştiğinin belirlenmesi (Aksöz, 2019) çalışılan konular arasındadır.

Söz konusu çalışmalar incelendiğinde, linç kültürünün ortaya çıkış nedenlerini belirlemek üzere gerçekleştirilen araştırmaların yetersiz olduğu ve bu konuda çalışma yapmanın önemli olacağı görülmektedir. Bu sebeple deneysel olarak gerçekleştirilen bu çalışmanın birlikte ele aldığı değişkenler ve linç kültürünü deneysel bir yöntemle ele alıyor olmasının araştırmaya özgün değer kattığı düşünülmektedir.

3.1 Araştırma Soruları ve Hipotezler

Soru 1: Linç kültürünün hedefinde yer alan kişinin iç ya da dış grup üyesi olarak sunulması katılımcıların linç kültürüne katılma niyetini etkiler mi?

Hipotez 1: Linç kültürünün hedefinde yer alan kişinin dış grup üyesi olarak sunulduğu koşuldaki katılımcıların linç kültürüne katılma niyetleri, linç kültürünün hedefinde yer alan kişinin iç grup üyesi olarak sunulduğu koşuldaki katılımcılarınkine kıyasla daha yüksektir.

Soru 2: Linç kültürünün hedefinde yer alan kişinin insanlıktan uzaklaştırılma düzeyi (düşük ya da yüksek düzeyde insani özelliklerle sunulması) katılımcıların linç kültürüne katılma niyetini etkiler mi?

Hipotez 2: Linç kültürünün hedefinde yer alan kişinin yüksek düzeyde insanlıktan uzaklaştırıldığı koşuldaki katılımcıların linç kültürüne katılma niyetleri, linç kültürünün hedefinde yer alan kişinin düşük düzeyde insanlıktan uzaklaştırıldığı koşuldaki katılımcılarınkine kıyasla daha yüksektir.

Soru 3: Katılımcıların linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirilmesi ya da bilgilendirilmemesi onların linç kültürüne katılma niyetini etkiler mi?

Hipotez 3: Linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirilmeyen katılımcıların linç kültürüne katılma niyetleri linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirilen katılımcılarınkinden daha yüksektir.

Linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirme, hedefin grup üyeliği ve hedefin insanlıktan uzaklaştırılması bağımsız değişkenlerinin ortak etkileri açısından ise;

- Linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirmenin olduğu, hedefin iç grup üyesi olduğu ve hedefin düşük düzeyde insanlıktan uzaklaştırıldığı koşuldaki katılımcıların linç kültürüne katılma niyetlerinin en az olması beklenmektedir.
- Bu katılımcıları linç kültürüne katılma niyetini azaltması beklenen koşullardan 2'sinin ve linç kültürüne katılma niyetini artırması beklenen koşullardan 1'inin etkileşimine maruz kalan katılımcılar izleyecektir.

- Üstteki katılımcıları ise linç kültürüne katılma niyetini azaltması beklenen koşullardan 1'nin ve linç kültürüne katılma niyetini artırması beklenen koşullardan 2'nin etkileşimine maruz kalan katılımcılar izleyecektir.
- Linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirilmenin olmadığı, hedefin dış grup üyesi olduğu ve hedefin yüksek düzeyde insanlıktan uzaklaştırıldığı koşuldaki katılımcıların linç kültürüne katılma niyetlerinin ise en yüksek olması beklenmektedir.

Soru 4: Hedefin grup üyeliği (iç grup – dış grup) ve linç kültürüne katılma niyeti arasındaki ilişkide empatinin aracı rolü; grup üyeliği ve empati arasındaki ilişkide ise linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirilmenin düzenleyici rolü var mıdır?

Hipotez 4: Hedefin grup üyeliği (iç grup – dış grup) ve linç kültürüne katılma niyeti arasındaki ilişkide empatinin aracı rolü; grup üyeliği ve empati arasındaki ilişkide ise linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirilmenin düzenleyici rolü vardır.

3.2 Yöntem

3.2.1 Örneklem

Araştırmanın hipotezlerinin test edildiği bu çalışmada yalnızca Ankara Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan öğrencilere uygulama yapılmıştır. Bunun nedeni yapılan iç grup-dış grup manipülasyonudur. Bu manipülasyona göre katılımcıların linç kültürünün hedefini iç gruplarından ya da dış gruplarından biri olarak algılamaları amaçlanmıştır. Yapılan ön çalışma ile Ankara Üniversitesi öğrencilerinin ODTÜ öğrencilerini dış grup üyesi olarak değerlendirdikleri bulunmuştur. Bu sebeple

örneklem grubunun Ankara Üniversitesi öğrencilerinden oluşması planlanmıştır. Katılımcılara manipülasyon amacıyla okutulan metinde iç grupları olarak değerlendirmeleri amacıyla kişinin Ankara Üniversitesi öğrencisi olduğu bilgisi verilirken dış grupları olarak değerlendirmeleri amacıyla kişinin ODTÜ öğrencisi olduğu bilgisi verilmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi linç kültürünün konu edildiği ampirik çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle örneklem büyüklüğü belirlenirken gruplararası saldırganlık, insandışılaştırma ve siber zorbalığa müdahaleye yönelik çalışmalarda etki büyüklükleri göz önünde bulundurulmuştur. Bu çalışmalar iç-dış grup ve insandışılaştırmaya ilişkin etki büyüklüklerinin orta ve yüksek düzeyde (Demirdağ ve Hasta, 2020), siber zorbalığa müdahaleye ilişkin etki büyüklüğünün ise orta düzeyde (Garaigordobil ve Martínez-Valderrey, 2016) olduğunu göstermektedir. Yayınlanma yanlılığı ve ortak etkiler de göz önünde bulundurulduğunda, örneklem büyüklüğünü belirlemek için yapılan güç analizinde etki büyüklüğü parametresi düşük - orta düzey alınmıştır. Dolayısıyla etki büyüklüğü Cohen'in d değeri ile $d = 0.20$ olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda G-Power (Faul ve ark., 2007) üzerinden yapılan güç analizi sonucunda alfa = .05 ve .80 güce ulaşabilmek için 366 katılımcıya ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada olası katılımcı kaybı da göz önünde bulundurularak katılımcı sayısı 366'ya ulaşana kadar çalışmaya katılımcı dâhil etmeye devam edilmiştir.

Çalışmada Ankara Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 963 katılımcıya ulaşılmıştır. Bu örnekleme ulaşmak için kolaylıkla bulunabilen örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Çalışma online olarak Qualtrics uygulaması aracılığıyla yürütülmüştür. Çalışmayı yarıda bırakan 303 kişi elenmiştir. Çalışmayı 303 kişinin yarıda bırakmasının sebebi çalışmanın online ortamda gerçekleştirilmesi olabilir. Yapılan araştırmalar yüz yüze veri toplama yöntemine kıyasla online veri toplama yöntemlerinde katılımcıların çalışmayı terk etme oranlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Eysenbach, 2005; Hoerger, 2010). Çalışmayı tamamlayan ancak Ankara Üniversitesi öğrencisi

olmayan 11 kişi ve bölümleri ODTÜ’de bulunmayan 25 kişi çalışmadan elenmiştir. Çalışmaya katılımcıların manipülasyon amaçlı verilen metindeki bilgileri okuyup okumadıklarını anlamak üzere 3 adet manipülasyon kontrol sorusu (“Sözü edilen kişi hangi üniversitenin öğrencisidir?”, “Söz konusu kişi arkadaşları tarafından hangi duygularla tanımlanmıştır?” ve “Bu bilgilendirme yazısında linç kültürünün bireyler üzerindeki etkilerinden/sonuçlarından söz edilmekte midir?”) eklenmiştir. Kontrol sorularını doğru yanıtlayan 233 kişi elenmiştir. Çalışmada kullanılan ölçeklere ilişkin Z Puanları göz önünde bulundurularak ± 3.29 aralığı dışında kalan 7 katılımcının verisi analize dahil edilmemiştir. Dolayısıyla analizlere 384 kişiden oluşan bir örnekleme devam edilmiştir. Katılımcıların biyolojik cinsiyetleri incelendiğinde 307 (%79.9) kadın, 75 (%19.5) erkek ve diğer seçeneğini işaretleyen 2 (%0.5) katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 20.50’dir ($SS = .04$). Çalışmada birçok farklı bölümden katılımcı bulunmasına karşın katılımcıların büyük bir çoğunluğunu psikoloji (122, %31.8), biyoloji (50, %13.2), tarih (20, %5.2) ve sosyoloji (29, %7.5) bölümü öğrencileri oluşturmaktadır.

3.2.2 Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri; Çalışma 2 Demografik Bilgi Formu, Toronto Empati Ölçeği, Manipülasyon Kontrol Soru Formları, İnsandışılaştırma Ölçeği (İnsanlıktan uzaklaştırma manipülasyonunun kontrolü için kullanılmıştır) ve Linç Kültürüne Katılma Niyeti Ölçeği kullanılarak elde edilmiştir.

3.2.2.1 Çalışma 2 Demografik Bilgi Formu

Bu form, katılımcıların demografik bilgilerini belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Formda katılımcıların yaş, biyolojik cinsiyet, üniversite, bölüm, sınıf

ve kullandıkları sosyal medya uygulamalarını belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

3.2.2.2. Toronto Empati Ölçeği

Spreng ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen Toronto Empati Ölçeği bireylerin empati düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Bu ölçek Totan ve arkadaşları (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçekte tek boyut bulunmaktadır ve toplamda 13 adet madde yer almaktadır (Örnek madde: “Diğer insanların başına gelen talihsizlikler beni çok etkilemez.”). Ölçeğin 8 maddesi (1, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 12) ters kodlanmaktadır. Ölçek 5’li Likert tipi (1=hiç uygun değil, 5=tamamen uygun) ile oluşturulmuştur. Ölçeğin Totan ve arkadaşları (2012) tarafından hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .79’dur. Ölçek için bu çalışma kapsamında hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .78’dir.

3.2.2.3. Manipülasyon ve Manipülasyon Kontrol Soru Formları

Çalışmada empati ölçümünün ardından katılımcıların bağımsız değişkenlerin farklı düzeylerine maruz kalmalarını sağlamak için manipülasyonlar gerçekleştirilmiştir. İlk olarak katılımcılara “Lütfen sosyal medyada (Twitter, Instagram, Facebook gibi) gezinirken içerik olarak kesinlikle onaylamadığınız ve sizi aşırı derecede rahatsız eden bir gönderi ile karşılaştığınızı olabildiğince gerçekçi bir biçimde hayal ediniz. Bu durumda ne yapardınız? Paylaşımı ve paylaşımı yapan kişiyi göz önünde bulundurarak aşağıdaki ifadelere ne kadar katıldığınızı belirtiniz.” yönergesi sunulmuştur. Paylaşımın ardından katılımcılar Qualtrics aracılığıyla seçkisiz olarak atandıkları koşula göre manipülasyonlara maruz kalmışlardır.

3.2.2.3.a. Hedef Kişinin Yer Aldığı Grup Manipülasyonu

Bu manipölasyon 3.1.2.3. başlığı altında verilen yönerge ile hedef kişiye yönelik bilgilendirme yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada gönderimi paylaşan kişinin üyesi olduğu grup [İç grup (Ankara Üniversitesi öğrencisi)-Dış grup (ODTÜ öğrencisi)] manipöle edilmiştir. İç grup koşuluna atanan katılımcıların, paylaşımı yapan öğrencinin iç grup üyesi olduğunu düşünmeleri amaçlanmaktadır. Katılımcıların tamamı Ankara Üniversitesi öğrencisidir. Bu sebeple i grup koşulundaki katılımcılara paylaşımı yapan öğrencinin de Ankara Üniversitesi öğrencisi olduğu bildirilmiştir. Dış grup olarak alınacak üniversiteyi belirlemek için Ankara Üniversitesi öğrencilerinin hangi üniversiteyi ve bu üniversitenin öğrencilerini dış grup üyesi olarak tanımladıklarına yönelik bir pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Ankara Üniversitesi Psikoloji bölümü ikinci sınıf öğrencileriyle (n= 47) anket yöntemi ile gerçekleştirilen çalışmada öğrencilerin çoğunluğunun (n = 18; %38,29) Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ)'ni dış grup olarak tanımladıkları bulunmuştur. Bu sebeple dış grup koşuluna atanan katılımcılar, paylaşımı yapan öğrencinin Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrencisi olduğuna yönelik bilgilendirme almışlardır. Bu manipölasyonların ardından kontrol amacıyla katılımcılara sosyal medya paylaşımını yapan kişinin okuduğu üniversite sorulmuştur.

3.2.2.3.b. İnsanlıktan Uzaklaştırma Manipölasyonu

Hedef kişinin yer aldığı grup manipölasyonunda olduğu gibi hedef kişinin insanlıktan uzaklaştırılma manipölasyonu da katılımcılara sunulan paylaşımı yapan kişiye yönelik bilgilendirme metninin verilmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir. İnsanlıktan uzaklaştırılma düzeyi olumsuz birincil duygularla tanımlama (korku, üzüntü) – olumsuz ikincil duygularla tanımlama (hayal kırıklığı, inancını yitirme) şeklinde manipöle edilmiştir. Demirdağ ve Hasta (2020)'nin çalışmasında olduğu gibi, katılımcıların gönderiyi paylaşan kişinin birincil duygularla tanımlandığı bilgilendirmeyi aldıklarında

bu kişileri insanlıktan daha çok uzaklaştırmaları beklenmiştir. Gönderiyi paylaşan kişinin ikincil duygularla tanımlandığı bilgilendirmeyi alan katılımcıların ise söz konusu kişiyi insanlıktan daha az uzaklaştıracığı düşünülmektedir. Manipülasyonun ardından kontrol amacıyla katılımcılara paylaşımı yapan kişiyi arkadaşlarının hangi duygularla tanımladıklarına dair sorular sorulmuştur. Manipülasyonlar esnasında paylaşımı yapan kişinin üç milyon takipçisinin olduğu belirtilmiştir. Bunun sebebi linç kültürüne özellikle ünlü kişilerin maruz kalmasıdır (Fikri ve ark., 2022). Linç kültürünün hedefi haline getirilen kişinin sosyal medyada yüksek takipçi sayısına sahip olduğu belirtilerek kişinin linç kültürü hedefi olmasını kolaylaştırmak amaçlanmıştır.

İnsanlıktan uzaklaştırma manipülasyonun işleyip işlemediğini görmek amacıyla İnsandışılaştırma Ölçeği (bkz. 3.2.2.4) verilmiştir. Bu ölçek, insanlıktan uzaklaştırma ve insandışılaştırma değişkenleri arasındaki yakın ilişki nedeniyle (Leyens ve ark., 2000) tercih edilmiştir. Katılımcıların bu ölçeği, sosyal medyada kendilerini rahatsız eden bir paylaşımı yapan kişiyi göz önünde bulundurarak doldurmaları istenmiştir.

3.2.2.3.c. Linç Kültürünün Olumsuz Etkileri Hakkında Bilgilendirme Manipülasyonu

Linç kültürünün sonuçları hakkında bilgilendirme manipülasyonu, Linç Kültürüne Katılma Niyeti Ölçeği'nden hemen önce, linç kültürünün tanıtımı kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada bir koşulda linç kültürünün olumsuz sonuçlarına yer verilirken (deney grubu) diğer koşulda (kontrol grubu) yer verilmemiştir. Bu manipülasyonun ardından katılımcılara gerçekleştirilen manipülasyonu kontrol etmek amacıyla önce “Bu bilgilendirme yazısında linç kültürünün bireyler üzerindeki etkilerinden/sonuçlarından söz edilmekte midir?” sorusu evet ve hayır seçenekleriyle sunulmuştur. Ardından evet yanıtını veren katılımcılardan söz konusu etkilerden 3'ünü yazmaları istenmiştir.

3.2.2.4 İnsandışılaştırma Ölçeği

İnsandışılaştırma değişkenine yönelik ölçüm Kaya (2018)'nin geliştirdiği İnsandışılaştırma Ölçeği kullanılarak alınmıştır. Kaya (2018), bu ölçeği geliştirmek için Haslam'ın (2006) belirlediği özelliklerden yararlanmışır. Ölçek toplamda 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek; insana özgü olan 5 adet pozitif (düzenli, muntazam iş yapan, açık fikirli, nazik, alçakgönüllü), 5 adet negatif (taş kalpli, soğuk, üstünkörü davranan, kaba, tutucu) özellik ve insan doğasına ait 5 adet pozitif (güvenilir, meraklı, neşeli, sosyal, canayakın), 5 adet negatif (saldırgan, kıskanç, dikkatsiz, asabi, sabırsız) özellik kullanılarak oluşturulmuştur. İnsan doğası boyutu için hesaplanan güvenilirlik katsayısı .73'tür (Pozitif özellikler için .60, negatif özellikler için .77). İnsana özgü boyutu için hesaplanan güvenilirlik katsayısı .69'dur (Pozitif özellikler için .84, negatif özellikler için .66). Ölçek 7'li Likert tipindedir (0=hiç sahip değil, 6=tamamen sahiptir). Belirtilen alt boyutlar için bu çalışma kapsamında da Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. İnsan doğasına ait pozitif özellikler için .69, insan doğasına ait negatif özellikler için .65, insana özgü pozitif özellikler için .76 ve insana özgü olan negatif özellikler için .69 Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır.

3.2.2.5 Linç Kültürüne Katılma Niyeti Ölçeği

Bu çalışmada bağımlı değişken olan katılımcıların linç kültürüne katılma niyetlerini ölçebilmek için Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği'nin yalnızca aktif ve pasif niyet alt boyutunu oluşturan toplam 8 madde kullanılmışır. Aktif niyet alt boyutunda (Örnek madde: Bu kişinin sosyal medya hesaplarının silinmesi için elimden gelen her türlü paylaşımı yaparım.) toplam 4 madde ve pasif niyet alt boyutunda (Örnek madde: Bu kişinin sosyal medyadaki paylaşımlarını beğenmeyi bırakırım.) toplam 4 madde bulunmaktadır. Maddeler 5'li Likert tipinde puanlanmaktadır (1 = Hiç katılmıyorum, 5

= Kesinlikle katılıyorum). Katılımcıların bu ölçekten aldıkları puanların yükselmesi katılımcıların linç kültürüne katılma niyetlerinin arttığını göstermektedir. Bu çalışmada 8 maddeden oluşan Linç Kültürüne Katılma Niyeti Ölçeği'nin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı hesaplanmış ve .78 olarak bulunmuştur. Ayrıca aktif niyet alt boyutu için Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .83 ve pasif niyet alt boyutu için Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .74 olarak hesaplanmıştır.

Bu ölçeğin ardından “Fırsatınız olsa söz konusu paylaşımı yapan kişiye yönelik sosyal medya üzerinden başlatılan herhangi bir linç eylemine katılır mısınız?” sorusu 100 puanlık bir ölçek üzerinden doğrudan sorulmuştur. Bu sorudan ölçeğin bu çalışmada işlememesi durumunda katılımcıların linç kültürüne katılma niyetlerini belirlemek üzere B planı olarak yararlanılması planlanmıştır. Ayrıca ölçekte katılımcıların linç kültürüne katılmaya yönelik niyetleri çeşitli eylemler üzerinden sorulmuştur. Bahsedilen tek maddelik soru ise kişilerin linç kültürüne katılıp katılmama durumlarını doğrudan ölçmeyi amaçlamıştır. Bu sebeple ek bir bağımlı değişken olarak yer almıştır.

3.2.3 İşlem

Çalışmada katılımcılara öncelikle deney hakkında bilgi almalarını sağlayacak Gönüllü Katılımcı Bilgilendirme Formu (Ek 1) sunulmuştur. Ardından katılımcıların demografik bilgilerini öğrenebilmek amacıyla Demografik Bilgi Formu'nu (Ek 2.b) doldurmaları istenmiştir. Daha sonra katılımcılara Toronto Empati Ölçeği (Ek 5) verilmiştir. Ardından katılımcılar 8 deney koşulundan birine seçkisiz olarak atanmış, atandıkları koşulun manipülasyonlarına maruz kalmışlardır. Katılımcılara “Lütfen sosyal medya'da (Twitter, Instagram, Facebook gibi) gezinirken içerik olarak kesinlikle onaylamadığımız ve sizi aşırı derecede rahatsız eden bir gönderi ile karşılaştığınızı olabildiğince gerçekçi bir biçimde hayal ediniz. Bu durumda ne yapardınız? Paylaşımı

ve paylaşımı yapan kişiyi göz önünde bulundurarak aşağıdaki ifadelere ne kadar katıldığınızı belirtiniz.” yönergesi sunulmuştur. Katılımcıların atandıkları bağımsız değişkenlerin koşullarına göre gönderiyi paylaşan kişinin hangi grupta yer aldığı (iç grup/dış grup) ve insanlıktan uzaklaştırılma düzeyleri (birincil duygularla tanımlanma/ikincil duygularla tanımlanma) manipüle edilmiştir. Bu manipülasyon katılımcının atandığı koşula göre araştırmacılar tarafından oluşturulan metinlerin katılımcılara sunulmasıyla gerçekleşmiştir. Manipüle edilen insanlıktan uzaklaştırma düzeyinin kontrolünü sağlamak amacıyla katılımcılara İnsandışılaştırma Ölçeği (Ek 10) verilmiştir. Çalışmadaki bir diğer bağımsız değişken olan linç kültürüne dair bilgilendirme ise linç kültürünün olumsuz sonuçlarına yönelik bilgilendirme metni (Ek 8) ve linç kültürünün olumsuz etkilerine yönelik bilgilendirme içermeyen kontrol koşulu metninin (Ek 8) sunulması yoluyla manipüle edilmiştir. Metinlerin sunumunun ardından katılımcılara “3.2.2.3. Manipülasyon ve Manipülasyon Kontrol Soru Formları” kısmında açıklandığı şekilde manipülasyon kontrol soruları sorulmuştur. Bu manipülasyonların işe yarayıp yaramadıklarını görmek için Çalışma 2’den önce bir pilot çalışma yürütülmüştür. 92 kişilik bir grupla pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişkileri değerlendirmek için Ki-kare testi uygulanmıştır. Bu analizin sonuçlarına göre linç kültürüne katılma niyeti ile grup üyeliği değişkeni arasında anlamlı ilişki bulunmuştur, $\chi^2(1, N = 92) = 84.32, p < .001$. Benzer şekilde linç kültürüne katılma niyeti ile insanlıktan uzaklaştırma değişkeni arasında ($\chi^2(1, N = 92) = 81.47, p < .001$) ve bilgilendirme değişkeni arasında da anlamlı ilişki ($\chi^2(1, N = 92) = 42.96, p < .001$) bulunmuştur. Pilot çalışmanın sonuçlarına göre manipülasyonların işe yaradıkları söylenebilir.

Bağımsız değişkenlerin manipülasyonları (Ek 6) ve manipülasyon kontrolleri (Ek 7) gerçekleştirildikten sonra bağımlı değişken ölçülmüştür. Bu doğrultuda katılımcılara Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin Aktif ve Pasif Niyet Alt Boyutları

(Ek 9) verilmiştir. Katılımcılar bu ölçeği doldurduktan sonra araştırmacılar tarafından “Araştırmamız burada sona ermiştir. Değerli katılımınız için çok teşekkür ederiz. Araştırma etiği gereği, veri toplama aşaması tamamlandıktan sonra sizinle araştırmamız hakkında daha ayrıntılı bilgi paylaşmak istiyoruz. Bunun için sizden uygun gördüğünüz bir mail adresinizi aşağıdaki kutucuğa yazmanızı rica ediyoruz.” bilgilendirmesi verilmiştir. Deneyin veri toplama aşamasının sonlanmasının ardından bütün katılımcılara Deney Sonrası Bilgilendirme Formu (Ek 11) ilettikleri mail adresleri aracılığıyla gönderilmiştir.

3.3 Bulgular

Araştırma hipotezlerini test etmek ve değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için SPSS 25 (IBM, 2017) yazılımıyla yürütülen analizlerin sonuçlarına yer verilmiştir. Analizler gerçekleştirilmeden önce örneklem kısmında bahsedildiği gibi eksik veriler saptanmış, kontrol sorularından, okul ve bölüm sorularından elemeler yapılmıştır. Veri setinin normal bir dağılım gösterip göstermediğini test etmek için normallik testi gerçekleştirilmiştir. Veri setindeki değişkenlerin basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerinin -1.5 ve +1.5 aralığında yer aldığı görülmüştür. Ölçekler için uç değerler incelenmiş ve Z puanı 3.29 ile -3.29 aralığı dışında olan yedi katılımcının verisi çıkarılmıştır. Analizlere 384 katılımcı ile devam edilmiştir.

3.3.1. Linç Kültürüne Katılma Niyeti Üzerinde Grup Üyeliği, İnsanlıktan Uzaklaştırma ve Bilgilendirmenin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Bulguları

Çalışmada ilk olarak grup üyeliği, insanlıktan uzaklaştırma ve bilgilendirme bağımsız değişkenlerinin bağımlı değişkenler üzerindeki etkilerini değerlendirebilmek amacıyla 2 (iç – dış grup üyeliği) X 2 (yüksek – düşük insanlıktan uzaklaştırma) X 2

(bilgilendirme var – yok) bağımsız gruplar için çok değişkenli varyans analizi (MANOVA (Between-Subjects Factorial MANOVA)) yapılmıştır. Birden fazla bağımlı değişkenin bulunduğu durumda, bu analiz değişkenler üzerindeki genel etkiyi aynı anda test edebilme imkânı sunmaktadır (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu doğrultuda deney grupları arasındaki farklılıkları belirlemek amacıyla gerçekleştirilen çok yönlü varyans analizi (MANOVA) bulguları Tablo 4’te rapor edilmiştir.

Tablo 4. Linç Kültürüne Katılma Niyeti Üzerinde Grup Üyeliği, İnsanlıktan Uzaklaştırma ve Bilgilendirmenin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Tablosu

	Wilks’ Lambda	F	p	η^2
1. Grup Üyeliği	.984	2.03	.109	.016
2. İnsanlıktan Uzaklaştırma	.993	0.82	.484	.007
3. Bilgilendirme	.983	2.19	.088	.017

p < .05. **p < .01. *p < .001*

Çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) sonuçları, grup, bilgilendirme ve insanlıktan uzaklaştırma değişkenlerinin üç bağımlı değişken üzerindeki ortak etkilerini de incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Multivariate testler Wilks’ Lambda kullanılarak değerlendirilmiştir. Sonuçlar, grup değişkeni için bulguların istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir, $Wilks' \Lambda = .984, F(3, 381) = 2.03, p = .109, \eta^2_p = .016$. Aynı şekilde, insanlıktan uzaklaştırma değişkeninin de bağımlı değişkenler üzerinde anlamlı bir etkisi gözlenmemiştir, $Wilks' \Lambda = .993, F(3, 381) = 0.82, p = .484, \eta^2_p = .007$. Son olarak Wilks’ Lambda istatistiklerine göre, bilgi düzeyinin bağımlı değişkenler üzerinde anlamlı bir multivariate etkisi bulunmamıştır, $Wilks' \Lambda = .983, F(3, 381) = 2.19, p = .088, \eta^2_p = .017$. Bu bulgular, bağımsız

değişiklerin hiçbirinin bağımlı değişkenler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir ortak etkisinin olmadığını göstermektedir.

Bununla birlikte bağımlı değişkenlerin ölçmeyi amaçladıkları yapılar göz önünde bulundurulduğunda bu bağımlı değişkenlerin birbirinden ayrıştıkları görülmektedir. Bağımlı değişkenler Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin aktif ve pasif alt boyutlarıdır. Bu ölçeğin maddeleri linç kültürüne katılmaya yönelik genel niyetleri ölçmektedir. Bunun yanında bir diğer diğer bağımlı değişken olan linç kültürüne katılma niyetine ilişkin tek maddelik sorusu doğrudan kişilerin verilen senaryodaki kişiye yönelik linç kültürüne katılıp katılmayacaklarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Son olarak insanlıktan uzaklaştırma manipülasyonunun kontrolü için kullanılacak olan İnsandışılaştırma Ölçeği'nden alınan puan da bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Bu nedenle, araştırmanın amacına uygun olarak analiz sürecine her bir bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerle ilişkisine ayrı ayrı bakılarak devam edilmiştir. Özellikle psikoloji alanındaki araştırmalarda bazı değişkenlerin genel modele katkısının sınırlı olması ile birlikte tek tek ele alındığında önemli farklar oluşturabileceği bilinmektedir (Field, 2013). Bu yaklaşım değişkenler arasındaki potansiyel farklı etkileri daha detaylı şekilde incelemeye fırsat sunması sebebiyle bu çalışmada da kullanılmıştır. Bu sebeple ilk olarak Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinden alınan aktif ve pasif niyet puanları ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilere ilişkin bulgulara yer verilecektir.

3.3.2 Linç Kültürüne Katılma Niyeti ile Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler

MANOVA analizinin sonuçlarına göre, gruplar arasında bağımlı değişkenler üzerinde genel bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak, “Gruplar Arasındaki Etkilerin (Test of Between-Subjects Effects)” sonuçları incelendiğinde, bazı bağımlı değişkenlerde gruplar arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Tablo 5’de da

görüldüğü gibi linç kültürünün olumsuz etkileri hakkında bilgilendirme değişkeninin Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği'nin niyeti ölçen alt boyutlar üzerindeki etkisi anlamlıdır, $F(1, 383) = 4.65$, $p = .032$, $\eta^2_p = .012$. Buna rağmen, Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin niyet alt boyutları diğer bağımsız değişkenler açısından farklılaşmamıştır (tüm p değerleri $> .05$).

Tablo 5. Bağımlı Değişkenler ile Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler Tablosu

		F	p	η^2_p
ÇBLKÖ Niyet Alt Boyutları	Grup	.407	.524	.001
	İnsanlıktan Uzaklaştırma	.499	.480	.001
	Bilgi	4.65	.032*	.012
Linç Kültürüne Katılma Niyetine İlişkin Tek Maddelik Ölçme Sorusu	Grup	5.49	.020*	.014
	İnsanlıktan Uzaklaştırma	2.45	.118	.006
	Bilgi	1.78	.182	.005

p < .05. **p < .01. *p < .001*

Tablo 6'da görüldüğü gibi, linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirmenin olmadığı kontrol koşulunda ($M = 3.34$, $SS = .72$) linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirme olan deney koşuluna ($M = 3.18$, $SS = .66$) göre katılımcılar linç kültürüne daha fazla katılma niyeti göstermişlerdir.

Tablo 6. Bilgilendirme Değişkeni ile ÇBLKÖ'nün Niyet (Aktif ve Pasif Toplam) Alt Boyutu Arasındaki İlişki Tablosu

Bilgilendirme Değişkeni	n	M	SD
Bilgilendirme var	199	3.18	.66
Bilgilendirme yok	185	3.34	.72
Total	384	3.26	.70

3.3.3 Linç Kültürüne Katılmaya İlişkin Niyeti Ölçen Tek Madde ile Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki

Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin yanı sıra linç kültürüne katılmaya ilişkin niyeti ölçen tek maddenin de bağımsız değişkenlerle ilişkisine bakılmıştır. Tablo 5’de görüldüğü gibi analizler, bazı etkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermiştir: Grup değişkeninin linç kültürüne katılma niyetine ilişkin tek maddelik ölçme sorusu üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur, $F(1, 383) = 5.49, p = .020, \eta^2_p = .014$. Bu sonuca göre grup türüne göre linç kültürüne katılma niyetinde anlamlı bir farklılık gözlemlenmiştir.

Buna rağmen, linç kültürüne katılmaya ilişkin niyeti ölçen tek maddenin diğer bağımsız değişkenlerle ilişkisi anlamlı bulunmamıştır (tüm p değerleri $> .05$). Bu durum, çok değişkenli testlerde anlamlılık elde edilmemesine rağmen bazı bağımsız değişkenlerin belirli bağımlı değişkenler üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir. "Fırsatınız olsa bu kişiye yönelik sosyal medya üzerinden başlatılan herhangi bir linç eylemine katılır mısınız?" bağımlı değişkeni, grup üyeliği değişkenine göre Tablo 7’de görüldüğü gibi anlamlı farklılık göstermiştir. Hedef kişinin iç grup üyesi olduğu koşuldakilerin linç eylemine katılım ortalaması ($M = 37.95, SS = 31.26$), hedef kişinin dış grup üyesi olduğu koşuldaki katılımcılarınkinden ($M = 30.60, SS = 29.59$) yüksek

bulunmuştur. Başka bir deyişle, katılımcıların kendilerini rahatsız eden paylaşımı yapan kişinin iç grup üyesi olduğu durumda bu kişiye yönelik linç kültürüne katılma niyetleri bu kişinin dış grup üyesi olduğu duruma kıyasla anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 7. İç Grup Kayırmacılığı Değişkeni ile Linç Kültürüne Katılmaya İlişkin Niyeti Ölçen Tek Madde Arasındaki İlişki Tablosu

İç Grup Kayırmacılığı Değişkeni	n	M	SD
İç grup üyesi (Ankara Üniversitesi Öğrencisi)	198	37.95	31.26
Dış grup üyesi (ODTÜ Öğrencisi)	186	30.60	29.59
Total	384	34.39	30.64

Son olarak çalışmada test edilecek model olan Şekil 1'in analizi için Hayes (2018) tarafından geliştirilen PROCESS makrosunun 7. modeli kullanılmıştır. Grup üyeliği ile linç kültürüne katılma niyeti arasında empatinin aracı, grup üyeliği ile empati değişkeni arasında ise linç kültürünün olumsuz etkileri hakkında bilgilendirme değişkeninin ise düzenleyici etkisi olması beklenmiştir. Hayes Model 7 analizleri sonucunda aracı ve düzenleyici etkiler anlamlı bulunmamıştır. Analizler sonucunda yalnızca bilgilendirme ile linç kültürüne katılma niyeti arasında anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur.

3.4 Çalışma 2 Tartışma

Bu çalışmada temel olarak, bireylerin linç kültürüne katılmalarına sebep olabileceği düşünülen iç grup kayırmacılığı, insanlıktan uzaklaştırma ve linç kültürünün

olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirme gibi sosyal psikolojik etmenlerin etkilerini incelemek amaçlanmıştır. Bireylerin sosyal medyada kendilerini rahatsız edecek bir paylaşımı yapan kişinin iç grup ya da dış grup üyesi olarak görmelerinin, eleştiriye açık olan bu paylaşımı yapan kişinin insanlıktan uzaklaştırılmasının ve linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgi almalarının linç kültürüne katılmaya yönelik niyetlerini nasıl etkilediği deneysel tasarımla incelenmiştir.

Bağımsız değişkenler olan iç grup kayırmacılığının, insanlıktan uzaklaştırmanın ve linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirmenin Wilks' Lambda değerleri incelendiğinde, söz konusu değişkenlerin linç kültürüne katılma niyeti ile ilişkili olmadıkları bulunmuştur. Bununla birlikte bağımlı değişken ölçümleri ile bağımsız değişkenler tek tek incelendiğinde ise anlamlı sonuçlar olduğu görülmüştür. Buna göre grup değişkeninin linç kültürüne katılma niyetine ilişkin tek maddelik ölçme sorusu ile arasında anlamlı ilişki vardır. Bulgular Ankara Üniversitesi öğrencisi olan katılımcıların iç grup üyelerinden olan Ankara Üniversitesi öğrencisine yönelik linç kültürüne katılma niyetlerinin dış grup üyesi olan Ortadoğu Teknik Üniversitesi öğrencilerine yönelik linç kültürüne katılma niyetlerinden anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Grup değişkenine ilişkin kurulan “Linç kültürünün hedefinde yer alan kişinin dış grup üyesi olarak sunulduğu koşuldaki katılımcıların linç kültürüne katılma niyetleri, linç kültürünün hedefinde yer alan kişinin iç grup üyesi olarak sunulduğu koşuldaki katılımcılarınkine kıyasla daha yüksektir.” hipotezi bulgular doğrultusunda yanlıştır. Bu hipotezin doğrulanmamasının bir nedeni katılımcılarda iç grup kayırmacılığına kıyasla dış grup kayırmacılığının ortaya çıkması olabilir.

Sosyal kimlik kuramı bireylerin kendilerinin içlerinde yer aldığı iç grupları, dış gruplardan olumlu anlamda farklılaştırdığını öne sürmektedir (Tajfel ve Turner, 1979).

Bireyler üyesi oldukları grubun olumlu konumundan faydalanmak için bu kayırmayı yaparlar. Ancak bireyler her zaman iç gruplarını kayıracak şekilde davranmayabilirler. Bazı bireyler dış gruplarını kayıracak şekilde de davranabilirler (Jost, 2001). Dış grup kayırmacılığı, bireylerin dış grup üyelerine karşı sahip oldukları olumlu tutumları ifade etmektedir (Jost, 2001). Bu durumun çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bireylerin iç grupla özdeşleşme düzeyleri düşük olduğunda veya gruplar arasındaki statü farklılıkları meşru olarak algılandığında bireyler iç grup kayırmacılığı yerine dış grup kayırmacılığını seçebilirler (Jost, 2001; Tajfel ve Turner, 1979).

Çalışmada katılımcıların iç grupla özdeşleşme düzeyleri ya da gruplar arasında algıladıkları statü farklılıklarının meşrulukları ölçülmemiştir. Ancak ODTÜ öğrencilerine kıyasla Ankara Üniversitesi öğrencilerinin iç grupla özdeşleşme düzeyleri daha düşük olabilir. Bu sebeple de Ankara Üniversitesi öğrencileri dış grup üyeleri olan ODTÜ öğrencilerini kayırmış ve bu bireylere yönelik daha az linç kültürüne katılma niyeti göstermiş olabilirler.

Ayrıca bazı durumlarda bireyler iç grup üyelerine karşı daha acımasız olabilirler. “Kara koyun etkisi” olarak adlandırılan bu kavrama göre, bireyler iç grup normlarını ihlal ettiklerinde dış grup üyelerine kıyasla daha fazla cezalandırılırlar (Marques ve ark., 1988; Pinto ve ark., 2010). Deneyde katılımcıların iç grup üyelerine karşı linç kültürüne katılma niyetlerinin daha fazla olması bu şekilde de açıklanabilir.

Son olarak çalışmanın verilerinin toplandığı süreçte Türkiye’nin içerisinde bulunduğu siyasal durum da katılımcıların kararlarını etkilemiş olabilir. 19 Mart 2025 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediye (İBB) Başkanı Ekrem İmamoğlu gözaltına alınmıştır (BBC News Türkçe, 2024). İmamoğlu’nun gözaltına alınmasının ardından Türkiye’de çeşitli illerde özellikle üniversite öğrencileri bu duruma ses çıkarmış ve sokağa çıkarak duruma tepki göstermişlerdir. Hatta zaman zaman boykot çağrıları yapılmış, üniversite öğrencileri bir süre derslere girmemiştir. Bu dönemde çok çeşitli

üniversitelerin öğrencileri bir arada bulunmuştur. Bu durum da öğrenciler arasında bir birlik duygusu oluşturmuş ve dış grup olarak algılamaları beklenen öğrencileri aslında iç gruplarının bir parçaları olarak değerlendirmelerine sebep olmuş olabilir. Dolayısıyla verilerin çoğunluğunun toplandığı dönem bu olayların hemen sonrasına denk gelmesi sebebiyle manipülasyon beklendiği şekilde işlememiş olabilir. Ayrıca bu dönemde yaşanan olaylarda ODTÜ öğrencileri ön plana çıkmış ve eylemlerde aktif şekilde rol almışlardır. Dolayısıyla veri toplanan Ankara Üniversitesi öğrencilerinde ODTÜ öğrencilerine yönelik kayırma ön plana çıkmış olabilir.

“Linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirilmeyen katılımcıların linç kültürüne katılma niyetleri linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirilen katılımcılarınkinden daha yüksektir.” hipotezi ise analizler sonucunda doğrulanmıştır. Linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirme, siber zorbalıkta olduğu gibi kişilerin linç kültürüne katılma niyetlerini etkilemiş olabilir (Slonje ve ark., 2012). Nitekim araştırmanın sonuçlarına göre, linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgi alan katılımcıların beklenen şekilde bu bilgiyi almayan katılımcılara kıyasla linç kültürüne daha az katılma niyeti göstereceği doğrulanmıştır. Bilgilendirmeyi alan katılımcılar “Bu araştırmalar, linç kültürüne maruz kalmanın hedef olan kişilerin psikolojik sorunlar yaşamalarına, sosyal olarak dışlanmalarına (toplumun dışına itilmelerine), intihar girişiminde bulmalarına ve benzeri başka sorunlar yaşamalarına yol açabileceğini göstermiştir. Araştırmalar ayrıca linç kültürünün, linç eylemine katılan bireyler üzerinde de olumsuz etkileri olabileceğini ortaya koymaktadır. Örneğin, linç kültürüne katılmak özellikle genç bireylerin fikirlerini uygun bir şekilde ifade etmelerini engelleyebilmektedir.” bilgilendirmesini almışlardır. Katılımcıların sahip olduğu bu bilgiler onların linç kültürüne katılma niyetlerini etkilemiş görünmektedir.

İnsanlıktan uzaklaştırma düzeyinin artmasının linç kültürüne katılma niyetini arttıracığı yönünde kurulan ikinci hipotez doğrulanmamıştır. Bunun sebebi insanlıktan uzaklaştırma manipülasyonunun yeterince işe yaramamış olması olabilir. İnsanlıktan uzaklaştırma bu çalışma kapsamında çeşitli sıfatların kullanımıyla manipüle edilmiştir. Çalışmada etik sınırlılıklar sebebiyle bir paylaşımın gösterilmemesi ve belirli bir kişi üzerinden linç senaryosu kurulmaması da insanlıktan uzaklaştırma manipülasyonunun gücünü azaltmış olabilir.

Son olarak çalışmanın modeli test edilmiş, grup üyeliği ile linç kültürüne katılma niyeti arasında empatinin aracı, grup üyeliği ile empati değişkeni arasında ise linç kültürünün olumsuz etkileri hakkında bilgilendirme değişkeninin düzenleyici etkisi anlamlı bulunmamıştır. Empatinin suç işleme ve siber zorbalık gibi davranışları işleme ile negatif ilişkili olduğu bilinmektedir (Davis, 1994; Steffgen ve König, 2009). Dolayısıyla hedefin grup üyeliği (iç grup – dış grup) ve linç kültürüne katılma niyeti arasındaki ilişkide empatinin aracı rolü olması beklenmiştir. Bu bulgunun anlamlı bulunmamasının sebebi grup üyeliği ile linç kültürü arasında beklenen etkinin yukarıda bahsedilen sebepler dolayısıyla ortaya çıkmaması olabilir. Verilerin toplandığı dönemde Türkiye'nin içinde bulunduğu politik iklim katılımcıların hem iç grup hem de dış grup üyelerini ayırtmamalarını, öğrenciler olarak birlik olmalarını ve hepsinin iç grup üyeleri olarak algılanmalarını, hatta öne çıkan dış grup üyelerini kayırmalarını sağlamış olabilir. Bu sebeple katılımcıların empati düzeyleri iç grup ve dış grup üyelerine göre farklılaşmamış ve empatinin aracı etkisi bulunmamış olabilir.

3. GENEL TARTIŞMA

Bu çalışmada temel olarak linç kültürünü sosyal psikoloji çerçevesinden görgül olarak incelemek amaçlanmıştır. Çalışma 2’de, deneysel yöntem kullanarak linç kültürüne katılma niyeti üzerinde hedef kişinin grup üyeliği, insanlıktan uzaklaştırılma düzeyi ve linç kültürünün olumsuz etkileri hakkında bilgilendirmenin etkilerini incelemek amaçlanmıştır. Kişilerin linç kültürüne katılmaya yönelik niyetlerini ölçebilmek için ilk olarak temel çalışma öncesinde Çalışma 1 adı altında bir ölçek geliştirme çalışması yürütülmüştür. Bu çalışmanın sonucunda Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği geliştirilmiştir. Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği alana katkı sağlayacak geçerli ve güvenilir bir ölçektir. İleride yapılacak olan linç kültürü çalışmalarına da katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu ölçek ile birlikte tek bir maddeden oluşan “Fırsatınız olsa söz konusu paylaşımı yapan kişiye yönelik sosyal medya üzerinden başlatılan herhangi bir linç eylemine katılır mısınız?” sorusundan da bağımlı değişken olarak yararlanılmıştır. Bunun nedeni, doğrudan yönergede değinilen kişiye yönelik linç kültürüne katılma niyetine ilişkin tek maddelik ölçme sorusunun da işe yarayabileceğinin düşünülmesidir. Nitekim grup üyeliği değişkeni ile linç kültürüne katılma niyeti arasındaki ilişki bu bağımlı değişken üzerinden incelendiğinde anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın sonucuna göre beklenen ortak etkiler anlamsız bulunmuştur. Bununla birlikte linç kültürüne katılma niyeti üzerinde grup üyeliğinin ve bilgilendirmenin anlamlı etkisi olduğu görülmüştür. Kişiler dış grup üyelerini iç grup üyelerine kıyasla daha fazla kayırmaktadır ve bu kişilere karşı linç kültürüne katılma niyetleri daha düşüktür. Bunun yanında kişiler linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirildiklerinde linç kültürüne katılma niyetleri daha düşük olmaktadır. Bu bilgi alan yazınla uyumludur (Slonje ve ark., 2012). Bilgilendirmenin linç kültürüne

katılma niyetini azalttığı bilgisi önemlidir. Günümüzde sosyal medyada birçok kişinin hayatını etkileyebilen linç kültürüne katılımı azaltmak için bu bulgulardan yararlanılabilir. Siber zorbalığın önüne geçebilmek için yararlanıldığı gibi linç kültürünün olumsuz etkilerinin önüne geçebilmek için de okullarda öğrenciler ve görevlilere bilgilendirmeler yapılabilir, bloglar kullanılarak kamuoyu bilgilendirilebilir. Ayrıca yine bilgilendirme amacıyla filmler, broşürler ya da siteleri oluşturulabilir (Espelage ve Sung Hong, 2017). Sonuç olarak, yapılan 2 ayrı çalışma geliştirilen Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu ve linç kültürüne katılma niyetinin grup üyeliği ve bilgilendirme gibi çeşitli etmenlerle ilişkili olabileceğini göstermektedir.

Çalışmaların sınırlılıklarına değinilecek olursa ilk olarak Çalışma 1 için verilerin toplandığı katılımcı sayısının az olması bir sınırlılıktır. Özellikle AFA ve DFA'nın aynı örneklem yerine farklı örneklem üzerinde gerçekleştirilmesi analizleri güçlendirebilirdi. Bu sebeple daha sonraki yapılacak çalışmalarda yeni bir örneklem grubu ile DFA'nın gerçekleştirilmesi önerilebilir. Benzer şekilde test-tekrar test için ulaşılan katılımcı sayısı da süre kısıtlılığı sebebiyle azdır. Çalışma 1 için Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği'nin test-tekrar test güvenilirliğinin daha geniş bir örneklem grubuyla tekrarlanması önerilebilir.

Çalışma 2 için tartışma bölümünde de bahsedildiği gibi katılımcılara iç grupla özdeşleşme ölçeği verilmediği için bireylerin iç gruplarıyla ne düzeyde özdeşleştikleri ölçülemedi. Bu bir sınırlılık olarak düşünülebilir. Çalışma 2 için veri toplanan zamanın siyasal olarak çalkantılı bir süreç olması da verileri etkilemiş olabilir. Bu da bir sınırlılık olarak düşünülebilir.

Hatırlanacağı gibi Çalışma 2'nin sonuçlarına göre, tek maddelik linç kültürüne katılma niyeti ölçeği üzerinde grup üyeliğinin etkisi anlamlıdır ve ilgili sonuç iç grup

kayırmacılığına kıyasla dış grup kayırmacılığının işlediğini göstermiştir. Bu çalışma üniversite öğrencileriyle ve hedefteki kişinin üniversitesi hakkındaki bilgileri manipüle edilerek incelenmiştir. Sonraki çalışmalarda minimal grup paradigması gibi yöntemler kullanılarak bu manipülasyon tekrarlanabilir. Bu sayede çalışmanın genellenebilirliği de güçlenebilir.

Linç kültürüne katılma niyeti üzerinde bilgilendirmenin etkisinin anlamlı bulunması önemlidir. Sosyal medya kullanıcılarına linç kültürüne katılmanın kişiler üzerinde nasıl olumsuz etkileri olabileceği hakkında bilgi vermek bu kişilerin linç kültürüne katılma niyetlerini azaltabilir. Sosyal medya uygulamalarını kullanmadan önce kullanıcılara verilen çeşitli bilgilerin yanında bu bilginin verilmesi de önemlidir. Kullanıcılar çeşitli platformlarda herkese açık paylaşım yapmadan önce bir çeşit uyarı alabilir ve bu paylaşımları daha dikkatle yapmaları beklenebilir.

Toplumda bireylere sosyal medya okuryazarlığı eğitimi verilmesi önemlidir (Fidan, 2021). Bununla birlikte verilen eğitimde linç kültüründen ve olumsuz sonuçları hakkında bilgi vermek de etkili bir yöntem olabilir. Son olarak bireyler bazı dış grup üyelerini linç kültürüne katılma niyeti açısından kayırıyorlarsa ve bu kişilerin iç grup üyelerine yönelik daha anlayışlı davranmaları konusunda önlemler alınabilir.

KAYNAKÇA

- Aggarwal, R. ve Brenner, A. M. (2020). # MeToo: The role and power of bystanders (aka us). *Academic Psychiatry*, 44, 5-10. <https://doi.org/10.1007/s40596-019-01173-0>
- Akgül, G. (2020). Siber zorbalığın nedenleri üzerine kuramsal açıklamalar. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 149-167.
- Aksöz, C. (2019). *Sosyal medyada narsisizm ve linç kültürü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Anderson, C. A. ve Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51.
- Arıca, O. T., Kınay, H. ve Tanrıku, T. (2012). Siber zorbalık ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(17),101-114.
- Arıca, O.T. (2011). Siber zorbalık: gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi*, 2(6), 10-12.
- Bai, Q., Huang, S., Hsueh, F. H. ve Zhang, T. (2021). Cyberbullying victimization and suicide ideation: A crumbled belief in a just world. *Computers in human behavior*, 120, 106679.
- Baruah, T. D. (2012). Effectiveness of Social Media as a tool of communication and its potential for technology enabled connections: A micro-level study. *International journal of scientific and research publications*, 2(5), 1-10.
- Baumeister, R. F., Vohs, K. D., DeWall, C. N. ve Zhang, L. (2007). How emotion shapes behavior: Feedback, anticipation, and reflection, rather than direct causation. *Personality and Social Psychology Review*, 11(2), 167–203. <https://doi.org/10.1177/1088868307301033>

- BBC News Türkçe. (2024, Mayıs 10). "Ekrem İmamoğlu gözüne alındı, tepkiler ne oldu?" <https://www.bbc.com/turkce/articles/c62xekg686yo>
- Beiner, A. (2020, 17 Haziran). Sleeping woke: Cancel culture and simulated religion. Medium. Erişim tarihi: 1 Haziran 2023, <https://medium.com/rebel-wisdom/sleeping-woke-cancel-culture-and-simulated-religion-5f96af2cc107>
- Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its causes, consequences, and control*. McGraw-Hill.
- Beyhan, T. (2021). İnternetin ifade özgürlüğünün geleceğine etkileri: Türkiye incelemesi. *Salgın Sonrası Dönemde İnsan Hakları Gündemi: Sempozyum Bildirileri*. Türkiye İnsan Hakları Vakfı. 20, 35.
- Bocato, G., Cortes, B., Demoulin, S. ve Leyens, J.P. (2007). The automaticity of infrahumanization. *European Journal of Social Psychology*, 37, 987–999.
- Bora, T. (2016). *Türkiye'nin linç rejimi*. İletişim Yayınları.
- Bouvier, G. (2020). Racist call-outs and cancel culture on Twitter: The limitations of the platform's ability to define issues of social justice. *Discourse, Context and Media*, 38, 100431. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2020.100431>
- Bouvier, G. ve Machin, D. (2021). What gets lost in Twitter 'cancel culture' hashtags? Calling out racists reveals some limitations of social justice campaigns. *Discourse & Society*, 32(3), 307-327.
- Bromwich, J. E. (2018, 28 Haziran). Everyone is cancelled. The New York Times. Erişim tarihi: 29 Mayıs 2023, <https://www.nytimes.com/2018/06/28/style/is-it-canceled.html>
- Buss, A. H. ve Perry, M. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of personality and social psychology*, 63(3), 452.
- Cammann, C., Fichman, M., Jenkins, D. ve Klesh, J. (1979). The Michigan organizational assessment questionnaire. Unpublished manuscript, University of Michigan: Ann Arbor.

- Campbell, C. (2013). *Günah Keçisi: Başkalarını Suçlamanın Tarihi* (G. Kastamonulu, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Cao, X., Khan, A. N., Zaigham, G. H. K. ve Khan, N. A. (2019). The stimulators of social media fatigue among students: Role of moral disengagement. *Journal of Educational Computing Research*, 57(5), 1083–1107.
<https://doi.org/10.1177/0735633118781907>
- Cebecioğlu, G. ve Altıparmak, İ. B. (2017). Dijital şiddet: Sosyal paylaşım ağları üzerine bir araştırma. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 423–431. <https://doi.org/10.19126/suje.305282>
- Clark, M. (2020). DRAG THEM: A brief etymology of so-called “cancel culture”. *Communication and the Public*, 5(3–4), 88–92.
<https://doi.org/10.1177/2057047320961562>
- Cole, D. A. (1987). Utility of confirmatory factor analysis in test validation research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55(4), 584–594.
<https://doi.org/10.1037/0022-006X.55.4.584>
- Comrey, A. L. ve Lee, H. B. (1992). *A first course in factor analysis*. Psychology Press.
- Costello, A. B. ve Osborne, J. W. (2005). Best practices in exploratory factor analysis: Four recommendations for getting the most from your analysis. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 10(7), 1–9.
- Davis, J. L. (2016). Social Media. *The International Encyclopedia of Political Communication*, 1-8. <https://doi.org/10.1002/9781118541555.wbiepc004>
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(1), 113–126. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.44.1.113>
- Davis, M. H. (1994). *Empathy: A social psychological approach*. Westview Press.

- Demirdağ, A. ve Hasta, D. (2020). İnsanlıktan Uzaklaştırmanın Barış Sürecini Destekleme Niyeti Üzerindeki Etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 35, 34-55.
- DeWall, C. N., Anderson, C. A. ve Bushman, B. J. (2011). The general aggression model: Theoretical extensions to violence. *Psychology of Violence*, 1(3), 245–258.
- Doğan, B. Ö., Ertürk, Y. D. ve Aslan, P. (2018). Facebook kullanıcısı kız çocuklarına yönelen zorbalık odaklı siber tacizin cinsel tacize dönüşümü: Gazete haberleri üzerinden betimsel bir değerlendirme. *Etkileşim*, (2), 36-55.
- Duque, R. B., Rivera, R. ve LeBlanc, E. J. (2021). The Active Shooter paradox: Why the rise of Cancel Culture, “Me Too”, ANTIFA and Black Lives Matter... matters. *Aggression and Violent Behavior*, 60, 101544.
- Espelage, D. L. ve Hong, J. S. (2017). Cyberbullying prevention and intervention efforts: Current knowledge and future directions. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 62(6), 374–380. <https://doi.org/10.1177/0706743716684793>
- Eysenbach, G. (2005). The law of attrition. *Journal of Medical Internet Research*, 7(1), e11. <https://doi.org/10.2196/jmir.7.1.e11>
- Faul, F., Erdfelder, E., Lang, A.-G. ve Buchner, A. (2007). G*Power 3: A flexible statistical power analysis program for the social, behavioral, and biomedical sciences. *Behavior Research Methods*, 39(2), 175–191. <https://doi.org/10.3758/BF03193146>
- Fidan Z. R. (2021). *Sosyal medyada linç kültürü: Twitter örneği* [Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi] ProQuest.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. SAGE Publications.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4. baskı). Sage Publications.

- Fikri, M., Hariyanto, I. ve Kadewardana, D. (2022). Cancel culture and nude living on virtual media. *Islamic Communication Journal*, 7(2), 147-160.
- Fischer, A. H. ve Manstead, A. S. R. (2008). Social functions of emotion. M. Lewis, J. M. Haviland-Jones ve L. Feldman Barrett (Ed.), *Handbook of emotions* (3. baskı, s. 456–468) içinde. The Guilford Press.
- Friedman, M. (1985). Consumer boycotts in the United States, 1970–1980: Contemporary events in historical perspective. *Journal of consumer affairs*, 19(1), 96-117.
- Garaigordobil, M. ve Martínez-Valderrey, V. (2016). Impact of Cyberprogram 2.0 on different types of school violence and aggressiveness. *Frontiers in psychology*, 7, 428.
- Giumetti, G. W. ve Kowalski, R. M. (2022). Cyberbullying via social media and well-being. *Current Opinion in Psychology*, 45, 101314.
<https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.12.008>
- Greenspan, R. E. (2020). How 'cancel culture' quickly became one of the buzziest and most controversial ideas on the internet. Erişim tarihi: 13 Mart 2024.
<https://www.businessinsider.com/cancel-culture-meaning-history-origin-phrase-used-negatively-2020-7>
- Güntürkün, E. ve Altunay, D. A. (2023). Mağdur lehine sosyal medya aktivizminde bir strateji olarak ifşa ve iptal kültürü. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 11(1), 176-199.
- Harlow, S. ve Benbrook, A. (2019). How# Blacklivesmatter: exploring the role of hip-hop celebrities in constructing racial identity on Black Twitter. *Information, communication & society*, 22(3), 352-368.

- Haskell, S. (2021). *Cancel culture: A qualitative analysis of the social media practice of canceling*. [Yüksek lisans tezi, Boise State University]. Boise State ScholarWorks.
- Haslam, N. (2006). “Dehumanization: An Integrative Review”. *Personality and Social Psychology Review* 3(10): 252-264.
- Haslam, N. ve Stratemeyer, M. (2016). Recent research on dehumanization. *Current Opinion in Psychology*, 11, 25-29.
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach* (2. baskı). The Guilford Press.
- Hazelwood, S. D. ve Koon-Magnin, S. (2013). Cyber stalking and cyber harassment legislation in the United States: A qualitative analysis. *International Journal of Cyber Criminology*, 7(2), 155.
- Henson, R. K. ve Roberts, J. K. (2006). Use of exploratory factor analysis in published research. *Educational and Psychological Measurement*, 66(3), 393–416.
<https://doi.org/10.1177/0013164405282485>
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Corwin Press.
- Hoerger, M. (2010). Participant dropout as a function of survey length in internet-mediated university studies: Implications for study design and voluntary participation in psychological research. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(6), 697–700. <https://doi.org/10.1089/cyber.2009.0445>
- Holmgren, H. G., Dworkin, J. ve Keyzers, A. (2020). Associations between cybervictimization and well-being in emerging adulthood. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 23(8), 571–575.
<https://doi.org/10.1089/cyber.2019.0733>

- Hooks, A. M. (2020). *Cancel culture: Posthuman hauntologies in digital rhetoric and the latent values of virtual community networks*. The University of Tennessee at Chattanooga.
- Hu, L. T. ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1–55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- IBM Corp. (2017). *IBM SPSS Statistics for Windows, Version 25.0*. IBM Corp.
- Izard, C. E. (1977). *Patterns of emotions: A new analysis of anxiety and depression*. New York: Academic.
- Jaafar, G. B. ve Herna, H. (2023). The Impact of Media in Cancel Culture Phenomenon. *Jurnal Komunikasi Ikatan Sarjana Komunikasi Indonesia*, 8(2), 382-390.
- Jolliffe, D. ve Farrington, D. P. (2004). Empathy and offending: A systematic review and meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 9(5), 441–476. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2003.03.001>
- Jolliffe, D. ve Farrington, D. P. (2006). Development and validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of Adolescence*, 29(4), 589–611. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.08.010>
- Jones, D. N., Olderbak, S. G. ve Figueredo, A. J. (2011). The intentions towards infidelity scale. T. D. Fisher, C. M. Davis, W. L. Yarber ve S. L. Davis (Ed.). *Handbook of sexuality-related measures* (s. 74–77) içinde. New York, NY: Routledge.
- Jost, J. T. (2001). Outgroup favoritism and the theory of system justification: A paradigm for investigating the effects of socioeconomic success on stereotype content. B.W. Moskowitz (Ed.), *Cognitive social psychology: The Princeton*

symposium on the legacy and future of social cognition (s. 89-102) içinde.

Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Karataş, Z. (2022). *Sosyal medyada yaygınlaşan linç kültürünün twitter mecrası özelinde incelenmesi ve linç atlası uygulaması* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. Açık Erişim Sakarya.

Kaya, N. (2018). *Cinsel şiddet mağdurunu insandıştırmada mağdurun akademik başarısının etkisi* [Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Keeper Security. (2023, 29 Haziran). *Cyberstalking vs Cyberbullying vs Cyber Harassment: What's the Difference?* Erişim tarihi: 12 Haziran 2024
<https://www.keepersecurity.com/blog/2023/06/29/cyberstalking-vs-cyberbullying-vs-cyber-harassment-whats-the-difference/>

Kelman, H. G. (1973). Violence without moral restraint: Reflections on the dehumanization of victims and victimizers. *Journal of Social Issues*, 29, 25-61.
doi:10.1111/j.15404560.1973.tb00102.x

Kemper, T. D. (1987). How many emotions are there? Wedding the social and automatic components. *American Journal of Sociology*, 93, 263-289.

Khoirunnisa, A. ve Julianti, S. (2023). Cancel culture: Cyberbullying on twitter seen from the space transition theory. *Jurnal Sosial Humaniora*, 14(2), 162-176.

Kırcaburun, K., Jonason, P. K. ve Griffiths, M. D. (2018). The Dark Tetrad traits and problematic social media use: The mediating role of cyberbullying and cyberstalking. *Personality and Individual Differences*, 135, 264–269.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.07.034>

Kırcaburun, K., Kokkinos, C. M., Demetrovics, Z., Király, O., Griffiths, M. D. ve Çolak, T. S. (2019). Problematic online behaviors among adolescents and emerging adults: Associations between cyberbullying perpetration, problematic social media use, and psychosocial factors. *International Journal of Mental*

Health and Addiction, 17(4), 891–908. <https://doi.org/10.1007/s11469-018-9894-8>

- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. The Guilford Press.
- Klonick, K. (2015). Re-shaming the debate: Social norms, shame, and regulation in an Internet age. *Maryland Law Review*, 75(4), 1029–1045.
- Kokkinos, C. M. ve Saripanidis, I. (2017). A lifestyle exposure perspective of victimization through Facebook among university students: Do individual differences matter? *Computers in Human Behavior*, 74, 235–245.
<https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.04.036>
- Laidlaw, E. B. (2017). Online shaming and the right to privacy. *Laws*, 6(1), 3.
doi:10.3390/laws6010003
- Leyens, J. P., Paladino, P. M., Rodriguez-Torres, R., Vaes, J., Demoulin, S., Rodriguez-Perez, A. ve Gaunt, R. (2000). The emotional side of prejudice: The attribution of secondary emotions to ingroups and outgroups. *Personality and social psychology review*, 4(2), 186-197.
- Leyens, J. P., Rodriguez-Perez, A., Rodriguez-Torres, R., Gaunt, R., Paladino, M. P., Vaes, J. ve Demoulin, S. (2001). Psychological essentialism and the differential attribution of uniquely human emotions to ingroups and outgroups. *European journal of social psychology*, 31(4), 395-411.
- Loehlin, J. C. (2004). *Latent variable models: An introduction to factor, path, and structural equation analysis*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Mackenzie, C. (2022). Empathy and moral development: Reflections on moral injury. *Philosophy, Psychiatry, & Psychology*, 29(1), 35–46.
<https://doi.org/10.1353/ppp.2022.0004>

- Madran, H. A. D. (2012). Buss-Perry saldırganlık ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(2), 1-6.
- Marques, J. M., Yzerbyt, V. Y. ve Leyens, J.-P. (1988). The black sheep effect: Judgmental extremity towards ingroup members as a function of group identification. *European Journal of Social Psychology*, 18(1), 1–16.
<https://doi.org/10.1002/ejsp.2420180102>
- Martinez, A. (2021). *Uncovering the dirt on cancel culture: An in-depth analysis of publishing's relationship with controversy*. Book Publishing Final Research.
- Mueller, T. S. (2021). Blame, then shame? Psychological predictors in cancel culture behavior. *The Social science journal*, 1-14.
- Neilson, L. A. (2010). Boycott or buycott? Understanding political consumerism. *Journal of Consumer Behaviour*, 9(3), 214-227.
- Newport Institute (2022). How Cancel Culture Psychology and Toxic Tribalism Impact Young Adult Mental Health. Newport Institute. Erişim tarihi: 4 Temmuz 2023, <https://www.newportinstitute.com/resources/mental-health/cancel-culture-psychology/>
- Nguyen, A. T. (2021). *Exploring Cancel Culture and the Distrust of YouTube Influencers*. [Doktora tezi, Missouri, Columbia Üniversitesi]. ProQuest.
- Nisbet, L. (2021). *Sosyal Medyada Linç Kültürü* [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖKTEZ.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory*. McGraw-Hill.
- Nunnally, J. C. ve Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory*. McGraw-Hill.
- Özdemir, E. Z. ve Bektaş, M. (2021). Siber zorbalık üçgeni ölçeği: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Sakarya Tıp Dergisi*, 11(3), 583-592.
- Özgür, A. (2007). *Türkiye'de Linç Olgusu: Farklı Grupların Linç Ve Toplumsal Şiddet Konusundaki Düşünceleri* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖKTEZ

- Özmen, Ş. Y. (2018). Dijital şiddet, siber zorbalık ve yeni medya okuryazarlığı üzerine bir değerlendirme. *The Journal of International Social Research*, 11(61), 1234–1245.
- Peluchette, J. V., Karl, K., Wood, C. ve Williams, J. (2015). Cyberbullying victimization: Do victims' personality and risky social network behaviors contribute to the problem? *Computers in Human Behavior*, 52, 424–435.
<https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.06.019>
- Pew Research Center (2021). Americans and 'Cancel Culture': Where Some See Calls for Accountability, Others Censorship, Punishment. Pew Research Center.
Erişim tarihi: 4 Temmuz 2023,
<https://www.pewresearch.org/internet/2021/05/19/americans-and-cancel-culture-where-some-see-calls-for-accountability-others-see-censorship-punishment/>
- Pinto, I. R., Marques, J. M., Levine, J. M. ve Abrams, D. (2010). Membership status and subjective group dynamics: Who triggers the black sheep effect? *Journal of Personality and Social Psychology*, 99(1), 107–119.
<https://doi.org/10.1037/a0018187>
- Plieger, T. (2021). *Discourse in the age of cancel culture: An analysis of Twitter's polarising conversations* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). [Universiteit Utrecht].
- Posner, E. (2015, 9 Nisan). A Terrible Shame: Enforcing moral norms without law is no way to a virtuous society. Erişim tarihi: 2 Temmuz 2023, <https://slate.com/news-and-politics/2015/04/internet-shaming-the-legal-history-of-shame-and-its-costs-and-benefits.html>
- Ramadhani, S. D. (2022, 13 Temmuz). *Perangkap Cancel Culture: Antara Pelindung dan Perundung*. RISE Indonesia. Erişim tarihi: 27 Mart 2025,
<https://riseindo.or.id/perangkap-cancel-culture-antara-pelindung-dan-perundung/>

- Reyns, B. W., Henson, B. ve Fisher, B. S. (2012). Stalking in the twilight zone: Extent of cyberstalking victimization and offending among college students. *Deviant behavior*, 33(1), 1-25.
- Romano, A. (2020). Why we can't stop fighting about cancel culture. *Vox*.
- Sağlam, B. (2021). *Türkiye'deki Gençlerin Gözünden Sosyal Medya Linçlerinin Kavramsallaştırılması*. [Doktora tezi, Kadir Has Üniversitesi]. YÖKTEZ.
- Sarı, M. (2022). Sinemada modernizm ve postmodernizmin ileri dönüşümü: kaçık porno filminde metamodern duygu yapısı. *Moment Dergi*, 9(1), 115-135.
- Schacter, H. L., Greenberg, S. ve Juvonen, J. (2016). Who's to blame?: The effects of victim disclosure on bystander reactions to cyberbullying. *Computers in human behavior*, 57, 115-121.
- Schunk, F., Zeh, F. ve Trommsdorff, G. (2022). Cybervictimization and well-being among adolescents during the COVID-19 pandemic: The mediating roles of emotional self-efficacy and emotion regulation. *Computers in human behavior*, 126, 107035.
- Schwirblat, T., Freberg, K. ve Freberg, L. (2022). Cancel Culture: A Career Vulture amongst Influencers on Social Media. *The Emerald Handbook of Computer-Mediated Communication and Social Media* (s. 359-375) içinde. Emerald Publishing Limited.
- Seçer, İ. (2015). *Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Anı Yayıncılık.
- Shaw, D., Newholm, T. ve Dickinson, R. (2006). Consumption as voting: an exploration of consumer empowerment. *European Journal of Marketing*, 40(9/10), 1049-1067.
- Singer, T. ve de Vignemont, F. (2006). The social neuroscience of empathy. *Nature Reviews Neuroscience*, 10, 551-559. <https://doi.org/10.1038/nrn1909>

- Slonje, R., Smith, P. K. ve Frisé, A. (2012). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior*, 29(1), 26–32.
<https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.05.024>
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. ve Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376–385.
<https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x>
- Spreng, R. N., McKinnon, M. C., Mar, R. A. ve Levine, B. (2009). The Toronto empathy questionnaire: scale development and initial validation of a factor-analytic solution to multiple empathy measures. *Journal of Personality Assessment*, 91(1), 62-71.
- Steffgen, G. ve König, A. (2009). Cyber bullying: The role of empathy and moral disengagement. *European Journal of Developmental Psychology*, 6(2), 219–233.
<https://doi.org/10.1080/17405620701792871>
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. Pearson Education.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. Austin, W. G. ve Worchel, S. (Ed.). *The Social Psychology of Intergroup Relations* (s. 33-47) içinde. Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Tan J (2020) Analysis: update on Xiaxue’s online furore and recovery tips for influencers, 16 July. Erişim tarihi: 14 Kasım 2024, <https://www.marketing-interactive.com/analysis-xiaxues-latest-online-furore-how-should-brands-effectively-handle-controversy>
- Tandoc Jr, E. C., Tan Hui Ru, B., Lee Huei, G., Min Qi Charlyn, N., Chua, R. A. ve Goh, Z. H. (2024). # CancelCulture: Examining definitions and motivations. *New media & society*, 26(4), 1944-1962.

- Totan, T., Dogan, T. ve Sapmaz, F. (2012). The Toronto Empathy Questionnaire: Evaluation of Psychometric Properties among Turkish University Students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 46, 179-198.
- Traversa, M., Tian, Y. ve Wright, S. C. (2023). Cancel culture can be collectively validating for groups experiencing harm. *Group Processes & Intergroup Relations*, Advance online publication.
<https://doi.org/10.1177/13684302231170876>
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2022). <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk, G. D. (2017). Sanal Dünyada Linç Kültürü. Kırık A. M. (Ed.), *Medya Çağında İletişim* (s. 463-486) içinde. İstanbul: Çizgi Kitapevi.
- Uçtu, R., Erkenci, S., Boz, S., Şahan, S. D. (2022) “İptal Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme”. Erişim tarihi: 30 Mayıs 2023,
<http://www.bukak.boun.edu.tr/?p=1758>
- Vaes, J., Paladino, M. P. ve Leyens, J.P. (2006). Priming uniquely human emotions and the in-group (but not the out-group) activates humanity concepts. *European Journal of Social Psychology*, 36, 169–181.
- Van der Linden, S., Roozenbeek, J., Maertens, R., Basol, M., Kácha, O., Rathje, S. ve Traberg, C. S. (2021). How can psychological science help counter the spread of fake news?. *The Spanish Journal of Psychology*, 24, e25.
- Van Zomeren, M. (2016). Building a tower of Babel? Integrating core motivations and features of the social structure in the political psychology of political action. *Political Psychology*, 37(S1), 87–114. <https://doi.org/10.1111/pops.12322>
- Van Zomeren, M., Postmes, T. ve Spears, R. (2008). Toward an integrative Social identity model of collective action: A quantitative research synthesis of three socio- psychological perspectives. *Psychological Bulletin*, 134, 504–535.

- Velasco, J. C. (2020). You are cancelled: Virtual collective consciousness and the emergence of cancel culture as ideological purging. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*, 12(5), 48-68.
- Viki, G. T., Osgood, D. ve Phillips, S. (2013). Dehumanization and self-reported proclivity to torture prisoners of war. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(3), 325-328.
- Viner, R. M., Gireesh, A., Stiglic, N., Hudson, L. D., Goddings, A.-L., Ward, J. L., & Nicholls, D. E. (2019). Roles of cyberbullying, sleep, and physical activity in mediating the effects of social media use on mental health and wellbeing among young people in England: A secondary analysis of longitudinal data. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 3(10), 685–696. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(19\)30186-5](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(19)30186-5)
- Vreskala, S. (2016). Sosyal medya linçleri servet kazandırıyor! Gazete Duvar. Erişim tarihi: 30 Mayıs 2024, <https://www.gazeteduvar.com.tr/hayat/2016/12/22/sosyal-medya-lincleri->
- Vural, Z. B. A. ve Bat, M. (2010). Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma. *Journal of Yaşar University*, 5(20), 3351.
- Webster M. (b.t.) *What it means to get “canceled”*. Erişim tarihi: 3 Haziran 2023, [https://www.merriam-webster.com/words-at play/cancel-culture-words-were-watching](https://www.merriam-webster.com/words-at-play/cancel-culture-words-were-watching)
- Worthington, R. L. ve Whittaker, T. A. (2006). Scale development research: A content analysis and recommendations for best practices. *The Counseling Psychologist*, 34(6), 806–838. <https://doi.org/10.1177/0011000006288127>
- Xiong, Y., Cho, M. ve Boatwright, B. (2019). Hashtag activism and message frames among social movement organizations: Semantic network analysis and thematic

analysis of Twitter during the# MeToo movement. *Public relations review*,
45(1), 10-23.

EKLER

5.1 EK 1: Gönüllü Katılımcı Bilgilendirme Formu

Bu araştırma; Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Derya Hasdağ danışmanlığında, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Psikoloji yüksek lisans öğrencisi Hafize Öznur Erem tarafından yürütülmektedir. Yüksek lisans tez çalışması kapsamında yürütülen bu araştırmanın amacı, sosyal medya paylaşımlarına yönelik kullanıcıların tepkilerinin çeşitli değişkenlerle ilişkisini incelemektir. Ortalama on beş dakika sürecek bu çalışma kapsamında sizden birtakım sorulara cevap vermeniz istenmektedir. Soruların doğru veya yanlış cevapları bulunmamaktadır. Önemli olan sorulara vereceğiniz cevaplarda kendi duygu ve düşüncelerinizi içtenlikle yanıtlara yansıtmanızdır. Ölçekler genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular içermemektedir. Ancak, katılım esnasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz ölçekleri cevaplamayı yarıda bırakabilirsiniz. Lütfen anketteki ve ölçeklerdeki bütün soruları dikkatle okuyarak cevaplayınız.

Sorulara vereceğiniz cevaplar kesinlikle üçüncü bir kişi ile paylaşılmayacaktır ve bireysel bir değerlendirmeye tabi tutulmayacaktır. Bu sebeple anket formuna isim yazmayınız. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için Hafize Öznur Erem ile iletişim kurabilirsiniz.

Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı ve araştırmanın sonuçlarının bilimsel dergilerde yayınlanmasını kabul ediyorsanız aşağıdaki kutucuğu işaretleyiniz.

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman çalışmayı bırakabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçla kullanılmasını onaylıyorum.

Tarih:

5.2 EK 2: Demografik Bilgi Formu

5.2.1 EK 2.a: Çalışma 1 Demografik Bilgi Formu

Yaşınız:

Biyolojik Cinsiyet: Kadın
Erkek
Diğer

Mesleğiniz:.....

Sosyal medya kullanıyor musunuz?

Evet

Hayır

Cevabınız evet ise hangi sosyal medya uygulamalarını kullanıyorsunuz?

X (Twitter)

İnstagram

Facebook

Threads

Tiktok

Youtube

Diğer:.....

Sosyal medya ağlarında günlük ortalama ne kadar vakit geçiriyorsunuz.....

Takip ettiğiniz sosyal medya fenomeni var mı?

Evet () Hayır ()

Yanıtınız evet ise en sık takip ettiğiniz ilk 3 sosyal medya fenomeninin kullanıcı adını/adını yazar mısınız?

1.....

2.....

3.....

5.2.2 EK 2.b: Temel Çalışma Demografik Bilgi Formu

Yaşınız:

Biyolojik Cinsiyet: Kadın

Erkek

Diğer

Üniversiteniz:

Bölümünüz:

Sınıfınız:.....

Sosyal medya kullanıyor musunuz?

Evet

Hayır

Cevabınız evet ise hangi sosyal medya uygulamalarını kullanıyorsunuz?

X (Twitter)

Instagram

Facebook

Threads

Tiktok

Youtube

Diğer:.....

5.3 EK 3: Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği

		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Bazı arkadaşlarım benim öfkeli biri olduğumu söylerler.	1	2	3	4	5
2	Arkadaşlarımın görüşlerine katılmadığım zaman bunu onlara açıkça söylerim.	1	2	3	4	5
3	İnsanlar benim görüşlerime katılmadıklarında onlarla tartışmaktan kendimi alıkoyamam.	1	2	3	4	5
4	Sakin yapılı biriyimdir.	1	2	3	4	5
5	Çok çabuk parlar ve hemen sakinleşirim.	1	2	3	4	5
6	İnsanlar sınırimi bozduklarında kolaylıkla onlar hakkında ne düşündüğümü söyleyebilirim.	1	2	3	4	5
7	Öfkemi kontrol etmekte zorluk çekerim.	1	2	3	4	5
8	Yapmak istediğim bir şey engellendiğinde kızgınlığımı açıkça ortaya koyarım.	1	2	3	4	5
9	İnsanlarla sıkça görüş ayrılığına düşerim.	1	2	3	4	5
10	Bazen kendimi patlamaya hazır bir bomba gibi hissediyorum.	1	2	3	4	5
11	Arkadaşlarım münakaşacı/tartışmayı seven biri olduğumu söylerler.	1	2	3	4	5
12	Bazen olmadık şeylere ortada mantıklı bir neden yokken aniden	1	2	3	4	5

	sinirlenir, tepki veririm.					
--	----------------------------	--	--	--	--	--

5.4 EK 4: Siber Zorbalık Ölçeği (Cyber-Bullying Scale-CBS)

Aşağıda günlük yaşamda internet ve cep telefonları üzerinde görülen bazı davranışlar yazılmıştır. Lütfen bu davranışları tek tek okuyunuz. Okuduğunuz davranışı son altı aylık dönemi düşünerek cevaplayınız. Eğer okuduğunuz davranışı ‘‘hiçbir zaman yapmam’’ diyorsanız ‘‘Hiçbir Zaman’’ yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı ‘‘bazen yaparım’’ diyorsanız ‘‘Bazen’’ yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı ‘‘çoğu zaman yaparım’’ diyorsanız ‘‘Çoğu Zaman’’ yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı ‘‘her zaman yaparım’’ diyorsanız ‘‘Her Zaman’’ yazısını işaretleyin.

1	İnternette başkasının adını kullanarak e-mail hesabı (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
2	Facebook, Twitter gibi sitelerde başkalarının adını gizlice kullanarak hesap açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
3	İnternette arkadaşlarımla ya da başka kişilerin kişisel bilgilerini kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
4	İnternette başka kişilere virüslü mesaj (e-mail) gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
5	Arkadaşlarımla şifrelerini onların haberi olmadan internette kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
6	İnternette arkadaşlarımla şifrelerini kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) adreslerine girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
7	İnternette arkadaşlarımla şifrelerini kullanarak gizlice onların oyunlarına girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
8	İnternette başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
9	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
10	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımla fotoğraflarını izinlerini almadan farklı sitelerde yayımlarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

11	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını onların iznini almadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
12	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili onların hoşlanmayacağı haberler yayınlıyorum.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
13	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili gerçek olmayan söylentiler yayıyorum.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
14	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
15	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
16	İnternette arkadaşlarıma ya da başkalarına hoşlanmayacakları kötü isim ya da lakap takarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
17	Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
18	Cep telefonundan başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
19	Cep telefonundan başka kişilerin fotoğraflarını onların iznini almadan diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
20	Cep telefonundan başka kişilere onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
21	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle ilgili gerçek olmayan söylentiler yayıyorum.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
22	Cep telefonundan başka kişilere hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
23	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
24	Telefonla başkalarını arayarak onları rahatsız ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

5.5 EK 5: Toronto Empati Ölçeği (TEÖ)

Aşağıda günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz bazı ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelere katılım derecenize göre işaretleme yapınız.

1=Hiç Uygun Değil 2=Uygun Değil 3= Biraz Uygun 4=Uygun
5=Tamamen
Uygun

		Hiç Uygun Değil	Uygun Değil	Biraz Uygun	Uygun	Tamamen Uygun
1	Diğer insanların başına gelen talihsizlikler beni çok etkilemez.	1	2	3	4	5
2	Birisinin saygısızca davrandığını görmek, beni üzer.	1	2	3	4	5
3	Yakınımdaki bir insan mutlu olduğunda bundan etkilenmem.	1	2	3	4	5
4	İnsanların daha iyi hissetmesini sağlamaktan mutluluk duyarım.	1	2	3	4	5
5	Bir arkadaşım sorunları hakkında konuşmaya başladığında konuyu değiştirmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
6	İnsanlar üzgün olduklarında hiçbir şey söylemeseler bile onların üzgün olduklarını anlayabilirim.	1	2	3	4	5
7	Sağlıklarına özen göstermeyip ciddi rahatsızlıklara yakalanan insanlara acımam.	1	2	3	4	5
8	Birisi ağladığında sinir olurum.	1	2	3	4	5
9	Başka insanların nasıl hissettikleri beni gerçekten alakadar etmez.	1	2	3	4	5
10	Üzgün bir insan gördüğümde ona yardım etmek için güçlü bir istek duyarım.	1	2	3	4	5
11	Birisine haksızca davranıldığını gördüğümde, ona acımam.	1	2	3	4	5
12	İnsanların mutluluktan dolayı ağlamasını saçma bulurum.	1	2	3	4	5
13	Birisinin kullanıldığını gördüğümde, onu koruma isteği hissederim.	1	2	3	4	5

5.6 EK 6: Grup ve İnsanlıktan Uzaklaştırma Değişkenlerine İlişkin Manipülasyonlar

İç Grup ve Düşük İnsanlıktan Uzaklaştırma Koşulu

Lütfen sosyal medya'da (Twitter, Instagram, Facebook gibi) gezinirken **içerik olarak kesinlikle onaylamadığınız ve sizi aşırı derecede rahatsız eden bir gönderi** ile karşılaştığınızı olabildiğince gerçekçi bir biçimde hayal ediniz. Bu rahatsız edici paylaşımı yapan kişi 3.000.000 takipçisi olan bir sosyal medya fenomenidir ve **Ankara Üniversitesi'nde okumaktadır**. Bu kişinin sınıf arkadaşlarıyla görüşüldüğünde, arkadaşları bu kişinin genelde **hayal kırıklığı yaşayan ve inancını yitirmiş** bir kişi olduğunu söylemişlerdir.

İç Grup ve Yüksek İnsanlıktan Uzaklaştırma Koşulu

Lütfen sosyal medya'da (Twitter, Instagram, Facebook gibi) gezinirken **içerik olarak kesinlikle onaylamadığınız ve sizi aşırı derecede rahatsız eden bir gönderi** ile karşılaştığınızı olabildiğince gerçekçi bir biçimde hayal ediniz. Bu rahatsız edici paylaşımı yapan kişi 3.000.000 takipçisi olan bir sosyal medya fenomenidir ve **Ankara Üniversitesi'nde okumaktadır**. Bu kişinin sınıf arkadaşlarıyla görüşüldüğünde, arkadaşları bu kişinin genelde **korkak ve üzgün** bir kişi olduğunu söylemişlerdir.

Dış Grup ve Düşük İnsanlıktan Uzaklaştırma Koşulu

Lütfen sosyal medya'da (Twitter, Instagram, Facebook gibi) gezinirken **içerik olarak kesinlikle onaylamadığınız ve sizi aşırı derecede rahatsız eden bir gönderi** ile karşılaştığınızı olabildiğince gerçekçi bir biçimde hayal ediniz. Bu rahatsız edici paylaşımı yapan kişi 3.000.000 takipçisi olan bir sosyal medya fenomenidir ve **Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde (ODTÜ) okumaktadır**. Bu kişinin sınıf arkadaşlarıyla görüşüldüğünde, arkadaşları bu kişinin genelde **hayal kırıklığı yaşayan ve inancını yitirmiş** bir kişi olduğunu söylemişlerdir.

Dış Grup ve Yüksek İnsanlıktan Uzaklaştırma Koşulu

Lütfen sosyal medya'da (Twitter, Instagram, Facebook gibi) gezinirken **içerik olarak kesinlikle onaylamadığınız ve sizi aşırı derecede rahatsız eden bir gönderi** ile karşılaştığınızı olabildiğince gerçekçi bir biçimde hayal ediniz. Bu

rahatsız edici paylaşımı yapan kişi 3.000.000 takipçisi olan bir sosyal medya fenomenidir ve **Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde (ODTÜ) okumaktadır.** Bu kişinin sınıf arkadaşlarıyla görüşüldüğünde, arkadaşları bu kişinin genelde **korkak** ve **üzgün** bir kişi olduğunu söylemişlerdir.

5.7 EK 7: Grup ve İnanlıktan Uzaklaştırma Değişkenlerine İlişkin Manipülasyonların Kontrol Soruları

1. Sözü edilen kişi hangi üniversitenin öğrencisidir?

() Ankara Üniversitesi öğrencisi

() Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) öğrencisi

2. Söz konusu kişi arkadaşları tarafından hangi duygularla tanımlanmıştır?

() Hayal kırıklığı ve inancını yitirme

() Üzüntü ve korku

() Öfke ve huzursuzluk

() Utanç ve mahcubiyet

5.8 EK 8: Linç Kültürüne Dair Bilgilendirme Manipülasyonu

Linç Kültürünün Olumsuz Etkilerine Yönelik Bilgilendirme Koşulu

Linç kültürü günümüzde ismini sosyal medya sayesinde duyduğumuz yeni ve popüler bir kavramdır. Ülkemizde de sıklıkla karşımıza çıkan bu kavram 2017 yılında yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kavram, “bir kişinin, toplum tarafından onaylanmayan bir tutum ya da davranış sergilediğinde (bu kişi genelde toplumca tanınan biridir), söz konusu davranış ya da tutumu nedeniyle sosyal medya üzerinden bir kitlenin saldırısına uğramasını ” anlatmaktadır. Başka bir deyişle linç kültüründe bireyler, sosyal medya aracılığıyla onaylanmayan tutum ya da davranış sergileyen kişi/lere karşı düşmanca ve nefret içerikli söylemler paylaşabilmektedir.

Yeni bir kavram olmasına karşın linç kültürüyle ilgili olarak sayıları az da olsa bazı bilimsel araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar, **linç kültürüne maruz kalmanın hedef olan kişilerin psikolojik sorunlar yaşamalarına, sosyal olarak dışlanmalarına (toplumun dışına itilmelerine), intihar girişiminde bulmalarına ve benzeri başka sorunlar yaşamalarına yol açabileceğini göstermiştir.** Araştırmalar ayrıca linç kültürünün, linç eylemine katılan bireyler üzerinde de olumsuz etkileri olabileceğini ortaya koymaktadır. Örneğin, linç kültürüne katılmak özellikle genç bireylerin fikirlerini uygun bir şekilde ifade etmelerini engelleyebilmektedir.

Linç Kültürünün Olumsuz Etkilerine Yönelik Bilgilendirmenin Yapılmadığı Koşul

Linç kültürü günümüzde ismini sosyal medya sayesinde duyduğumuz yeni ve popüler bir kavramdır. Ülkemizde de sıklıkla karşımıza çıkan bu kavram 2017 yılında yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kavram, “bir kişinin, toplum tarafından onaylanmayan bir tutum ya da davranış sergilediğinde (bu kişi genelde toplumca tanınan biridir), söz konusu davranış ya da tutumu nedeniyle sosyal medya üzerinden bir kitlenin saldırısına uğramasını ” anlatmaktadır. Başka bir deyişle linç kültüründe bireyler, sosyal medya aracılığıyla onaylanmayan tutum ya da davranış sergileyen kişi/lere karşı düşmanca ve nefret içerikli söylemler paylaşabilmektedir.

Yeni bir kavram olmasına karşın linç kültürüyle ilgili olarak sayıları az da olsa bazı bilimsel araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar, linç kültürünün hedefi olmanın kişiler üzerindeki etkilerini görmek için konuyla ilgili olarak daha fazla çalışma yapılması gerektiğini göstermiştir. Araştırmalar ayrıca linç kültürünün, linç eylemine katılan bireyler üzerindeki etkisini görmek için de yeni çalışmalara gereksinim olduğunu göstermektedir.

Bu bilgilendirme yazısından önce linç kültürü kavramını duymuş muydunuz?

Evet ()

Hayır ()

Bu bilgilendirme yazısından önce linç kültürü kavramının ne anlama geldiğini biliyor muydunuz?

Evet ()

Hayır ()

Yanıtınız evet ise linç kültürünün sonuçları hakkında neler düşünüyorsunuz?

.....

Bu bilgilendirme yazısında linç kültürünün bireyler üzerindeki etkilerinden/sonuçlarından söz edilmekte midir?

() Evet

() Hayır

Yanıtınız evet ise bu etkilerden 3'ünü yazar mısınız?

5.9 Ek 9: Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği

Daha önce de ifade edildiği gibi içerik olarak kesinlikle onaylamadığımız ve sizi aşırı derecede rahatsız eden bir gönderi ile karşılaştığımızı olabildiğince gerçekçi bir biçimde hayal ediniz. Paylaşımı ve paylaşımı yapan bu kişiyi göz önünde bulundurarak aşağıdaki ifadelere ne kadar katıldığımızı belirtiniz. Aşağıdaki her bir maddeyi okuyarak, bu madde sizin için hiçbir zaman doğru değilse 1 “Kesinlikle Katılmıyorum”, genelde doğru değilse 2, emin değilseniz 3, genelde doğru ise 4, her zaman doğru ise 5 “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde işaretleme yapmanız rica olunur.

		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Bu kişi düşmanca söylemleri hak etmektedir.	1	2	3	4	5
2	Bu kişi ayrımcı davranışları hak etmektedir.	1	2	3	4	5
3	Bu kişi toplumdan dışlanmalıdır.	1	2	3	4	5
4	Bu kişi her türlü acımasızlığı hak etmektedir.	1	2	3	4	5
5	İrrite olmak	1	2	3	4	5
6	Rahatsızlık	1	2	3	4	5
7	Tiksinti	1	2	3	4	5
8	Öfke	1	2	3	4	5
9	Bu kişinin sosyal medya hesaplarının silinmesi için elimden gelen her türlü paylaşımı yaparım.	1	2	3	4	5
10	Bu kişinin kamusal alandan varlığının silinmesi için başlatılan eylemlerde yer alırım.	1	2	3	4	5
11	Bu kişinin sosyal medya hesabının/hesaplarının kapatılması için sosyal medyada elimden gelen her türlü paylaşımı yaparım.	1	2	3	4	5

1 2	Sosyal medyada bu kişiyi eleştiren paylaşım/larda bulunurum.	1	2	3	4	5
1 3	Bu kişinin sosyal medyadaki paylaşımını beğenmeyi bırakırım.	1	2	3	4	5
1 4	Bu kişiyi sosyal medyada takip ediyorsam takipten çıkarım.	1	2	3	4	5
1 5	Bu kişinin ortaya koyduğu ürünlere/sanat eserlerine (eğer varsa) ilgi göstermeyi (beğenmeyi) bırakırım.	1	2	3	4	5
1 6	Bu kişinin reklamını yaptığı ürünlere ilgi göstermeyi bırakırım.	1	2	3	4	5

5.10 EK 10: İnsandışılaştırma Ölçeği

Sizce sözü edilen kişi aşağıdaki özelliklere ne derece sahiptir?

		Hiç sahip Değildir							Tamamen sahiptir
1	Meraklı	0	1	2	3	4	5	6	
2	Sosyal	0	1	2	3	4	5	6	
3	Sabırsız	0	1	2	3	4	5	6	
4	Güvenilir	0	1	2	3	4	5	6	
5	Neşeli	0	1	2	3	4	5	6	
6	Saldırgan	0	1	2	3	4	5	6	
7	Kaba	0	1	2	3	4	5	6	
8	Dikkatsiz	0	1	2	3	4	5	6	
9	Kıskanç	0	1	2	3	4	5	6	
10	Canayakın	0	1	2	3	4	5	6	
11	Asabi	0	1	2	3	4	5	6	
12	Düzenli	0	1	2	3	4	5	6	
13	Açık fikirli	0	1	2	3	4	5	6	
14	Nazik	0	1	2	3	4	5	6	
15	Alçakgönüllü	0	1	2	3	4	5	6	
16	Soğuk	0	1	2	3	4	5	6	
17	Muntazam iş yapan	0	1	2	3	4	5	6	
18	Taş Kalpli	0	1	2	3	4	5	6	
19	Tutucu	0	1	2	3	4	5	6	
20	Üstünkörü davranan	0	1	2	3	4	5	6	

5.11 EK 11: Deney Sonrası Bilgilendirme Formu

Not: Bilgilendirme formu katılımcılarla veri toplama aşaması tamamlandıktan sonra paylaşılacaktır. Bunun için katılımcılar ölçek bataryasını tamamladıktan sonra kendilerine teşekkür edilecek ve araştırma hakkında daha ayrıntılı bilgi paylaşımı için hazırladığımız aşağıdaki bilgi formunu paylaşmak üzere diledikleri bir mail adresini vermeleri istenecektir.

Bunun için katılımcılarla paylaşılacak olan bilgi şu şekildedir:

“Araştırmamız burada sona ermiştir. Değerli katılımınız için çok teşekkür ederiz. Araştırma etiği gereği, veri toplama aşaması tamamlandıktan sonra sizinle araştırmamız hakkında daha ayrıntılı bilgi paylaşmak istiyoruz. Bunun için sizden uygun gördüğünüz bir mail adresinizi aşağıdaki kutucuğa yazmanızı rica ediyoruz.”

Form

Bu araştırma kapsamında sizler, insandışılaştırmanın, iç grup üyesi olmanın ve linç kültürü hakkında bilgilendirme almanın linç kültürüne katılma niyetine nasıl etki ettiğini ölçmeyi amaçlayan bir çalışmaya katıldınız. İlk olarak linç kültürü ile ilgili bir bilgilendirme metni okudunuz. Yer aldığınız gruba göre size sunulan metinde bir koşul linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgi alırken bir grup linç kültürünün olumsuz etkilerinden bahsedilmeyen bir bilgilendirme almıştır. Bilgilendirmenin ardından sizlere bir sosyal medya uygulamasında paylaşım yaptığı belirtilen hayali bir kişinin paylaşımı gösterilmiştir. Daha sonra söz konusu paylaşımı yapan kişiye yönelik ölçek sorularını yanıtladınız. Yanıtladığınız ölçek soruları okuduğunuz paylaşımındaki kişiye yönelik linç eylemlerine katılma niyeti düzeyinizi, bu kişiyi insandışılaştırma düzeyinizi ve kişiye yönelik empati düzeyinizi ortaya koyacaktır. Bu araştırmada sizi olumsuz etkileyecek herhangi bir durumun olmaması hedeflenmiştir. Bu araştırma ile ilgili size ait veriler ve kişisel bilgileriniz gizli tutulacak sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır. İlgili uygulama sonrasında olumsuz hissettiğiniz herhangi bir durum var ise bunu aşağıdaki mail adresine yazarak bizimle paylaşabilirsiniz. Böyle bir durumda size gereken desteği sağlayacağız.

Bu bilgilendirmeyi, veriler toplanırken sizi etkilememek için veri toplama aşamasının sonrasına bıraktık. Sorularınız ve araştırma sonuçlandıktan sonra sonuçları ile ilgili

ayrıntılı bilgi almak isterseniz bizimle aşağıdaki e-posta aracılığıyla iletişime geçebilirsiniz. Araştırmaya katıldığınız ve değerli vaktinizi ayırdığınız için çok teşekkür ederiz.

İletişim: Hafize Öznur Erem

ÖZET

Linç kültürü, eskiden söyledikleri veya yaptıkları toplumun geneli tarafından desteklenip hoş karşılanan bazı kişilerin zaman içinde bu davranışları nedeniyle tepki görmesini ifade eder. Bu tepki bir grup insanın sosyal medyada bir araya gelmesi ve bu kişi veya kişileri terk etmeleri/takipten çıkarmaları şeklinde gerçekleşmektedir. Sosyal medyada bir grup insanın verdiği bu tepki hedeflerinde yer alan bireyi cezalandırmak amacıyla ortaya çıkmaktadır ve saldırgan bir yapıya sahiptir.

Bu tezin amacı da olumsuz sonuçları göz önünde bulundurulduğunda bireylerin linç kültürüne katılmalarının ardındaki sosyal psikolojik faktörleri belirlemektir. Bu tez kapsamında ilk olarak Çalışma 1 adıyla Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği geliştirilmiştir. Çok Boyutlu Linç Kültürü Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu bulunmuştur. Ardından bireylerin sosyal medyada eleştiriye açık bir paylaşım yapan kişiye karşı linç kültürüne katılmaya yönelik niyetlerin “hedef kişinin grubu (iç grup – dış grup)”, “hedefin insanlıktan uzaklaştırılma düzeyi (düşük - yüksek insanlıktan uzaklaştırma)” ve “linç kültürünün olumsuz sonuçları konusunda bilgilendirilmeye (bilgi var – bilgi yok)” göre değişip değişmedikleri 2X2X2'lik faktöriyel desene uygun olarak incelenmiştir. Ayrıca çalışmada hedefin grup üyeliği ve linç kültürüne katılma niyeti arasındaki ilişkide empatinin aracı rolü; grup üyeliği ve empati arasındaki ilişkide ise linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgilendirilmenin düzenleyici rolü incelenmiştir. Çalışmaya yaş ortalamaları 20.50 ($SS = .04$) olan 307 (%79.9) kadın, 75 (%19.5) erkek ve diğer seçeneğini işaretleyen 2 (%0.5), toplam 384 katılımcı dahil olmuştur.

Analiz sonuçlarına göre bağımsız değişkenler olan iç grup kayırmacılığının ($Wilks' A = .984, F(3, 381) = 2.03, p = .109, \eta^2_p = .016$), insanlıktan uzaklaştırmanın ($Wilks' A = .993, F(3, 381) = 0.82, p = .484, \eta^2_p = .007$) ve linç kültürünün olumsuz

sonuçları hakkında bilgilendirmenin (*Wilks' A* = .983, $F(3, 381) = 2.19$, $p = .088$, $\eta^2_p = .017$), Wilks' Lambda değerleri incelendiğinde linç kültürüne katılma niyeti ile ilişkili olmadıkları bulunmuştur. Ayrıca çalışmada hedefin grup üyeliği ve linç kültürüne katılma niyeti arasındaki ilişkide empatinin aracı, bilgilendirmenin ise düzenleyici bir rolü olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte bağımlı değişken ölçümleri ile bağımsız değişkenler tek tek incelendiğinde ise anlamlı sonuçlar olduğu görülmüştür. Buna göre grup değişkeninin linç kültürüne katılmaya yönelik niyetine ilişkin tek maddelik ölçme sorusu ile arasında anlamlı ilişki vardır ($F(1, 383) = 5.49$, $p = .020$, $\eta^2_p = .014$).

Bulgular Ankara Üniversitesi öğrencisi olan katılımcıların iç grup üyelerinden olan Ankara Üniversitesi öğrencilerine yönelik linç kültürüne katılma niyetlerinin dış grup üyelerinden olan Ortadoğu Teknik Üniversitesi öğrencilerine yönelik linç kültürüne katılma niyetlerinden anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Ayrıca linç kültürünün olumsuz sonuçları hakkında bilgi alan katılımcıların beklenen şekilde bu bilgiyi almayan katılımcılara kıyasla linç kültürüne daha az katılma niyeti göstereceğini doğrulamıştır ($F(1, 383) = 4.65$, $p = .032$, $\eta^2_p = .012$).

Katılımcıların sahip olduğu linç kültürünün olumsuz sonuçları ile ilgili bilgiler onların linç kültürüne katılma niyetlerini etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Linç kültürü, İç grup kayırmacılığı, insanlıktan uzaklaştırma, bilgilendirme, empati

ABSTRACT

Cancel culture refers to the phenomenon whereby individuals who were previously supported or praised by the general public are later subjected to backlash due to their past actions or statements. This backlash typically manifests through collective actions on social media, such as unfollowing, publicly criticizing, or socially excluding the targeted individual. These reactions are often motivated by the intention to punish the individual and tend to carry an aggressive tone.

The aim of this thesis is to identify the social psychological factors underlying individuals' participation in cancel culture, especially in light of its potential negative consequences. In the first phase of this research, a new measurement tool titled the Multidimensional Cancel Culture Scale (MCCS) was developed and its validity and reliability were confirmed. Subsequently, the study explored how individuals' intentions to engage in cancel culture against a person who made a controversial social media post varied based on three factors in a 2×2×2 factorial design: (1) the group membership of the target (ingroup vs. outgroup), (2) the degree of dehumanization of the target (low vs. high), and (3) whether participants were informed about the negative consequences of cancel culture (information provided vs. not provided).

The study also investigated the mediating role of empathy in the relationship between target group membership and the intention to participate in cancel culture, and the moderating role of informational awareness in the relationship between group membership and empathy. A total of 384 participants (307 women [79.9%], 75 men [19.5%], and 2 who identified as other [0.5%]) with a mean age of 20.50 ($SD = 0.04$) took part in the study.

According to multivariate analysis of variance (MANOVA), none of the independent variables—ingroup favoritism ($Wilks' \Lambda = .984, F(3, 381) = 2.03, p = .109, \eta^2_p = .016$), dehumanization ($Wilks' \Lambda = .993, F(3, 381) = 0.82, p = .484, \eta^2_p = .007$), or awareness of negative consequences ($Wilks' \Lambda = .983, F(3, 381) = 2.19, p = .088, \eta^2_p = .017$)—had a statistically significant multivariate effect on intentions to participate in cancel culture. Similarly, empathy did not mediate the relationship between group membership and cancel culture intentions, nor did information provision moderate the relationship between group membership and empathy.

However, further univariate analyses revealed significant effects at the item level. Specifically, a significant relationship was found between group membership and participants' responses to a single-item measure of cancel culture intention ($F(1, 383) = 5.49, p = .020, \eta^2_p = .014$). Participants from Ankara University expressed significantly higher intentions to engage in cancel culture toward ingroup members (i.e., other Ankara University students) compared to outgroup members (i.e., Middle East Technical University students).

Additionally, participants who were informed about the negative consequences of cancel culture reported significantly lower intentions to engage in cancel culture than those who did not receive such information ($F(1, 383) = 4.65, p = .032, \eta^2_p = .012$). These findings suggest that raising awareness about the potential harms of cancel culture may reduce individuals' willingness to participate in it.

Keywords: Cancel culture, Ingroup favoritism, Infrahumanization, Informational provision, empathy